

2023/2. szám

Börtönügyi Szemle

A Büntetés-végrehajtási Szervezet szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2023/2. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága
Megjelenik negyedévente * 2023. 2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR
DR. HUSZÁR LÁSZLÓ
DR. KABÓDI CSABA
LEHOCZKI ÁGNES
DR. LŐRINCZ JÓZSEF
DR. MEZEY BARNA
DR. PALLO JÓZSEF

Kiadásért felelős:

DR. CSATÓ KORNÉLIA

Főszerkesztő:

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF

Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA

Nyomdai előkészítés és

nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác

www.dunamix.hu

Felelős vezető:

BORBÉLY LEVENTE

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)

ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

E-mail: szemle@bv.gov.hu

Borítófotó: Bv. fotó

SZÁMUNK SZERZŐI

BERZE IVÁN ZSOLT doktorandusz, egyetemi tanársegéd,
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pszichológiai Doktori Iskola, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Ember-Környezet Tranzakció Intézet

DR. BOGOTYÁN RÓBERT LAJOS bv. ezredes, mb. tanszékvezető, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

DR. HABIL DI BLASIO BARBARA egyetemi docens, Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác

DÜLL ANDREA intézetigazgató egyetemi tanár, ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Ember-Környezet Tranzakció Intézet, BME GTK, Szociológia és Kommunikáció Tanszék

ERDÉLYI CSABA börtönlelkész, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet

DR. HEZAM LEILA MELINDA PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

HULLER ERVIN bv. alezredes, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Egészségügyi Főosztály, Pszichológiai Osztály

HÜLBER ATTILA doktorandusz, ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pszichológiai Doktori Iskola

SZILASSY ROLAND bv. alezredes, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Fogvatartási Ügyek Szolgálat, Preventív Eljárások Főosztálya

SZUCSÁKI MELINDA bv. őrnagy, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Egészségügyi Főosztály, Pszichológiai Osztály

VÁRNAGY ANDREA Liszt Ferenc-díjas zongoraművész, a „Tízparancsolat” program művészeti mentora

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságon alapuló álláspontját képviselik.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületek (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológia, vezetélmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntessék fel nevüket, munkahelyüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat, rendfokozatukat is.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- DI BLASIO BARBARA:**
Márianosztra öröksége – A Vincés Nővérek börtönpasztorációja
The legacy of Márianosztra – Prison pastoration of the Sisters of Saint Vincent 5
- ERDÉLYI CSABA:**
A vallásgyakorlás szerepe a reintegrációs tevékenységben – A börtönlelkészek helyzete a büntetés-végrehajtási szervezetben
The role of practice of religion in reintegration – Prison chaplains in the prison service 23
- HEZAM LEILA MELINDA:**
A vallás mint a reintegrációs törekvések motivációs alapja a fogvatartottak körében
Religion as a motivational basis for prisoners' reintegration efforts 45
- SZILASSY ROLAND:**
A fogvatartottak vallásgyakorlásának aspektusai II. – A 2023. évi kiterjesztett kutatás tapasztalatai
Aspects of the exercise of religion by prisoners II. – Experiences of the extended research in 2023 61

RÖVIDEN

- BERZE IVÁN ZSOLT – HÜLBER ATTILA – DÜLL ANDREA:**
Szindinamikai kutatássorozat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága és az ELTE Ember-Környezet Tranzakció Intézet együttműködésében 90
- BOGOTYÁN RÓBERT LAJOS:**
Recenzió Czenczer Orsolya „Quo vadis büntetés-végrehajtás? – A COVID-19 világjárvány hatása a magyar büntetés-végrehajtás rendszerére” című monográfiájáról 96
- HULLER ERVIN:**
Recenzió a „Pszichopedagógia” című könyvről 98
- SZUCSÁKI MELINDA:**
Beszámoló a Magyar Pszichológiai Társaság XXX. Országos Tudományos Nagygyűlésén elhangzott előadásról 100
- VÁRNAGY ANDREA:**
Missziós találkozások a falak mögött 101

Di Blasio Barbara

MÁRIANOSZTRA ÖRÖKSÉGE – A VINCÉS NŐVÉREK BÖRTÖNPASZTORÁCIÓJA

*The legacy of Márianosztra –
Prison pastoration of the Sisters of Saint Vincent*

Magyarországon a börtönügyben már a XIX. századtól figyelmet kap a női fogvatartottakkal való bánásmód, amelyben a női szerzetesrendek közül az Irgalmas Nővérek (Vincés Nővérek) áldozatkész szerepvállalása volt kiemelkedő. A nők oktatásának, nevelésének egyik jelentős útja a munkáltatás mellett a katekézisen át vezetett. Tanulmányomban a Márianosztrai Fegyház és Börtön alapításának történeti körülményeit, illetve a Vincés Nővérek által majd száz éven át folyó, nők számára nemzetközi mintára szervezett nevelő és oktató munka jellemzőit tekintem át a teljesség igénye nélkül, történeti és erkölcszociológiai szempontból.

Kulcsszavak: Márianosztra, börtönügy, szerzetesrendek, börtönpasztoráció, erkölcszociológiai megfontolások

In Hungary, attention has been paid to the treatment of female prisoners in prisons since the 19th century, in which – among the female religious orders – the Sisters of Mercy (Sisters of Saint Vincent) had a sacrificial, prominent role. In addition to employment, one of the important ways of educating women led through catechesis. In my study, I review the historical circumstances of the establishment of the Márianosztra Strict and Medium Regime Prison, as well as the characteristics of the education and training organized for women based on an international model by the sisters for almost a hundred years, from a historical and moral theological point of view.

Keywords: Márianosztra, prison case, monastic orders, prison pastorate, moral-theological considerations

Bevezető

Tanulmányom az egyház keretein belül működő kongregáció tagjainak, a Vincés Nővéreknek a börtönpasztorációban vállalt áldozatos és sajátos szerepének állít emléket, illetve bemutatja a korabeli Márianosztrai Fegyház és Börtönt, ahol a nővérek hosszú évtizedeken át női elítéltekkel dolgoztak. A témaválasztás hátterét olyan levéltári és irodalmi anyagok adják, amelyek eddig nem kerültek a tudományos közösségek érdeklődési terébe, de igazolják a Vincés Nővérek elvégzett munkájának hasznosságát és időtálló hatásait. Módszertanuk egyik pillére a fogvatartottak megtérésének elősegítése volt, amely elvárásaik szerint a gondozottak gondolkodás- és magatartásváltozásával járt együtt, bízva a jó példa pedagógiai erejében. A nővérek szándéka és cselekedetei önmagukért beszélnek, akik a katekézisben rejlő támogató lehetőségeket próbálták kiaknázni.

A téma aktualitását a nemrégiben hazánkba látogató Ferenc pápa üzenete is adja: „A börtönök gyakran válnak az elszemélytelenítés, a leselejtezés helyévé. A fogvatartási helyek társadalmaink felfogását, önzését és közönyét tükrözik. Küldetésünk, hogy minden emberben a szenvedő Krisztus arcát fedezzük fel és közvetítsük számukra Isten irgalmasságát.”¹ A pápa felhívja a figyelmet arra, hogy a Jézus Krisztushoz való hűségünk jegyében nem feledkezhetünk meg Jézus szavairól: „Jöjjetek Atyám áldottai! Vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot... amit e legkisebb testvéreim közül egytel is tettetek, velem tettétek”². Képekben fogalmazva, útravalót ad a börtönpasztorációval, katekézissel foglalkozó munkatársaknak: „a börtönöknek mindig legyen ablaka és látóhatára”, így lesz jelenvaló az Atya irgalmassága, aki mindig ad esélyt az ember számára a megtérésre és a bűnök bocsánatára.³

A börtönben a katekézis végső célja a megtéréshez való segítség. Az erkölcsi fejlődés szakaszainak végigjárása, a hit melletti szabad elköteleződés kialakítása és a bűntől belülről fakadó lelki távolságtartás mind állomásai a megtérésnek vagy megérkezésnek. Hiszen a Szentírás mindezt üzeni nekünk, a hitoktatónak közvetítőként kell működnie a Szentlélek számára, és engednie a saját kreativitásának és módszertani felkészültségének. A felkészültség egyik alappillére a deviáns magatartás kialakulásának hátterében működő lélektani és szociológiai folyamatok ismerete, amelyeket Szentírási helyekkel tud megerősíteni és pedagógiai érzékkel tálni. Kocsis Imre „Az üdvösség ígéje” című tanulmánykötetét bevezető írása a „Bűnbánat és megtérés Jézus tanításában” címmel éppen azt üzeni az olvasónak, hogy a megtérésre mindenkinek szüksége van.⁴ „Nem

1 Ferenc pápa (2019)
2 Mt 25, 34.40
3 Ferenc pápa (2015)
4 Kocsis I. (2019) p. 9-18.

az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek; nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket.”⁵

A megtérés szorosan összefügg a hit kialakulásával, megerősödésével és a hitben fejeződik ki. Végeredménye egy új életforma, előkészített döntések és erkölcsi talapzaton álló életstratégia kimunkálása. Teológiai és antropológiai megközelítésben az Újszövetségben használt megtérés fogalma a zsidók és a pogányok meggyőzésére irányul, akiket a megtérés Jézus felé fordít.⁶ Vagyis a régítől való elfordulást és az új felé történő odafordulást jelenti. A megtérésnek kettő fő dimenziója különböztethető meg, a belső lelki felkészülés és a magatartásbeli külső következmények. A megtérés központi eseménye a bűnbánat.⁷

A börtönpasztoráció

Veres András püspök úgy fogalmazta meg, hogy a börtönpasztoráció nem filantróp cselekedet, hanem a hívő ember számára szükségszerűség.⁸ A jogos és méltányos büntetés letöltése mellett a bűntől való szabadításnak is hosszú távú hatásai vannak a fogvatartottak jelenlegi és szabadulás utáni életvezetésében. Jézus mondja a vele vitatkozóknak: „Bizony, bizony, mondom nektek, aki bűnt követ el, az rabszolgája a bűnnek”⁹.

Börtönmisszió, katekézis, szentmise, ima, szentségekre való felkészítés és személyes beszélgetések tartoznak azoknak a tevékenységeknek a körébe, melyeknek az evangélium üzenete van a középpontjában. A mi szempontunkból a katolikus teológia, vallásgyakorlat a meghatározó. Az egyház biztosítja az egyén szabadsághoz való jogát speciális helyszínen és keretek között, vagyis a vallásgyakorlás szabadságát. Az egyház a vallásgyakorlás révén tanít, illetve a fogvatartottak reintegrációjának támogatásában is aktív szereplő. A legújabb társadalomtudományi kutatások között megjelent egy új irány, amely a börtönökben zajló hitoktatás reintegrációra gyakorolt hatását vizsgálja.¹⁰ Az említett kutatás egyik fő eredménye, hogy szignifikáns összefüggés mutatkozik az értékrend változása és a vallási nevelés intenzitása között, de csak a kellően intenzív és rendszeres vallási nevelés képes hatást gyakorolni a fogvatartottak értékrendjére.

Áttekintve, a börtönmisszióknak számos eredménye van, amelyek mérési adatokkal nehezen igazolhatók, de kvalitatív vizsgálatok mutatják, hogy:

5 Mk 2,17
6 ApCsel 3,19; 9,35; 11,21; 2Kor 3,16
7 Kovács Sz. (2015) p. 5-36.
8 Veres A. (2021) p. 19-22.
9 Jn 8,34
10 Tihanyi M. (2019) p. 115-144.

- előkészíti a változást, reményt ébreszt az új élet kialakításához,
- a lelkészek segítenek a bűnnel való szembesülésben, a büntetés értelmezésében, a traumafeldolgozásban,
- a hit gyakorlása a prizonizáció ellen hat.

A börtönmisszió az inkulturáció¹¹ terepe is. A kinyilatkoztatás által az egyház bevezeti a bűnös embert a közösségébe, ugyanakkor az emberi megnyilvánulások hozzájárulnak az egyház társadalmi tanításának pontos célkitűzéseéhez. Kölcsönös folyamatról beszélhetünk tehát.

A börtönpasztoráció jellemzői – amelyekről a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet tartalmaz szabályokat – a következők:

- ökumenikus szellemiség,
- szoros együttműködés a BvOP és az egyházak között,
- az emberi méltóság középpontba kerülése,
- a társadalomba való visszavezetés támogatása,
- a visszaesés megakadályozása azzal, hogy a társadalmilag is helyes erkölcsi irányokat mutatja be.

A börtönpasztoráció erkölcssteológiai alapjai

Servais Pinckaers nyomán elfogadhatjuk, hogy nincs szükségünk feltétlenül közvetítőkre a Szentírás olvasásához¹², de a szöveg megértéséhez az ember részéről elengedhetetlen a hit megléte. Szent Pál mondja¹³, hogy a híres egzegéták¹⁴ írásai is mind a Szentírásból táplálkoznak, tehát az evangéliumok adják minden hitbeli megértés alapját. A hit által kell hagyni, hogy a Szentírás vezesse az olvasót, amikor mély isteni vagy emberi valóságról akarunk valamit megtudni. A Szentírás közvetlen olvasása szükséges ahhoz, hogy az egyén megkapja a megértés kulcsait, megismerje az erkölcsi üzeneteket. Ez az olvasás az egyházban történik, a hagyománnyal és a liturgiával együtt, amelyben viszont az embernek is részt kell vennie. Ebből a gyakorlatból táplálkozik az erkölcssteológia, amely konkrét cselekvéssé alakul át. Ez a cselekvés az az erkölcsi reflexió, amelyben a valóságra vonatkozó ítélet, az emberi törekvés minősége mutatkozik meg. Az erkölcssteológia a II. Vatikáni Zsinat óta szorosabb kapcsolatban áll a humántudományokkal, a filozófiával, valamint a Bibliával, és ezek szintézisével a keresztény embernek a döntései alapját szolgáló ítéleteit világítja meg.

11 Az evangélium üzenetét érthetővé és megélhetővé kell tenni az emberek számára.

12 Pinckaers, S. (2001) p. 17-21.

13 Róm 1,17

14 Az egzegéták a Szentírás-magyarázat tudósai.

Szent Tamás erkölcsstana a Summa-ban¹⁵ olvasható, miszerint a szabad akarat gyakorlásában az ember megismerőképesége és vágyóképesége összpontosul. A szabad akaratban Szent Tamás az ember istenképességét látja, hiszen a hasonlóság alapja, hogy az ember ura a cselekedeteinek.¹⁶ A szabadságról alkotott elképzelésünk szoros kapcsolatban van az Istenről való gondolkodásunkkal. Pinckaers számunkra helytálló kérdése: „*Talán nem az ember Isten legjobb „tükre”, amely azért adatott, hogy megtanuljunk megismerni Őt?*”¹⁷

A fogvatartotti populáció esetén ez a „tükröz” megvakult vagy sohasem volt tükröződő, ennek helyreállítása az alapvető célja a katekézisnek.

A szabadság akaratunk és cselekvéseink forrásánál helyezkedik el, tapasztalataink fókuszában. A személyünk központi eleme, amely újtásra, rombolásra és ellentmondásra tesz képessé bennünket. A szabadság mindannyiunk alapvető élménye, de nehéz egy definícióban megragadni az értelmét, túl van a cselekedeten, amelyet okozott, de túl van azon a gondolaton is, amelyre reflektált.

A szabadság megismerésének két fő útja van. Az első a cselekedeteinkre és az érzelmeinkre – mint a szabadságunk fő műveire – való reflexió. Az embert az élettörténeti eseményei előbb-utóbb eljuttatják arra a pontra, amikor számot vet az általa létrehozott vagy mások által rákényszerített erkölcsi valóságokkal, a jó-rossz, az erény, az érdem, a hazugság és a büntetés fogalmaival. A szabadság a személyes bensőben „lakik”, amelyhez csak az önismeret útján lehet közelebb kerülni.¹⁸ Ezt az utat Ferenc pápa is hangsúlyozza, amikor a Delphoi jósa feliratára emlékeztet: „*Gnóthi szeauton!*”¹⁹

A másik út kevésbé közvetlen, az erkölcs fejlődésének elemzése a szabadság egy bizonyos fogalmából kiindulva. A történelem erkölcsi rendszereket hoz létre, amelyeknek társadalmi és gazdasági vetületei vannak, ideológiákkal terhelve. Ez a keretrendszer felépíti a maga szabadságeszményét. Az erkölcsi szabadság csíráját egy sajátos spontaneitás adja, amely bizonyos kompetenciák és motivációk egységesülésével kap lendületet, de mégis minden ember eredendően birtokolja az erkölcsi hajlamokat és az erkölcsi érzéket, amelyeket semmilyen külső nyomásra sem lehet kioltani belőle. A szabadság lelki alapját a megismerés, a boldogság vágya, a szeretet iránti érzék, illetve az igaz és a jó megérzésnek a képessége adja. Ezek a fogalmak az erények körébe tartoznak,

15 Aquinói Szent Tamás „Summa Theologiae” című műve nagyszabású teológiai összegzés, amelyben Tamás öt ésszerű bizonyítékot írt le Isten létezésére mellett.

16 Pinckaers, S. (2001) p. 363-386.

17 Pinckaers, S. (2001) p. 335.

18 Pinckaers, S. (2001) p. 409-434.

19 „Ismerd meg önmagad!”

és életeszményeket állítanak eléünk, amelyek a szándékainkat, a vágyainkat, illetve az erkölcsi ítéleteinket vezérlik.²⁰

A börtönpasztorációnak ezeknek az erényeknek és eszményeknek a kialakításán kell munkálkodnia.

Az erkölcsi nevelés szakaszai

A szabadságra nevelésnek három fő szakasza van, amelyeket az emberi élet korszakainak feleltethetünk meg. A gyermekkor (fegyelem korszaka), az ifjúkor (haladás korszaka) és a felnőttkor (szabadság érettségének a korszaka).²¹ Az erkölcsi nevelés annak elfogadásával kezdődik, amit életfegyelemnek neveznek, amelyet az erkölcsi törvények szabályoznak. A fegyelem fogalma itt nem az akaratok szövevényes hatásrendszerét jelenti, hanem a lelkiismeret és a jóérzés útján a megfelelő szabályok betartását. A fegyelem kialakítása a „libertas indifferentiae”²² elmélete szerint neveléssel történhet, de ez a nevelés olyan harc, amely nem együttműködésben, hanem hatalmi struktúrában lehetséges. Az erkölcsi törvényeknek tagadhatatlanul létezik pedagógiai szerepe, a példák sem elhanyagolhatók, a gyakorlás révén válnak belsővé, majd eljuttatnak a szabadság megértésének mélyebb fokára. A katolikus ember számára az erkölcsi törvény a Tízparancsolatban fejeződik ki. A Tízparancsolat az élet egészét átfogó előírásokat és tilalmakat fogalmaz meg, amelyek elfogulatlan tisztelete nélkül nem létezik erkölcsi élet és szabadság. Értelmezésem szerint – eltekintve a libertas indifferentiae megosztó álláspontjától – a törvény megismerése és megértése vezet el a szabadság megélésének alapjaihoz.

Az erkölcsi nevelés első szakaszában a szeretetre nevelés élvez prioritást. Szent Tamás szerint a kezdők fő feladata a bűn kerülése és a szeretet ellen ható ártalmas hajlamok leküzdése.

A második szakasz a személyes fejlődés és az erkölcsök kialakulásának az időszaka. Jellemzője, hogy az egyén a saját kezébe veszi életének kormányzását, így túlsúlyban vannak a személyes kezdeményezések és erőfeszítések. Ez az erkölcsi minőségek felismerésének és az erény kialakulásának a korszaka. Ebben az időszakban cselekedeteink és érzelmeink mögött letisztult vezérelveket fedezünk fel, a cselekedeteink sikerei nem önmagukért jelentenek örömet, hanem a magasabb erkölcsi rend megélése okoz benső sikerélményt, az önhatékonyság építő élményét. Az erény nem materiális aktusok ismétlésének a szokásaként értelmezendő, hanem képesség a fejlődésre és

²⁰ MacIntery, A. (1999) p. 274-303.

²¹ Pinckaers, S. (2001) p. 383.

²² A cselekvéseinket mi magunk határozzuk meg.

a tökéletesedésre.²³ Ez az út elvezet a minőségi szabadság élményéhez. Az erkölcsi nevelés második szakaszát Szent Tamás a „haladók” fokozatának nevezi, melyre a hegyi beszéd²⁴ az alkalmazható szöveg, amely a tiszta szeretetre és a felebaráti kapcsolati minőségre irányítja a figyelmünket.

A harmadik szakaszban – a felnőttkorban – a szabadság megélésének érett formája mutatkozik erkölcsi és szellemi síkon egyaránt. Pinckaers szerint két vonás jellemzi ezt a korszakot: a minőségi cselekvésben való érettség és a teremtmény termékenysége. A személy az életét egy tervnek megfelelően elrendezi és a céljait magasrendűen jelöli ki, amelyek önmagának, illetve másoknak is a javára válnak. Az erkölcsi szabadság az egyén bármely cselekedetében olyan formán nyilvánul meg, hogy a vállalásaiban az odaadás és mások ügyének a szolgálata ötvöződik a saját erkölcsi világképével. Az egyén önmegvalósítása egybecseng a közösség érdekeivel is. A szakaszokon átvéló haladás nem egyenes vonalú, de folyamatos. Az első szakasz célja, hogy megtörténjen az erkölcsi nevelés, egyben a fegyelem elfogadása, amely a bűnök és bűnre csábító hatások elleni küzdelem révén valósul meg. A későbbi szakaszokat is jellemzi ez a küzdelem, de mögötte – a habitus kialakulásával – már benső erkölcsi szükségletek munkálnak, vezetve a célirányos döntéshozatalt. Az ész és az akarat egysége jön létre fokozatosan, amelyhez a nem voluntarista nevelés²⁵ komoly segítséget nyújt.

Ebben a nevelésben vállaltak fontos részt a Vincés Nővérek, akiknek a szerepvállalásáról történeti szempontból írok. A nővérek csak a vállalt kötelességüket teljesítették. Ezekre visszatekintve elmondhatjuk, hogy a mai modern teológiai és antropológiai szemléletnek is megfeleltek.

A Vincés Nővérek munkássága

Mottójuk: „Krisztus szeretete sürget minket!”²⁶

A Vincés Nővérek sajátos munkakörét maga Szent Vince (1581-1660) fogalmazta meg: „Álljatok mindig készen arra, hogy a szegényeket ott szolgáljátok, ahova küldenek titeket, a katonák közt, ahol már szolgáltatok, amikor hívtak titeket, a szegény bűnösök között és általában mindenütt, ahol a szegények segítségére lehettek, hiszen ez a hivatástok.”²⁷

²³ Pinckaers, S. (2001) p. 385.

²⁴ Mt 5-7

²⁵ A nem voluntarista nevelés jellemzője, hogy figyelembe veszi a tanulók érdekeit, a taníthatóságot, és szemben a voluntarista szemlélettel, nem csak a társadalmi célokat helyezi előtérbe.

²⁶ 2Kor 5,14

²⁷ Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987.

A nővérek felelősségteljes munkakört vállaltak, sokszor csak a nosztrai körülmények és a fogvatartott nők között ismerték fel komplex szerepüket. A nővérek tanítottak, neveltek, katekétaként és felügyelőként is dolgoztak egyidőben. Sőt, a mezőgazdasági termelésben és betakarításban is jeleskedtek. A nosztrai fegyház és börtön a pálosok hagyatékán jött létre, hiszen II. József 1786-os rendeletével az összes pálos rendházat feloszlatta. Épületeik így funkció nélkül maradtak, megüresedtek, az állam jelölte ki későbbi feladataikat, funkciójukat. A szerzetesrendek és rendházak feloszlásának szabályos rendje volt, a leltározás az épületeken túl a legkisebb ingóságokra is kiterjedt. A szerzetesi könyvtárakat begyűjtötték vagy elherdálták.²⁸ Érdekesség, hogy Horvátországban – 1854-ben – szintén a pálosok egykori híres központjában, Lepoglaván is fegyintézetet nyitottak, Maria Lankowitz-ban pedig a Vincés Nővérek vállalták a női fogvatartotti gondozást és ápolást, hasonlóan Márianosztrához.

A lazaristák²⁹ missziós kongregációjának indulása De Paul Szent Vince alapításához köthető Párizsban. A nevüket a Szent Lázárról elnevezett lakóháza kapták, ahol először helyezték el a tagokat a XVII. század elején (1632-től kezdve). A XIX. században a lazaristák grazi házában – mint lelkigyakorlatos házban – gyakran megfordult a magyar papság is. 1871-től az osztrák lazaristák egyre gyakrabban tartottak népmisziókat hazánkban, 1898-ban Piliscsabán nyílt meg az első rendházuk, mert József főherceg e célra nekik adományozta a helyi kastélyát. Mindez annak köszönhető, hogy a század végén – XIII. Leó pápa engedélyével – a rend Magyarországra is küldhetett szerzeteseket. A missziós kongregáció rendkívüli szociális érzékenységgel rendelkezett, számos nehéz feladatot láttak el a társadalom peremére szorult közösségek életében. A XX. század elején a magyar egyház kapcsán is jelentős szerepe volt a lazarista közösségnek. Hám János püspök volt az első, aki felismerte az apácák tevékenységének a fontosságát, és ennek segítéséhez anyagi áldozatvállalásra is hajlandó volt.³⁰ De Paul Szent Vince és De Marillac Szent Lujza 1633-ban alapította az első klauzúra³¹ nélküli női szerzetesközösséget, a Szeretet Leányai Társulatot.³² Az alapítók tudatosan törekedtek arra, hogy a rend tagjai a betegápolásban, a szegények gondozásában és a tanításban teljessé legyenek ki, távol a kolostori elzártságtól. Minden külső jeltől is eltekintettek, így lett a viseletük az egyszerű falusi asszonyokéra hasonló ruházat. Az Irgalmas Nővérek szürkés-kék ruhájának egyetlen dísz a breton parasztasszonyok fehér főkötője (cornette) volt, ami később a legismertebb jelükké vált. Az új szellemiségű közösség népszerűsége hihetetlen gyorsan terjedt Európa-szerte, így Magyarországon is. 1842-ben

28 Török J. (2019)

29 Páli Szent Vince 1625-ben alapította a Misszióistársaság Lazaristák apostoli életű közösségét, mellyel az evangélium szellemében a kor szegénységére akart válaszolni. A lazarista név onnan ered, hogy az első házuk Párizsban a Szent Lázár perjelség volt.

30 Di Blasio B. (2022)

31 A klauzúra a kolostorok külvilág elől elzárt része.

32 Puskely M. (1990)

Szatmárnémetiben nyílt meg az első házuk, Hám János segítségével. A rend tagjainak száma gyorsan nőtt hazánkban is, így elszakadtak az anyaháztól, Gumbendorftól, és új néven, új egyenruhában kezdődött meg az önálló működésük.³³ A Szatmári Irgalmas Nővérek Erdélyben és a Dunántúlon alapítottak számos házat, ahol a hivatásukat végezték (például: tanítás, betegápolás, árvaházak, menhelyek fenntartása, szociális és missziós munka).³⁴ 1853-ban Pesten, Terézvárosban telepedtek le a Széchenyi Franciska hívására érkező grazi nővérek, akiknek intézményi kiterjedtsége miatt 1905-ben a magyar tartomány önállóvá vált, elválva a szatmári ágától. A szentéletű grófnő, gróf Batthyány Miklósné, született Széchenyi Franciska Széchenyi István nővére volt, aki korának közéleti szereplőjeként is ismert. Csillagkeresztes hölgy volt, amely elismerés a legmagasabb Habsburg női udvari kitüntetés címe. Csupán az ősi katolikus főnemesi családból való hölgyek részére adományozták vallási és karitatív küldetéssel.³⁵ Pinkafőn az Irgalmas Nővéreknek zárdát alapított, majd megözvegyülve, maga is bevonult 1855. június 17-én a rendbe. Későbbi egyházi támogatójuk volt Ranolder János veszprémi püspök, aki az Irgalmas Nővérek letelepítésén fáradozott.

Klebsberg Kunó ismertetése szerint 1927-ben – a teljesség igénye nélkül – az alábbi intézetek és feladatkörök tartoztak a rendhez, Áronffy Ferenc lazarista rendfőnök vezetésével:

- Bakóca: Óvoda és elemi leányiskola (4 fő a nővérek száma),
- Balassagyarmat: Kórház és elmeorvosintézet (14 fő a nővérek száma),
- Budapest: Árvaház (60 fő a nővérek száma),
- Budapest: Erzsébet Kórház (11 fő a nővérek száma),
- Budapest: Gyermekmenhely (10 fő a nővérek száma),
- Budapest: Vakok Intézete (12 fő a nővérek száma),
- Márianosztra: Fegyház és Börtön; iskola-óvoda (55 fő a nővérek száma).³⁶

Az Irgalmas Nővérek szociális érzékenységének volt köszönhető, hogy a női fogvatartottak tanítására, nevelésére, lelki gondozására is vállalkoztak, ami nehéz feladat volt számukra.

A nővérek márianosztrai működése

A márianosztrai létesítmény történetének kezdete a XIV. század második felére datálódik, amikor a Remete Szent Pálról elnevezett szerzetesek voltak az épület (első) lakói. A pálosok 1352-ben, Nagy Lajos király uralkodásának 10. évfordulójára emelték a templomot és a kolostort. Nagy Lajos szívesen tartózkodott az „átimádkozott” falak

33 Bottlikné Kárász A. (1998) p. 6-97.

34 Rónay Gy. (1970) p. 9.

35 A magyar nyelv értelmező szótára szerint.

36 Klebsberg K. (1927) p. 257-268.

között.³⁷ Elmondások szerint a király itt betegeskedett (valószínűleg leprában), és a szerzetesek gyógyfőzetekkel és kenőcsökkel próbálták a szenvedésén enyhíteni.³⁸ A monostort uralkodói támogatással építették olyan tágasra, hogy időnként akár 300 szerzetes is lakott benne. Az épületegyüttes a török hódítás idején elpusztult, és jóval később – Széchenyi György (1603-1695) prímás támogatásával – a Pálos Szerzetesrend novíciusait³⁹ helyezte az újjáépített kolostorba. Széchenyi 1685-ben esztergomi érsekként nagy jótévedője volt a szerzetesrendeknek, gazdagította azokat, könyvekkel látta el az intézményeiket. II. József uralkodása alatt (1780 és 1790 között) feloszlatta a szerzetesrendeket – így 1786-ban a Pálos Rendet is – és világiasította (államosította) a vagyonukat, a Pálosok könyvtárát pedig elégettette.⁴⁰

1858-ban a kormány negyven évre bérbe vette az épületet és fegyintézeté alakította át, majd június 26-án a Páli Szent Vincéről elnevezett Irgalmas Nővérek grazi kongregációjának adta az intézet vezetését.

A nővérek 1858. augusztus 15-én kezdték meg az intézeti munkájukat Márianosztrán. Ekkor az intézet még egyetlen épületből állt, a kibővített pálos kolostorból, amely a rend felszámolása után több feladatot is ellátott, utoljára raktárként használták. 1889 és 1899 között korszerűsítési és építési munkálatok zajlottak. Ekkor készült el a háromemeletes épület a templom mögött, amelyben a magánzárkákat helyezték el, illetve épült rabkórház és rabtemplom is, amely a zárkafolyosóról nyílt. A templomi orgonát a Szeretet Leányai Társulat készítette. Az építkezések sora a XX. század elején fejeződött be, amikor az intézet zárt épülettömbbé vált, melyhez tartoztak még: gazdasági épületek, rétek, kertek, gyümölcsösök, erdő és temető. Az intézetet magas kőfal vette körül.

A működés megkezdése Schlick Domonkos atyához és a nővérekhez kötődik. Főnöknőnek és az intézet igazgatójának Wagner Paula nővért nevezték ki, aki 1858-tól 1866-ig állt a fegyház és börtön élén. Őt Rappl Ernesta követte 1866-1877 között. Róluk – a nevükön kívül – a rendi dokumentáció sem tartalmaz egyéb információt. 1877-től 1903-ig Schreiner Dominika nővér volt a vezető, akiről Prohászka Ottokár is többször megemlékezett írásaiban.⁴¹

Prohászka sokszor bejárta az épületet, elgondolkodott annak kisugárzásán és a következőket fogalmazta meg:

37 Szöllősy O. (1935) p. 91-267.

38 Dóczy I. (1991) p. 42-50.

39 Próbaidős szerzetes, szerzetesnövendék.

40 Réső Ensel S. (1887)

41 Prohászka O. (1923)

„Ide vonz... ez a fegyház vasrácsos ajtóival, hosszú folyosóival, a falakon olvasható szentírás idézeteivel, ez gyakorolja rám azt a diadalmas benyomást...ez a ház az evangéliumnak nem mondom ragyogó, hanem eleven lapja, melyet az Isten angyala az ég oltáráról szakított le s dobott a honti erdők közé...; bár a világon mindig lesz bűn és romlás, ezt a sötét, végzetes hatalmat nem törli meg más, mint a szeretet... De hogy ezt tehesse, fogoly lesz a foglyokkal, síró a sírókkal, bánatos a bánkodókkal, egy föld alatt él a társadalom száműzöttjeivel, hozzájuk simul; melléjük borul, s ha meghal, egy temető borítja a tiszta szűzet s a gonosztevőt, mert a tiszta szűz a gonosztevőből kegyelmes lelkeket teremtett, s a nosztrai betegteremből együtt szállnak fel az égbe.”⁴²

A nővérek idejét teljesen lekötötte a munkakörükbe tartozó feladatok elvégzése. Ők is szinte rabként éltek az elzárt világban, a „felebaráti szeretet rabjaiként”⁴³. Az egyházközség gondjainak megoldásában is igyekeztek részt venni. Számos feladatuk ellátásához viszonylag magas nővéri létszámra volt szükségük. A falu iskolájában többen ingyen tanítottak, de később, 1894-től gyermekmenhelyet és óvodát is működtettek. A fegyházban jóemlékű plébánosok segítettek a nővérek munkáját mint börtönlelkészek. A levéltári adatok szerint 1892-től 1903-ig Steinhübl Ambrus látta el a község sokrétű plébánosi feladatait. Prohászka Ottokár esztergomi lelkiigazgató, későbbi megyéspüspök először 1883-ban járt Márianosztrán, aki aztán gyakran vendégeskedett a plébánián, a kegytemplomban és az intézetben. Fennmaradt egy mondása:

„Nem tudom, minek mondjam: szenthelynek, zárdának, fegyháznak? A száműzetés vagy a menekvés szirtjének? A hajótörés révpártjának vagy az erény otthonának? Paradicsomnak? De angyal csak harminchat van benne; vagy pokolnak? Mert kárhoztatott ötszáz is van benne.”⁴⁴

Prohászka a nővérek gyóntatója is volt, többször napokat is töltött az intézetben. Sokra tartotta a nővérek áldozatos, szelíd és emberbaráti munkáját. Végül papi teendői mellett egyre ritkult az ottléteinek a száma. 1911-ben nostrai látogatása alkalmával ezeket a sorokat írta: „Néztem a kedves nővéreket, lebegő korsetjüket, esetlen alakjukat, s élveztem édes, evangéliumos lelküket.”⁴⁵

42 Prohászka O. (1923) p. 26.

43 Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987.

44 Prohászka O. (1923) p. 9.

45 Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987. p. 10.

Munkára nevelés, valláserkölcsei és „szellemi nevelés”

A korszak magyar börtönügye a helyes munkára, valamint a valláserkölcsei nevelésre helyezte a hangsúlyt. Ezekről az eszközöktől várták a fogvatartottak megjavulását.⁴⁶ A munkára történő beosztásnál az elítélt kérése is számított, de a Házitanács hozta meg a döntéseket (tagjai: főnöknő, katolikus és református lelkész, intézeti tanító). A munkáltatás belső és külső munkaterületeken zajlott. A visszaesők vagy súlyos bűncselekményt elkövetők belső munkára voltak vezényelve, főleg az első büntényesek dolgozhattak a nővérek által létrehozott külső mintagazdaságban. A dolgozó nők némi fizetést és jutalmat is kaptak. A XX. század negyvenes éveitől már jelentős állatállománya is volt az intézetnek. Kb. 75 marha állt az istállóban, ahol – három nővér vezetésével – tíz fogvatartott nő dolgozott. A lóistállóban 12 munkára és személyszállításra fogható ló volt, illetve kb. 200 sertés tartása zajlott általában. A húsfeldolgozás a saját maguk számára történt, tehát az intézet nagy részben önellátó volt az élelmiszer tekintetében. A foglalkoztatás 8-18 óra között zajlott. Az év során az aratás volt a legnehezebb, de egyben a közösség számára fontos időszak. Ekkor, aki képes volt rá, kivette a részét a munkálatokból. Aratás idején az élelmezés is „erősebb” volt, még bor is járt az ebédhez, sőt felejtethetetlen volt az aratási friss bukta zamata. Aratási énekekkel vidámitották egymást az asszonyok, akikkel a nővérek is együtt dolgoztak. Bagyinszky Brigitta nővér még emlékezett egy ilyen énekre:

„Álmaimban, csendes éjszakán,
lehullnak rab nehéz bilincseim,
pihenni még a rabnak is szabad,
a szabadság ezernyi kincset ér.
Meglátszik itt a sok-sok szenvedés,
mint ősszel egy-egy hervadó virág.
Bármerre is tekintsek szerte-szét,
rab, rab, rab az egész világ.
Én hordozám nehéz vasát,
vetve bár puhán az ágy,
a vágy pihenni mégsem hágy.
Csak lennék még egyszer szabad,
rabláncaim mind szétszakad,
bármily fehér a rabkenyér,
csak rabkenyér...”⁴⁷

⁴⁶ Szöllősy O. (1935) p. 516.

⁴⁷ Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartomány, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartomány levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987. p. 45.

Az intézetnek katolikus és református lelkészei voltak, akik a falu lakosságát is szolgálták. A fizetésüket a húszas évektől az Igazságügyi Minisztériumtól kapták.

A rabok hetente kétszer, illetve parancsolt ünnepek⁴⁸ alkalmával misén vettek részt a rabtemplomban, továbbá a nővérek kápolnája is nyitva állt előttük. Ez a kápolna a Pálosok egykori ebédlőjéből lett létrehozva. Az első emeleten volt az oratórium, amely Nagy Lajos király szobájából lett kialakítva. Húsvéthétfőn kezdődött rendszerint a rabnők lelkigyakorlatos hete, ami mindig nagy esemény volt a házban. Ezt általában kettő lazarista atya tartotta a számukra, lehetőséget biztosítva a lelki megtisztulásra, új életcélok kitűzésére, illetve a remény felkeltésére és fenntartására.

A karácsonyt mindig nagy várakozás előzte meg, ekkor volt az ajándékozásnak is az ideje, amit a mindenkorai főnöknő vezetett.

A valláserkölcsei nevelés mellett hit-/vallásoktatás is zajlott életkori és képesség szerinti csoportokban, külön-külön. Zenekar és énekkar működött az intézetben a nővérek irányításával. A könyvtárhasználatával együtt a rendszeres felolvasásoknak is nagy volt a sikere. A nővérek mindenekelőtt a saját jó példájukkal, önzetlen munkájukkal, imádságos lelkükkel és szolgálatkészségükkel igyekeztek hatást gyakorolni a fogvatartott nőkre.

A szobák falain az alábbi bibliai idézetek voltak olvashatók:

- „Mondom nektek: az emberek az ítélet napján minden fölösleges szóról számot adnak, amit kiejtenek a szájukon.”⁴⁹
- „Engedelmeskedjete az Istennek; álljatok ellene az ördögnek, és elfut tőletek.”⁵⁰
- „Útra kelek, elmegyek apámhoz, és azt mondom neki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened.”⁵¹

A napirend szerinti ébresztő reggel 5 órakor, mise 6 órakor, reggeli 7 órakor volt. A nap folyamán imádság kísért szinte minden tevékenységet. Délben az ebéd, 1-2 óra között a séta, nyáron este fél 7 és fél 8 között a második séta ideje volt a négyszögletű udvaron, párosan, szemben ugyancsak párban a nővérek sétáltak, tapintatosan őrizve az asszonyokat. A belső falak fehérre voltak meszelve, a padló felett szürke, tenyérnyi széles, olajfestéssel festett sáv óvta a felmosáskor felferődő szennyeződéstől a falakat. A rabok nemzetiség szerint voltak elhelyezve. A „magyar szobában” kékrűhás asszonyok

⁴⁸ A parancsolt ünnep (pl. vasárnapok) a római katolikus egyházban használt fogalom. Olyan nap, amelyet a híveknek szent misén való részvétellel és a köznapi munkától tartózkodva illik megélni.

⁴⁹ Mt, 12,36

⁵⁰ Jakab 4,7

⁵¹ Lk, 15,18

„*Dicsértessék a Jézus Krisztus!*” köszöntéssel fogadták a látogatókat. A nővéreket a „Testvér” megszólítás illette. A szobában egy nővér folyamatosan oktatta a fogvatartottakat a mindennapi munkák helyes elvégzésére, illetve közösen imádkoztak. Kis ládikája volt minden rabnőnek, olvasmányaik főleg szent könyvek, szentek életrajzai voltak. Az intézményt időnként látogató hivatalos személyek úgy látták, hogy az olvasmányok tartalma túlzottan egyoldalú, megférne még közöttük az erkölcsös életet bemutató egyéb irodalom is. A legjobb magaviseletű rabok általában a zárkafelügyelők voltak. Az 1880-as évek második felében 258 nő volt számontartva az intézményben, miközben 600 fő is elfért volna. A kisgyermekes anyák külön szobákban laktak gyermekeikkel, csinos bútorzat között. Egy római katolikus kápolna is a fogvatartottak rendelkezésére állt, amely egykor a Pálosok⁵² refektóriumaként⁵³ szolgált. A reformátusok imahelye egy egyszerű szoba volt szószékkel.

A körletek nagyon tiszták, a rabok személyes holmijai pedig rendezettek voltak. A fürdőhelyiségekben fényezett bádogkád volt, a csapokon hideg-meleg víz folyt. Évente három alkalommal fürödhetek az asszonyok, de mosakodtak mindennap.⁵⁴ Az étlap is ismert, amelyben a levesek domináltak, gombócfélék, kása, hús csak vasárnaponként volt a menüben.

A hitélet gyakorlásával az erények kimunkálását tűzték ki célul a nővérek. Azt a fegyelmezett életvitelt kívánták meg a női fogvatartottaktól, amelyet maguk is folytattak. Híres és emlékezetes nővér volt például Virginia, aki az egykori házfőnök volt, illetve Szalézia, aki emberségesen bánt az asszonyokkal. A levéltári forrás⁵⁵ említi még Amáliát és Emerikát, akik kórháznővérek voltak. A Vincés Nővéreket nagy létszám jellemezte és iskolázottak voltak, valószínűleg ezért vállalták el a börtön rendben tartását. Az utolsó házfőnök Hedvig nővér volt.

A nővérek a halálban is egységet vállaltak az elítéltekkel. 1858-tól az 1940-es évekig a rabtemető területén temetkeztek ők és az intézet orvosai is. Az elhunytakat hajnali 4 óra körül vitték ki a temetőbe lovaskocsival, amikor a falu még éppen csak ébredezett. Sok szóbeszéd járt a nővérek szigorúságáról a faluban, de a belső ügyeikről alig lehetett valami hiteleset megtudni. Ez teszi egyedülállóvá ezt a temetőt, amelynek történetét számos ponton homály fedi. A rabok jeltelen sírban nyugszanak. A rabtemető 1989-ig nem volt látogatható.

52 A pálosok Mátyás király kedves papjai voltak.

53 A refektórium a kolostor olyan tágasabb helyisége, amely az étel közös elfogyasztására szolgált.

54 Réső Ensel S. (1887)

55 Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987. p. 83.

„*A halálban megszűnt a különbség köztük és közöttünk.*” Otilia nővér⁵⁶

A második világháború nagyon megemelte a fogvatartotti állomány létszámát, mely 1943-ban már 900 fő körül mozgott a politikai foglyok miatt (az elítéltek között találjuk például Rákosi Mátyás húgát, Hajnalt is). A zsúfoltság kapcsán az 1944-es elkülönítési és deportálási terv hozott enyhülést. Szimin Magda így emlékszik vissza erre: „*Sírnak az apácák. Őszintén. A Helyettes is sír. Sírnak a bűnügyiek is és sokáig integetnek. Fenn a magánzárkákban ellenállhatatlanul harsog a dal: Napkelet, napnyugat ébred.*”⁵⁷

A háború következményeként az első büntényeseket önként, a visszaesőket és a szigorított dologházasokat 1944. december 19-én már a szovjet csapatok bocsátották szabadon. Az épületegyüttes elfoglalása és kifosztása után, néhány nap múlva a nővérek Vácra menekültek. Ezt követően a kolostort támaszpontként, majd kórházként használták 1945 végéig.

A háború után néhány évre még megnyitotta kapuit az intézet a nővérek vezetésével – az addigi normák és differenciálás megtartásával –, azonban az 1949-es évben az állam felmondta a szerződést. A magánelzárásos rendszer az épületegyüttesben 1950-ig működött, mint női büntetés-végrehajtási intézet. Később a fogvatartottakat átszállították Kalocsára. Ezt követően megkezdődött a ház férfi fogvatartottakkal való feltöltése, mely ekkor kizárólagos férfi börtönként működött a büntetés-végrehajtási testület irányítása alatt.⁵⁸

1950. április 30-án, a 22.600/1950/IV.01./IM. rendelet alapján megszűnt a Kalocsai Megyei Bíróság, majd az addigi bírósági épületbe augusztus 15-én került sor a márianosztrai intézet fogvatartottjainak átköltöztetésére (teherautón, vonaton és lovasszekéren), s ettől kezdve – mint Kalocsai Országos Börtön – a női elítéltek börtönbüntetését hajtotta végre.⁵⁹ Az országos börtön betelepítése foglalkoztatási szempontból nagy előrelépést jelentett a helyi lakosságnak.

A nők és gyermekeik túlszűfoztságot okoztak a márianosztrai áttelepítést követően, 800-1 000 fős telítettséggel üzemelt a ház, a fogvatartottak negyede politikai elítél volt.⁶⁰ Az épületből a bírósági személyzet kiköltözött, a római katolikus kápolnát pedig lebontották.

56 A rabtemető bejáratánál olvasható idézet. Márianosztra, 2023.

57 Berzeviczy G. (1950) p. 191.

58 Dóczy I. (1991) p. 42-50.

59 Bencze B. (2014) p. 31.

60 Heinrich-Tamáska P. (2013) p. 178.

Befejezés

A márianosztrai fegyintézet történetét áttekintve megállapítható, hogy a Vincés Nővérek feladatvállalása az adott korszakban modernizációs törekvésnek is tekinthető, hiszen a magyar börtönügy külföldi mintákat figyelembe véve fogadta el a sajátos módszertant nők esetében. Hosszú ideig funkcionált sikeresen a börtön, mindaddig, amíg a politika bele nem szólt a működésébe. A nővérek átfogó, minden helyzetet és időpillanatot kihasználó katekézise⁶¹ egy folyamatos katekumenátusnak⁶² tekinthető, amelynek azonban árnyoldala volt a szabadság hiánya, vagyis a hit gyakorlásának és elmélyítésének kényszerű szükségessége. A nővérek módszertanából hiányzott a lelki felnőttiség elismerése, illetve a kor szelleme szerint a börtönök elsősorban megtorló funkciót tölthettek be a társadalomban. A magánzárka rendszere az elmélyült imádságot, a csendet, a nyugodt magányt és a vezeklést volt hivatott segíteni, azonban ezt az asszonyok az egyik legsúlyosabb fenyegetésként élték meg, így nem volt lelki fejlesztő hatása, inkább elrettentésre, magatartásformálásra volt alkalmas. A nővérek fogvatartási rendszere kidolgozott, fegyelmezett és következetes volt, de antropológiai szempontból kevésbé érzékeny a nemi különbségekre.

A missziós jelleg megmutatkozik a történeti leírásban. A misszió sikeréhez a „misszionárius” szándéka és felkészültsége szükséges, a misszió tartalmának és céljának az emberre kell irányulnia, reflektíven bevonva őt a saját növekedésébe. Az egyén nem maradhat az evangélium üzenetének kívülálló szemlélője, mert akkor a megtérése nem belső meggyőződésen és szabadságon alapul. A börtönben a nővérek hitoktatása lelki zárandokúton történő (élet)vezetés a megtérés felé, a mélyebb megismerés, a másik megértése által. A „megérkezés” támogatása a Biblia szövegein keresztül és általuk valósul meg, a katekétá⁶³ személyiségén átszűrődve.

„Amíg nem érkezünk meg Istenhez, önmagunkhoz, felebarátunkhoz, addig háború van, zűrzavar van bennünk és a szívek között.”⁶⁴

A Vincés Nővérek bátor feladatvállalása és antropológiai módszertana olyan emberi értékeket és erényeket mutat fel a ma nemzedékének, amelyek iránytűként hathatnak számos tekintetben kiüresedett világunkban.

61 Katekézis: a keresztény tanítás rendszeres átadása

62 Katekumenátus: megtérő felnőttek keresztségre felkészítő intézménye

63 Katekétá: hitoktató

64 Felföldi L. (2022)

Felhasznált irodalom

- Arcanum. Online: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/cs-22AB7/csillagkeresztes-23585/> (Letöltés ideje: 2023. június 9.)
- Bencze Béla (2014, szerk.): Börtönügyi lexikon. Kronosz Kiadó, Pécs, p. 31.
- Berzeviczy Gizella (1950): Márianosztra. Szikra Könyvkiadó, Budapest
- Bottlikné Kárász Anna (1998): Szürke Nénék Intézete. Magánkiadás, pp. 6-97.
- Di Blasio Barbara (2022): A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében. Belügyi Szemle. Online: <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/9543> (Letöltés ideje: 2023. május 1.)
- Dóczi István (1991): A Márianosztrai Fegyház és Börtön tulajdonjogi alapjai (1357-1949). Börtönügyi Szemle, 2. sz. 1991. pp. 42-50.
- Felföldi László püspök gondolatai. Magyar Kurír, 2022. Online: <https://www.magyardurir.hu/hirek/14-alkalommal-varta-tenkes-hegy-feher-asszonya-pecsi-egyhazmegye-zarandokait> (Letöltés ideje: 2022. május 10.)
- Ferenc pápa (2019): „Leselejtezés helyett neveljünk” – a pápa beszéde a börtönpasztoráció felelőseihez. Vatican News. Online: <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2019-11/papa-borton-pasztoracio-leselejtezes-neveles-megelozes.html> (Letöltés ideje: 2023. május 1.)
- Ferenc pápa (2015): Misericordiae Vultus, Az irgalmasság arca kezdetű bulla. Szent István Társulat, Budapest, p. 16. Online: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=458> (Letöltés ideje: 2022. május 3.)
- Heinrich-Tamáská Péter (2013): Kis magyar börtöntörténelem. Unicus Műhely, Budapest, p. 178.
- Klebelsberg Kúnó (1927): A magyarországi apácarendek rövid ismertetése. Magyar Katolikus Almanach 1. évf. 1927, pp. 257-268. Online: https://epa.oszk.hu/03000/03049/00001/pdf/EPA03049_katolikus_almanach_1927_257-268.pdf (Letöltés ideje: 2022. május 10.)
- Kocsis Imre (2019): Bűnbánat és megtérés Jézus tanításában. Az üdvösség igéje, SZIT, Budapest, pp. 9-18.
- Kovács Szabolcs (2015): A megtérés lélektani folyamatának pasztorálpszichológiai horizontja. Theologia Reformata Transylvanica, 2015/1. Kolozsvár, pp. 5-36. Online: <http://studia.ubbcluj.ro/download/pdf/1028.pdf> (Letöltés ideje: 2023. március 10.)
- Levéltári forrás: Piarista Magyar Tartománya, Központi Levéltára: IL.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. Kiadás éve: 1987.
- MacIntery Alasdair (1999): Az erény nyomában. Osiris Kiadó, Budapest, pp. 274-303.
- Pinckaers, Servais-Théodore (2001): A keresztény erkölcszociológia forrásai. Kairosz, Budapest
- Prohászka Ottokár (1923): Elbeszélések és útirajzok. Szent István Társulat, Budapest
- Puskely Mária (1990): Szerzetesek. Zrínyi Nyomda, pp. 126-128.
- Réső Ensel Sándor (1887): Három országos női fegyház. Budapest
- Rónay György (1970): Páli Szent Vince és Marillac Szent Lujza. Szentek, írók, irányzatok. SZIT, Budapest, p. 9. Online: http://ppek.hu/szit-pdf/Ronay_Gyorgy_Szentek_irok_iranyok_facsimile.pdf (Letöltés ideje: 2023. február 10.)
- Szőllősy Oszkár (1935): A magyar börtönügy. Révai Testvérek Irodalmi Intézet, Budapest, 91-267. Online: <https://mek.oszk.hu/13900/13950/13950.pdf> (Letöltés ideje: 2022. március 12.)
- Tihanyi Miklós (2019): Vallásgyakorlás különleges élethelyzetekben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, pp. 115-144. Online: https://nkrepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14771/723_Vallasgyakorlas_kulonleges_elethelyzetekben_e_PDF.pdf?sequence=1 (Letöltés ideje: 2022. május 10.)
- Török József (2019): A magyar egyház története. Ecclesia Szövetkezet, Budapest
- Veres András (2021): A börtönpasztoráció teológiai dimenziói. Börtönügyi Szemle, 2021/2., 19-22. Online: <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202021-2%20Online.pdf> (Letöltés ideje: 2022. május 3.)

Erdélyi Csaba

A VALLÁSGYAKORLÁS SZEREPE A REINTEGRÁCIÓS TEVÉKENYSÉGBEN – A BÖRTÖNLELKÉSZEK HELYZETE A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEZETBEN

*The role of practice of religion in reintegration –
Prison chaplains in the prison service*

Tanulmányomban a börtönlelkészek reintegrációs célokban való együttműködése és annak fejlesztési lehetőségei kerülnek bemutatásra. A hittudományok bizonyos tekintetben másként közelítenek ugyan az ember valóságához, mint a pszichológia, a pedagógia, a társadalomtudományok vagy éppen a jog, mégis mindegyiknek fontos kérdése: változhat-e az ember az általános értékek szerinti jó irányba? Korábbi kutatási eredményeimet felhasználva, további szakirodalmi források bevonásával és egy kérdőíves vizsgálat eredményeinek közlésével kerestem a választ a fenti kérdésre. Megállapítottam, hogy a börtönlelkészek működése átfedést mutat a reintegrációs célokkal. Néhány finomhangolás elvégzése mellett a börtönlelkészi munka feltételei adottak az együttműködésre.

Kulcsszavak: börtönlelkész, állam és egyház, együttműködési keretek, reintegrációs célok, fogvatartási és visszaesési kockázatok csökkentése

This study shall present the role of prison chaplains in reintegration goals and means of improvement. Although the approach of theology to the human existence slightly differs from the approach of psychology, pedagogy, social studies, and law, they share one common question: whether a human being can change in a positive way with respect to common values. Answers to the above questions are based on my previous research, data from literature, and the results of a survey. I have concluded that the operation of prison chaplains overlaps with reintegration goals. With a few adjustments, their work would support the course of reintegration.

Keywords: prison chaplain, state and church, frameworks for cooperation, reintegration goals, reducing risks of imprisonment and recidivism

Bevezetés

Már teológiai tanulmányaim elkezdésére is az a meggyőződés indított, hogy az ember számára lehetséges a változás. A hittudományok bizonyos tekintetben másként közelítenek ugyan az ember valóságához, mint a pszichológia, a pedagógia, a társadalomtudományok vagy éppen a jog, mégis mindegyiknek fontos kérdése: változhat-e az ember az általános értékek szerinti jó irányba? A teológiai szempontrendszer szerteágazó válaszokat adnak erre a kérdésre, viszont ma már egyik válasz sem kommunikálható megfelelően más tudományterületek eszköztára nélkül.

A teológiai tanulmányaim befejezését követően lelkésként helyezkedtem el, dolgoztam a fővárosban, kis falvakban és kisvárosban is. A gyakorlat folyton szembesített az alapkérdésemmé formálódott korábbi meggyőződésemmel: lehetséges a változás az ember számára? Ezzel találkoztam oktatói és szervezői tevékenységem során oktatási intézményekben az óvodától az egyetemig, lelkigondozóként az aktív életszakaszban küzdő emberek életében, boldogságban és szomorúságban lévőknél, de még egy ravatal mellett megállva is. A keresztény egyházak közötti többszintű kommunikációnak a résztvevőjeként, egyházzal képviselőjeként az állammal folytatott tárgyalásokon, nemzetközi egyházi kapcsolatok építésében való részvételem idején is visszatérő motívum volt ez a kérdés.

Több mint tíz éve főállású börtönlelkész vagyok. Ez a munka még erősebbé tette az alapkérdést, amelynek végére a kérdőjel mögé immár egy felkiáltójel is került: a változás lehetséges az ember számára?! A munkámból adódóan egyre több szempontot kellett mélyebben megismernem: más keresztény egyházak és más vallások tanítását, a jogalkotói szándékot és a végrehajtás gyakorlatát, a kriminológia és kriminalisztika kutatásait – és mindezek előterében mindig ott van az ember: a hétköznapi gyakorlatában a kolléga és a fogvatartott.

A téma felvetés aktualitása

Jelen tanulmány célja bemutatni a vallásgyakorlás szerepét a büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységében a börtönlelkészek aspektusából. A vallásgyakorlás szerepe azért fontos e tekintetben, mert a reintegrációs tevékenység egyik alappillére a fogvatartottak belső motivációjának erősítése.¹ Az intrinzik és extrinzik motivációk² sajátos egyvelege jelenik meg a vallásgyakorlásban, amelynek hatása nem megkerülhető a reintegrációs folyamat megvalósulásában.

¹ Forgács J. (2019)

² Vallerand, R. J. (1997) p. 293.

Az évtizedes tapasztalat alakítja a gondolkodásomat a fogvatartotti vallásgyakorlás és a büntetés-végrehajtási célok relációjában. A kérdés alaposabb körbejárásának egyik legfontosabb szereplőjeként jelenik meg a vallását a valóságban megélő, gyakorló fogvatartott, aki az általa elkövetett bűncselekmény és a büntetési tétel mértékétől függetlenül egy olyan értéket hordoz, amely kiemelten fontos a reintegráció hatékonysága szempontjából. Ez a fogvatartott ugyanis biztosan tud valamit, amit a többiek csak részben vagy egyáltalán nem: esetében nagy pontossággal becsülhető a fogvatartási kockázatok alacsony szintje éppúgy, mint a reintegrációs folyamatokban való aktív együttműködésre való belső motiváció meglétének a valószínűsége. Ezért a sikeres reintegráció szempontjából mindenképpen érdemes a vallását a valóságban megélő fogvatartottat differenciáltan kezelni.

E differenciálásban pedig elengedhetetlenül fontos szerep jut[hat(na)] a börtönlelkésznek. A hatékony reintegráció szempontjainak érvényesülése érdekében kérdés, hogy ez megtörténik-e; továbbá: ha igen, hogyan történik meg; valamint: ha nem, miért nem. E kérdések megválaszolására, a válaszok okainak feltárására teszek kísérletet az alábbiakban a Börtönlelkészi Szolgálat működéséről készült sajátos perspektívájú pillanatfelvétel ismertetésével.

Módszertan

A téma vizsgálatához a rendelkezésre álló szakirodalom és személyes megéléseim alapján feleleveníttem a Börtönlelkészi Szolgálat működésének előzményeit, összefoglalom a Börtönlelkészi Szolgálat szempontjából releváns állami és egyházi értelmezést, bemutatom a működés jogszabályi kereteit. Majd az előzmények és környezeti szabályozók ismeretében bemutatom azt a kérdőíves kutatást, amelyet a közelmúltban a börtönlelkészek körében végeztem. Végül megfogalmazom a következtetéseimet.

Előzmények, korábbi pillanatképek a Börtönlelkészi Szolgálat működéséről

Néhány évforduló kapcsán a Börtönügyi Szemle hasábjain megjelenő tanulmányok³ nyújtottak bizonyos bepillantást a Börtönlelkészi Szolgálat működésébe. E tanulmányok az aktuális gyakorlati tapasztalatok egy-egy aspektusát mutatták be a szerzők egyéni szempontrendszer szerint. Bár az ezekben olvasható információk részlegesek, mégis fontos állomásai a Börtönlelkészi Szolgálat létezésének és működésének a büntetés-végrehajtási szervezet szakmai keretei között történő elhelyezésében.

³ E korábbi tanulmányok közül kiemeltnek tekintem Hajdú Miklós „A börtönpasztoráció lehetőségei a büntetés-végrehajtásban”, valamint Vári Krisztina „A börtönlelkészség hét éve Magyarországon” című publikációját.

A közelmúltban ünnepelte a büntetés-végrehajtási szervezet a Börtönlelkészi Szolgálat újjáalakulásának 20. évfordulóját. Az évforduló jelentőségének méltó keretet adott a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által 2021. április 29-én szervezett konferencia, az utókor számára pedig kiemelten fontos emléket állított a Börtönügyi Szemle 2021/2. tematikus száma⁴, amely a konferencián elhangzott előadások szerkesztett változatát is tartalmazza. Ezen évforduló kapcsán a Börtönlelkészi Szolgálat számára kiemelt megtiszteltetés volt a Belügyi Szemle 2022/4. különszámának megjelenése⁵.

A történelmi előzmények alapja⁶ a kereszténység jelenléte a börtönökben, amely gyakorlatilag egyidős a kereszténységgel. A korai időszakban történő keresztényüldözések egyik velejárója volt, hogy Krisztus követőit a hitük miatt börtönbe zárták. A korabeli börtönviszonyok között a fogvatartottakat a hozzátartozóik látták el élelemmel, és az élethez szükséges egyéb feltételeket is ők biztosították számukra. A korai kereszténység megélésének egyik kifejezése volt, hogy a bebörtönzött keresztényeket a közösség tagjai látogatták, látták el szükségleteiket.

A keresztények üldözése a kereszténység Római Birodalmon belüli államvallássá nyilvánításával ért véget, viszont ezt követően is megmaradt a kereszténységnek az a gyakorlata, hogy a börtönben lévőket támogassa. E támogatás azonban egyre inkább lelki, vallási támogatássá alakult át, és ez a tartalom jelenik meg azóta is az egyházak börtönökben való jelenlétén keresztül.

Magyarországon a Kiegyezést követő évtizedekben alakult ki az állam által is elismert börtönlelkészség⁷, amelynek a második világháborút követő politikai átrendeződés vetett véget. A büntetés-végrehajtási szervezetnél a rendszerváltás időszakában fogalmazódott meg az igény az egyházi jelenlétre a börtönökben. Az első évtizedben csupán „bejáró” vendégekként, missziósokként voltak jelen a kereszténység képviselői, majd 2000-ben alakult újjá a Börtönlelkészi Szolgálat.

Itt fontos előzetesen⁸ megemlíteni azt a különbséget is, amely a Börtönlelkészi Szolgálat egyházi és állami értelmezése között feszül. Az egyházi értelmezés rövid összefoglalását a fent említett különszámban a következőképpen fogalmaztam meg: „az egyházak célja a börtönökben ... a fogvatartottak vallásgyakorlásán keresztüli támogatása a társadalmilag is helyes út megtalálásában, az azon való megmaradásban. Ennek leginkább megfelelő

4 https://epa.oszk.hu/02700/02705/00126/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2021_2.pdf

5 https://belugyszemle.hu/hu/system/files?file=BSzKulonszam_2022_4.pdf

6 Erdélyi Cs. (2022-2) p. 378.

7 Erdélyi Cs. (2022) p. 49.

8 A komplex kifejtésre e tanulmány keretei között nincs lehetőség, azonban a későbbiekben ezen különbségtétel több aspektusa látható lesz.

fogalma pedig a börtönpasztoráció, amely olyan »szolid pasztorálás«⁹, amely a BLSZ tevékenységen keresztül tud állami keretek között megvalósulni.»¹⁰

Az állami értelmezés pedig alapvetően a jogszabályokban foglaltak alkalmazására irányul. Ezek között természetesen kiemelt szerepet kap a 2013. évi CCXL. tv., amely megfelelően szabályozza a vallásgyakorlás kereteit, melynek működtetésében alapvetőnek tekinti a Börtönlelkészi Szolgálat szerepét. A „ki a börtönlelkész?” kérdésre a jogszabályi választ pedig a 8/2017. (VI. 13.) IM rendeletben találjuk meg, amely együttműködést ír elő „a börtönlelkész és a bv. intézet szervezeti elemei” között „a reintegrációs célok megvalósítása, valamint a fogvatartási kockázatok csökkentése érdekében”. A börtönlelkész jogviszonyára vonatkozóan pedig a 2015. évi XLII. tv.-ben találunk részletes információkat.

A Börtönlelkészi Szolgálattal kapcsolatban a vallásszabadság jogának különböző szervezeti keretek közötti megvalósulását kutatva egyik tanulmányában Tihanyi Miklós felteszi a kérdést: „Állami vagy egyházi szolgálat?”, melyre a következő választ adja: „a börtönlelkészi szolgálat a reintegráció társadalmi céljának megvalósulása érdekében állami keretek között végzett egyházi szolgálat.”¹¹ Az alábbiakban arra keresem a választ, hogy a börtönlelkészek személyes megélése alátámasztja-e vagy cáfolja ezt az állítást.

A kutatás bemutatása

A fentebb megfogalmazott kutatási kérdések megválaszolásának eszközeként egy kérdőívet készítettem, amelyet megküldtem minden börtönlelkésznek. A kérdésekre érkezett jelen téma szempontjából releváns válaszok a börtönlelkészek helyzetét mutatják be a büntetés-végrehajtási szervezetben a gyakorlat és a saját megélésük szempontjából.

A kérdőíveket 2022. december 19-én küldtem ki, arra kértem a megkérdezetteket, hogy 2023. január 9-ig küldjék vissza kitöltve. A kiküldés pillanatában 34 aktív börtönlelkész volt, közülük 21-en küldték vissza a kitöltött kérdőíveket. Bár a darabszám nagyon alacsony, a 61,7%-os kitöltés jelentős mintát mutat, amelyből lehet tendenciákat megállapítani és következtetéseket levonni.

A kérdőív 41 kérdést tartalmazott. A kérdések megfogalmazása során kiemelkedő szempont volt a válaszadók személyes megélésének megismerése (melyek közül a későbbiekben csak e tanulmány szempontjából relevánsakat ismertetem), ezért azokat a következő témakörök szerint csoportosítottam:

9 Bízik L. (2002) p. 99.

10 Erdélyi Cs. (2022) p. 50.

11 Tihanyi M. (2018) p. 203.

- A börtönlelkészi munka személyi és tárgyi feltételei: a tények rögzítése, a büntetés-végrehajtási szervezet által a börtönlelkészek részére kialakított feltételrendszer megismerése mellett szempont volt a különböző feltételek megélésének hatása a feladatellátásra.
- A börtönlelkész és a büntetés-végrehajtási szervezet más személyi állományi tagjai közötti együttműködés: ebben a témában a büntetés-végrehajtási szervezet működésében történő organikus részvétel meglétére, minőségének a feltárására vonatkozó kérdések szerepeltek.
- A börtönlelkész és a fogvatartotti állomány közötti kapcsolat: a reintegrációs folyamatokban való részvétel keretrendszerének ismertetése mellett szempont volt annak gyakorlati használata, a meglévő feltételek alkalmazhatósága.
- A szabadult fogvatartottak utánkövetése: a reintegráció fontos eszköze a fogvatartottak szabadulás utáni támogatása, ennek módját és az ehhez való kapcsolattartás formáit helyeztem fókuszba a kérdéscsoportnál.
- További saját szempontok és összefüggések: a megkérdezettek itt szabadon leírhatták mindazt, amit szükségesnek, fontosnak gondolnak az eddig érintett témakörökön túlmenően.

A kérdőív nagyobb részben feleletválasztós kérdéseket tartalmazott, de több helyen kifejtésre is lehetőséget adtam a válaszadónak. A kérdésekre érkezett válaszok jelen tanulmány szempontjából releváns eredményeit és az eredményekkel kapcsolatos észrevételeimet foglalom össze az alábbiakban. Bár a kitöltők aránya a börtönlelkészek teljes létszámához viszonyítva magas, a kitöltők száma alacsony. Ezért jelen tanulmány céljaihoz igazodva bizonyos kérdéseknél a börtönlelkészek összességére vonatkozó, objektíven ismerhető információkat is megosztok.¹²

Felekezeti megoszlás és római katolikus papok-nem papok megoszlása

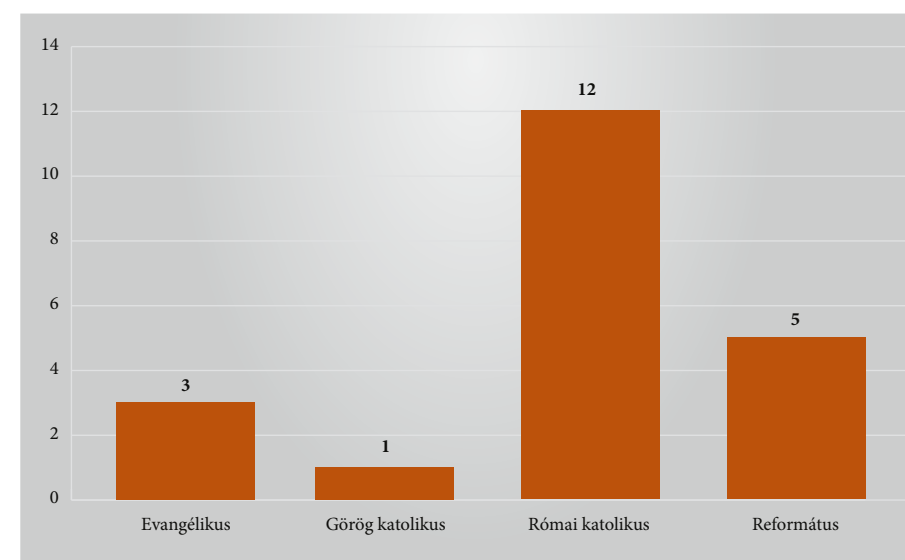
Az adott időszakban 34 aktív börtönlelkész volt: 16 római katolikus, 11 református, 4 evangélikus, 2 görögkatolikus, 1 izraelita. Az összetétel 2000-ben történt kialakítását követően volt néhány változás, de alapvetően nem változott az elv, mely szerint a börtönlelkészek a népszámlálási adatok teljes társadalomra vonatkozó arányai szerint vannak jelen a büntetés-végrehajtási szervezetben. A kialakításnál az volt a szempont, hogy minden büntetés-végrehajtási intézetben legyen legalább egy, az adott intézet

¹² A rendszerváltozást követően 30 évig létezett, 2022-ben megszűnt civil szervezet, a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezetének hat éven át voltam az (utolsó) elnöke. Ebbéli minőségemben hosszú időn keresztül volt rálátásom a teljes börtönlelkészi közösségre. Részben az innen származó, tudományos szempontból nem hivatkozható információk is megjelennek az elemzésben, melyek úgy külnöthetők el, hogy sem a kérdőívből, sem egyéb hivatkozással nem azonosíthatók.

mérete szerint részmunkaidős, illetve egy – kivételes esetben két – teljes munkaidős lelkész, korábban közalkalmazotti, jelenleg rendvédelmi alkalmazotti jogviszonyban.

A felekezeti megoszlás azért is fontos, mert az egyes egyházak részéről megfogalmazódó teológiai megközelítés más-más eredményt vázol a reintegrációs tevékenységben való részvétel vonatkozásában. Ezek csupán érzékeltetés szintjén a következők¹³: a római (és görög) katolikus gondolkodás a börtönlelkész részvételén keresztül az egyház jelenlétét hangsúlyozza, így elsősorban saját híveinek lelkipásztori ellátására törekszik. A református teológiai gondolkodás a szentírási üzenet minél szélesebb rétegekhez történő eljuttatására koncentrál. Az evangélikus teológiai gondolkodás a szentírási üzenet kooperatív megélésére fektet hangsúlyt. Az izraelita teológiai gondolkodás az identitás erősítésére fókuszál.

A kérdőívet kitöltők felekezeti megoszlása a következőképpen alakult:

1. ábra: Felekezetek megoszlása¹⁴

A római katolikus gondolkodásban kiemelt szerep jut a szentségeknek, amelyek legnagyobb részét csak a papok közvetíthetik a hívők felé. A kérdőívet kitöltők közül csupán hárman voltak papok, az összlétszámot tekintve ez a szám az adott időszakban hat volt.

¹³ A teológiai megközelítések részletesebb, de szintén csupán említésszintű bemutatása lásd: Erdélyi Cs. (2022)

¹⁴ A tanulmányban szereplő ábrákat és táblázatokat a szerző készítette.

Életkor, szolgálati idő, egyházi szolgálatok

A következő kérdéscsoport az életkorra, az egyházi szolgálat időtartamára, illetve a Börtönlelkészi Szolgálat keretei között töltött időre vonatkozott, amelyre az alábbi válaszok születtek:

Kérdés	Átlag
Életkor	50,8
Mióta végez egyházi szolgálatot?	20,5
Mióta börtönlelkész?	9,5

1. táblázat: Életkor, egyházi szolgálat időtartama és a Börtönlelkészi Szolgálat keretei között töltött idő átlaga

Ezek olyan információk, amelyek segítenek jobban érteni azokat a különbségeket, amelyek a későbbiekben lesznek láthatók.

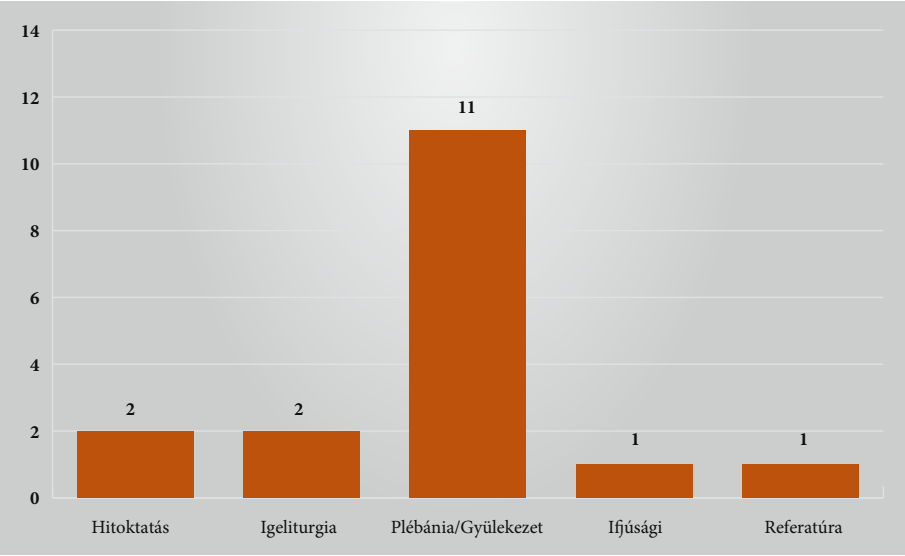
A fentiekhez kapcsolódóan kérdeztem rá a börtönlelkészi jogviszony heti időkeretére: a válaszadók közül négyen részmunkaidősök (heti 20 órában), a többiek teljes munkaidőben dolgoznak a büntetés-végrehajtási szervezet kötelékében. Azonban a válaszadóknak a 2/3-a nem csupán e munkakörben dolgozik: az egyházi vezetők más egyházi szolgálatokat is bízhatnak a börtönlelkészekre. Fontos megjegyezni, az egyházi jogviszony munkajogi szempontból nem minősül munkaviszonynak, így ebben az esetben nem beszélhetünk másodállásról. Ráadásul sok esetben az egyház az egyházi szolgálatot tekinti főtevékenységnek, a börtönlelkészességgel pedig e szolgálat mellett bízza meg az érintetteket.

Azért is fontos ezt a szempontot is figyelembe venni, mert a börtönlelkészek kettős kötelekben látják el szolgálatukat: a büntetés-végrehajtási szervezet az általa létesített jogviszony alapján fogalmaz meg elvárásokat velük szemben, ugyanakkor ez a jogviszony az egyházi vezető általi delegálás alapján jön létre. Az egyház tehát nem mond le a lelkészéről, az egyházi jogszabályok alapján az egyházi vezetők döntései továbbra is érvényesek rájuk nézve. A válaszadók közül az egyházi szolgálatot is ellátók saját bevallásuk szerint átlagosan heti 20 órát fordítanak az egyházi szolgálatra, amely nagy terhet jelent egy heti 40 órás börtönlelkészi jogviszony mellett. Az válaszokban itt nagyon nagy szórás mutatkozik: a minimum érték heti 5, a maximum érték pedig 50 óra – ez utóbbi értéket megadó válaszadó részmunkaidős börtönlelkész.

Azonban nem csak a küldő egyháznak fontos a börtönlelkész más területen végzett egyházi szolgálata, a börtönlelkészek esetében több szempontból is protektív tényezőként értelmezhető a büntetés-végrehajtási kereteken kívül végzett egyházi szolgálat. Ezek

közül a két legfontosabb egyrészt az egyházi közegben való jelenlét, amely a hittudományi szakmaiságot és gyakorlatot támogatja, valamint segít megőrizni a támogató kapcsolatrendszert; másrészt – az előzőekkel szoros összefüggésben – jelentős szerepe van a kiegészítés elkerülésében. A börtönlelkészek nagyon változó egyházi szolgálati feladatokban vesznek részt:

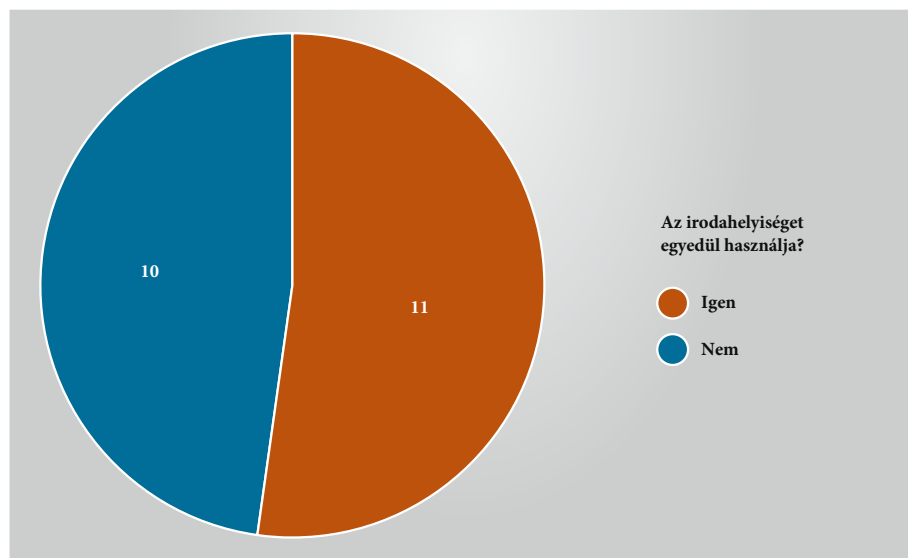
2. ábra: Más egyházi szolgálatok megoszlása

Kiemelkedik a plébánián, illetve gyülekezetben végzett szolgálat, amelyről tudni kell, hogy a hagyományosan látható egyházi szolgálatot jelenti. Ez egy olyan komplex rendszer, amely lefedi egy-egy keresztény közösség működésének a teljes spektrumát: a helyi adottságoktól függően hetente több szentmisét/istentiszteletet, a hitoktatásnak nem csupán az iskolai keretekben fellelhető formáit, hanem akár minden korosztályban, illetve egyéb szempontok szerint szerveződő csoportokban történő tanítást, az egyházkormányzattal kapcsolatos teendőket mind a belső működés, mind az egyházi, illetve önkormányzati, állami területekkel történő együttműködés vonatkozásában.

A büntetés-végrehajtási szervezet által nyújtott keretek, feltételrendszer

A kérdések harmadik csoportja azon keretek feltárására irányult, amelyek a hatékony munkavégzés feltételei. A válaszadók (és a börtönlelkészek összessége) közül egyetlen börtönlelkész nem rendelkezik irodahelyiséggel, így például az informatikai rendszerekhez való hozzáféréssel sem. A válaszadók jelentős hányada nem egyedül használja az irodahelyiséget.

3. ábra: Az irodahelyiség használata

Ez egyrészt csökkenti a munkavégzés hatékonyságát, hiszen a feladatkör sajátosságaiból adódóan szükséges az elmélyült spiritualitás és az intellektuális felkészülés. Ezekhez gyakorlatilag nélkülözhetetlen a csend, amely egy közös használatú irodában csak kompromisszumok árán valósítható meg. Ugyanakkor pozitív hatással lehet a börtönlelkésznek az egyéb szakterületekkel való együttműködésében. A válaszadók jellemzően másik börtönlelkésszel (4), EFOP-tanácsadóval (3), valamint pártfogó felügyelővel vagy reintegrációs tiszttel (1-1) közösen használják az irodahelyiséget.

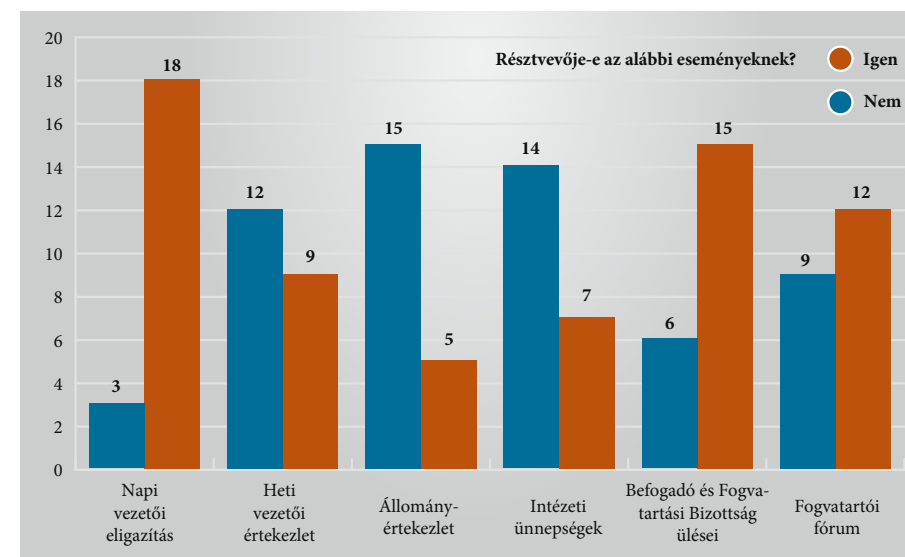
A munkavégzés hatékonyságát illetően fontos az is, hogy az irodahelyiséget milyen célra használja a börtönlelkész. 11 fő az adminisztrációs feladatok mellett a fogvatartotti meghallgatásokat is jellemzően az irodahelyiségben hajtja végre, sőt volt olyan válaszadó, aki az istentiszteletet is az irodában tartja (ő ráadásul közösen használja az irodahelyiséget egy másik börtönlelkésszel).

A lelkési feladatok ellátásában kiemelt szerepet kap egy olyan szakrális tér (kápolna), amely minden büntetés-végrehajtási intézetben (sok esetben újra, illetve a funkcióját visszaállítva) kialakításra került. A szakrális terek sajátossága, hogy más célra nem használhatók. Néhány válaszadó olyan gyakorlatról is beszámolt, amikor a kápolna egyéb közösségi célokat is szolgál, jellemzően oktatásra, továbbá különböző rendezvények helyszínéül használják a társszakterületek.

A börtönlelkészek organikus részvétele a büntetés-végrehajtási szervezet működésében

A következő kérdéscsoporttal azt vizsgáltam, hogy a börtönlelkészek mennyire integráns részei a büntetés-végrehajtási szervezet működésének. A megközelítés kiemelt fontosságú mind a vallási tartalom hatékony közvetítése, mind pedig a reintegrációs tevékenységben való együttműködő részvétel szempontjából.

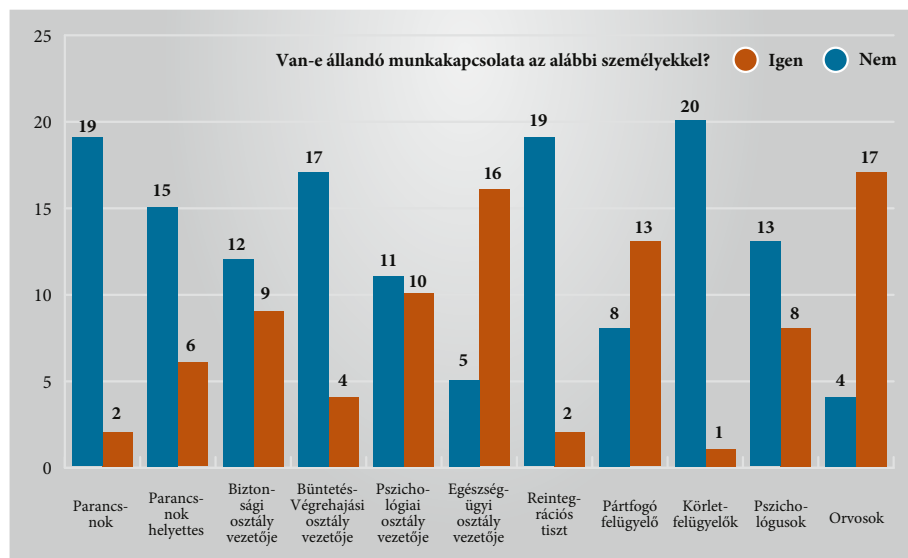
Vizsgáltam a börtönlelkészek részvételét különböző eseményeken:

4. ábra: A börtönlelkészek részvétele különböző eseményeken

A fenti eredmények azt mutatják, hogy a válaszadók kevésbé részeseli a szervezeti működés mindennapjainak, nem ez a prioritás a munkavégzésük során, sokkal fontosabb számukra a szimbolikus jelenlét. Ez további kérdéseket fogalmaz meg a fentebb vázolt hatékonyság és együttműködés témakörében. Éppen ezért lehet érdekes, hogy milyen a személyes munkakapcsolati preferencia.

5. ábra: Munkakapcsolati preferenciák

A munkakapcsolati preferenciák egyértelműen a reintegráció szakmai irányába mutatnak, tehát ez az eredmény erősíti a reintegrációs tevékenységben való hatékony együttműködés lehetőségét.

Az eddigiekben láthattuk, hogy a börtönlelkészeket milyen egyházi motivációk indítják és támogatják a szolgálatukban. Láthattuk azt is, hogy milyen jogszabályi feltételek keretezik a Börtönlelkészi Szolgálatot. Abba is bepillantást nyerhettünk, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet milyen feltételeket biztosít a börtönlelkészeknek. Most pedig látjuk az organikus részvételt a működésben, amellyel elérkeztünk a reintegrációs kapcsolódási ponthoz. Kérdés azonban, hogy a korábban vázolt teológiai gondolkodásokat a magukénak valló börtönlelkészek milyen mértékben és milyen módon tudnak eleget tenni a büntetés-végrehajtási szervezetben jogosan megfogalmazódó elvárásoknak.

Összegeztem néhány feladatot, amelyek a büntetés-végrehajtási szervezet részéről a jogviszonyból adódóan kérsékként, illetve elvárásaként fogalmazódnak meg a börtönlelkészek irányába. Ezek olyan kérések és elvárások, amelyek egyébként teljesen logikusak és természetesek, ha a jogszabályi kereteket és a jogszabályok alkalmazását tekintjük alapnak, de valamilyen a válaszokból mégsem ez derül ki.

A felsorolt feladatokhoz való hozzáállás felmérésére ugyanazon feladatokra három különböző szempontból kérdeztem rá: melyeket tekint a válaszadó kifejezetten lelkesítő tevékenységnek, nem kifejezetten lelkesítő tevékenységnek, illetve kifejezetten nem lelkesítő tevékenységnek.

A szentmise bemutatását, az istentisztelet megtartását és a lelkipásztori beszélgetéseket minden válaszadó kifejezetten lelkesítő feladatnak tekinti. Magas arányban gondolják ezt (19-en) a saját egyház/felekezet szerinti programok előkészítéséről is. Nagyobb szórást mutat a saját egyházi/felekezeti témájú csoportos foglalkozások megtartása, valamint a személyi állomány lelkipásztori kísérése, ezeket 16-an gondolják kifejezetten lelkesítő feladatnak.

A további feladatok egyik csoportja más vallásokhoz kapcsolódik: a fogvatartottak más vallásokhoz kapcsolódó kérelmeinek az ügyintézés, az együttműködő missziós szervezetek koordinálása. Ezeket a válaszadók 1/3-1/3 arányban tekintik lelkesítő tevékenységnek a fenti szempontok szerint. A feladatok utolsó csoportja az intézetek működéséhez kapcsolódik. Ezek közül a válaszadók 30-40%-a lát lelkesítő feladatot a rendkívüli események megelőzésében, illetve a rendkívüli eseményeket követő lelkipásztori tevékenységben, az intézetek működtetését érintő egyéb feladatokat (pl. eligazításokon, értekezleteken való részvétel) viszont kifejezetten nem lelkesítő tevékenységként értékelik.

Rákérdeztem az egyes feladattípusokra fordított, becsült időmegoszlásra is. Bár nagyon különböző szélsőértékeket jeleztek a válaszadók, elmondható, hogy saját megélésük alapján az idejük közel 2/3-át kifejezetten lelkesítő tevékenységekre fordítják, 1/5-ét nem kifejezetten lelkesítő tevékenységekre, és csupán a fennmaradó idő az, amit kifejezetten nem lelkesítő tevékenységgel töltenek.

Ezekből a válaszokból kirajzolódik a Börtönlelkészi Szolgálatra vonatkozó egyházi és állami értelmezések közötti különbség személyes megélése. Mivel a börtönlelkész kettős kötelezettségben – az egyháztól és a büntetés-végrehajtási szervezettől is függve – végzi a tevékenységét, mindkét oldal által meghatározott. Ugyanakkor mindkét oldal a kizárólagosság igényével közelíti a börtönlelkész felé: az egyház szolgálatba állítóként, a büntetés-végrehajtási szervezet pedig munkáltatóként. Bár egyik sem létezik a másik nélkül, azt szükséges rögzíteni, hogy a hatályos szabályozás szerint a büntetés-végrehajtási szervezet az egyházak delegáltjait foglalkoztatja, tehát a büntetés-végrehajtásban csak úgy lehetnek börtönlelkészek, ha az egyházak előzetesen megbízzák az érintetteket ennek a szolgálatnak az ellátásával. Tehát ha – ad absurdum – olyan feltételek adódnak, hogy a börtönlelkésznek választania kell a két kötődése között, nagy valószínűséggel az egyházat fogja választani.

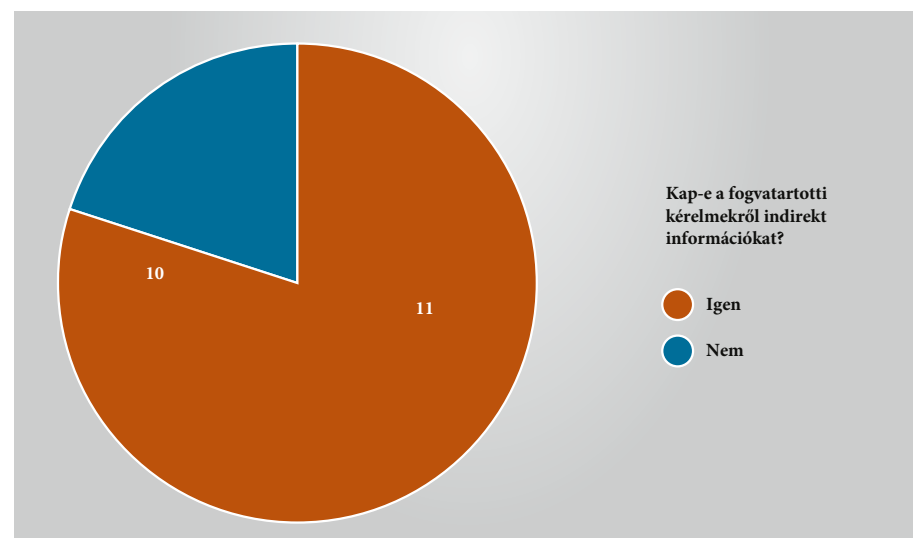

A fogvatartottakkal való munkavégzés külső és belső feltételei

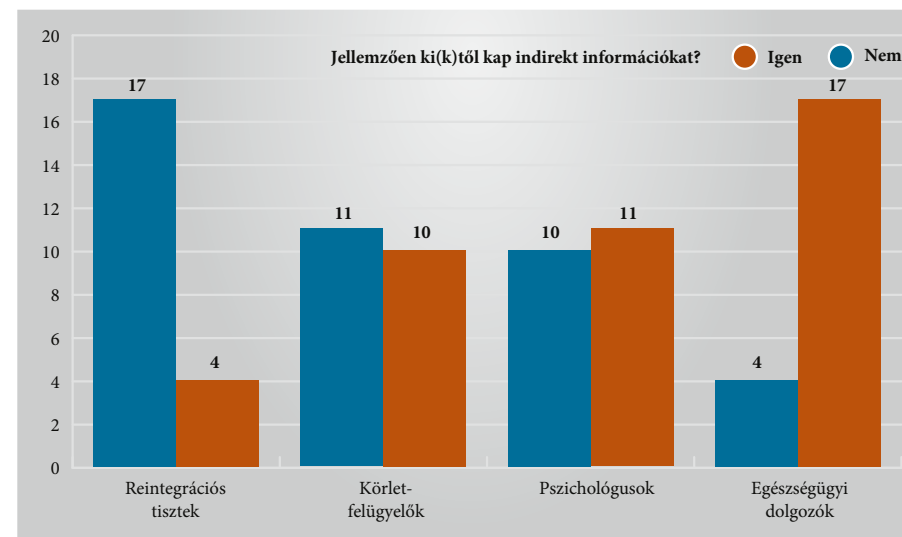
A korábbiak alapján látható, hogy a börtönlelkészek alapvető feladatuknak – a hatályos jogi szabályozással összhangban – a fogvatartottakkal való valamilyen foglalkozást tekintik. Az előző alfejezetben azt is láthattuk, hogy nehezen élik meg, ha e feladat mellett vagy helyett valami mással kell foglalkozniuk. Láttuk azt is, hogy e tevékenységhez a környezeti feltételek alapvetően adottak, nehézséget leginkább az jelent, hogy a szervezeten belüli beosztásukból adódóan más feladatokat is el kell látniuk. A feltételek tekintetében fontosnak láttam azt is, hogy a válaszadók személyes hozzáállását a fogvatartottakkal való foglalkozás kereteire vonatkozóan is megvizsgáljam. E tekintetben az első kérdések a fogvatartottakkal történő kapcsolatfelvételtre fókuszáltak.

Azt kértem a válaszadóktól, hogy írjanak le minden általuk ismert gyakorlatot, amelyeken keresztül a fogvatartottak információt kapnak a vallásgyakorlás lehetőségeiről, valamint jelezhetik a vallásgyakorlásra vonatkozó szándékukat, tehát csak pozitív válaszok születtek. Szembetűnő, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet működésében nagy hangsúlyt kapó írásos kérelmeknek milyen elenyésző szerepük van a vallásgyakorlás szándékának kinyilvánításában, ahogyan az is, hogy a formális csatornák helyett leginkább az informális csatornák hatékonyságáról számolnak be a válaszadók. (Más tartalmak mellett ezek a válaszok is részei lesznek egy általam tervezett olyan képzésnek, amikor a börtönlelkészek információt kapnak egymás jól működő gyakorlatairól.)

A fentieket árnyalja az alábbi két grafikon, amelyek a lelkészekhez eljutó információ útiról tanúskodnak:

6. ábra: Indirekt információk a fogvatartotti igényekről

7. ábra: Indirekt információk útja a fogvatartottól a lelkészig

A 7. ábra adatait képező kérdésnél azt kértem a válaszadóktól, hogy többes választási lehetőséggel válasszák ki azokat a szakterületeket/kollégákat, akikről jellemzően információkat kapnak a fogvatartottak vallásgyakorlási szándékáról. Míg az előzőekben a reintegrációs tisztek valamivel átlagon aluli szerepét láthattuk a vallásgyakorlás fogvatartottakhoz való eljutásának kommunikációs csatornájában, addig itt egyértelműen a reintegrációs tisztek azok, akik a fogvatartotti igényeket a lelkészekhez jellemzően eljuttatják.

Aki bármilyen módon emberekkel foglalkozik, akkor tud hatékony lenni, ha vannak információi arról, akivel foglalkozik. A büntetés-végrehajtásban dolgozók szakmai professzionalitásának egyik informális fokmérője, hogy mennyire tudják félretenni saját előítéleteiket a fogvatartottak által elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban, vagyis mennyire tudják elválasztani az embert a tettétől. Ez különösen fontos a börtönlelkészek munkavégzésénél – akár egyházi, akár büntetés-végrehajtási szempontból vizsgáljuk. Ennek egyik eszköze, hogy a börtönlelkészek gyakran igyekeznek kizárni azokat az információkat, amelyek a fogvatartottak bűncselekményeiről szólnak. Ez más szempontból sem egyszerű, azonban gyakran maguk a fogvatartottak mondják el a börtönlelkészeknek, hogy mi az oka annak, hogy ezen a helyen találkoznak.

A börtönlelkészek számára a pasztorális szakmai keretek megtartása érdekében szükséges olyan technikákat alkalmazniuk, amelyek az információk által indukált lelki-érzelmi hullámzást kompenzálják. Ennek egyik eszköze a beszélgetéseknek olyan irányítása, amikor a fogvatartott önmagáról beszélhet, de nem a börtönáltalmak nyomán megfogalmazódó állandósult témákról (bűncselekmény, büntetés, a depriváció

okozta nehézségekről), hanem a vallási háttéréről, amely tartalmában természetesen sok mást is jelent a formális (korábbi) vallásgyakorlásnál vagy annak hiányánál. Az itt elhangzottak nagyban segítik a lelkeszt mind az egyházi pasztorációs vagy missziói célok, mind pedig a reintegrációs célok irányába történő elmozdulásban.

Amikor a találkozás létrejön a börtönlelkész és a fogvatartottak között, célszerű a lelkesznek információkat szereznie arról, hogy milyen vallási háttérrel érkezik a fogvatartott. A kérdőív ez irányú kérdéseiben a börtönlelkészek becslését kértem arra vonatkozóan, hogy meglátásuk szerint milyen háttérrel érkeznek azok a fogvatartottak, akikkel találkoznak. A válaszadás formáját tekintve azt kértem, hogy az általam megadott kategóriákhoz százalékban kifejezett értékeket jelöljék meg. A beérkezett válaszokból származó adatokat az alábbi táblázatban¹⁵ foglaltam össze:

Vallási háttér aránya	Átlag
Vallásos háttérrel, első „fekete bárány”	8%
Vallásos háttérrel, gyakori családi bűnözés	24%
Érintőleges találkozás a vallással, családban nincs bűnelkövetés	19%
Érintőleges találkozás, családban gyakori a bűnözés	34%
Kifejezetten elutasító, fogvatartás váltja ki az érdeklődést	16%
Egyéb	18%

2. táblázat: Fogvatartottak vallási háttérének megoszlása

A fenti kérdésre adott válaszokból tehát azt reméltem megtudni, hogy a börtönlelkészek a gyakorlatuk során milyen háttérrel érkező fogvatartottakkal találkoznak és dolgoznak. Ez ugyanis nagyban árnyalja az eszközhasználatukat. Egyúttal viszont az is látható, hogy a börtönlelkészek tapasztalata milyen összefüggést támaszt alá vagy cáfol meg a vallásgyakorlás bűnelkövetéssel szembeni protektív hatását illetően.

További szempont a motivációs faktor: mi indítja a fogvatartottat a büntetés-végrehajtási keretek közötti vallásgyakorlásra? Pontosabban: a börtönlelkészek felé érkező fogvatartotti visszajelzések alapján miért fontos a fogvatartottnak a vallásgyakorlás a megadott lehetőségek százalékában?¹⁶

15 Itt is fontos volt a válaszadók megélése és a gondolkodásukban kialakult kép, ezért nem egy statisztikailag releváns eredményt, hanem az általuk becsült értékek átlagát szerepeltettem a táblázatban.
16 Itt is fontos volt a válaszadók megélése és a gondolkodásukban kialakult kép, ezért nem egy statisztikailag releváns eredményt, hanem az általuk becsült értékek átlagát szerepeltettem a táblázatban.

Miért fontos?	Átlag
Korábban is gyakorolta a vallását	18%
Új megtérőként jelent kapaszkodót a vallás	34%
Fontos az idő hasznos eltöltése / addig sincs a zárkában	37%
Egyéb	9%

3. táblázat: Miért fontos a fogvatartottnak a vallásgyakorlás?

A fenti táblázat utolsó sorában sokan szerepeltettek számokat, azonban csak kevesen írtak pontosítást/kiegészítést. Ezek közül a kutatás szempontjából leginkább jelentős a „kíváncsi” és a „kereső”, ugyanis ők azok, akik esetében valószínűsíthető a belső igény a reintegrációs célok iránti nyitottságra, az együttműködés hajlandóságára.

A börtönlelkészek alapvetően három formában találkoznak a fogvatartottakkal: liturgikus eseményeken (szentmisék, istentiszteletek), csoportfoglalkozásokon (pl. bibliaórák, hittanórák, önismereti és életvezetési oktatások, de számos más tartalmú csoportfoglalkozás is elképzelhető az egyes börtönlelkészek egyéni adottságai, kreativitása alapján) és egyéni lelkigondozói beszélgetéseken (mely a problémamegbeszéléstől a gyónáson át számos más tartalmú is lehet). Ezeknek a fogvatartottakra való hatása nagyon differenciált, mégis jó tudni, hogy melyikbe mekkora energiát fektetnek a börtönlelkészek, illetve megbecsülni azt is, hogy melyikbe mennyit érdemes. A kérdőívben az előbbire kérdeztem rá: a börtönlelkész saját megélése alapján a fogvatartottakkal végzett munka formáinak milyen az időbeli százalékos megoszlása?¹⁷

Igénybe vevők aránya	Átlag
Liturgikus eseményen résztvevők	38%
Csoportfoglalkozásokon résztvevők	7%
Egyéni beszélgetéseket kérők	32%
Egyéb	44%

4. táblázat: A fogvatartottakkal végzett munka formáinak időbeli megoszlása

Korábbi megállapításom: a büntetés-végrehajtási kereteken belül „a jogszabályi keretek – helyesen – nem pontosítják a vallásszabadság és a vallásgyakorlás értelmezését, az IM rendelet is csupán »vallási szertartásról« és »egyéb vallási foglalkozásról« beszél.”¹⁸ Így a vallásgyakorlás formáit a börtönlelkész a büntetés-végrehajtási szabályok figyelembevételével teológiai gondolkodása és egyéni habitusa alapján alakítja ki. Tehát minden sorban látható, hogy van olyan válaszadó, aki (szinte) egyáltalán nem tulajdonít

17 Mivel egy fogvatartott több területen is résztvevő lehet, az átfedés árnyalja az eredményeket.
18 Erdélyi Cs. (2022)

jelentőséget egyes formáknak, mások viszont elsöprő jelentőségűnek gondolják. Mivel a lelkészeknek a legfontosabb munkaeszközük a személyiségük, ezért nem elhanyagolandó szempont ez a nagy különbség.

Konklúziók

Jelen kutatásom fókuszában a börtönlelkészek szolgálatvégzési feltételeinek vizsgálata állt. Ennek indoka annak megállapítása, hogy a börtönlelkészek rendelkeznek-e a büntetés-végrehajtási szervezetben azzal a beágyazottsággal, amely a feladataik fókuszált ellátásában lehetővé teszi a hatékony közreműködésüket a reintegrációs célok elérésében. Előfeltételként alátámasztottam, hogy szükséges e a közreműködés, mert a vallásukat valóságosan megélő fogvatartottakban nagy valószínűségű az a belső meggyőződés, amely elengedhetetlen e célok elérésében. Erre a fogvatartotti vallásgyakorlás megélésében kardinális szereppel bíró börtönlelkészeknek van egyedüli valószínűsítése, így segíteni tudják a társszakterületeket azon fogvatartottak megtalálásában, akiknél nagy valószínűséggel elérhetők a reintegrációs célok, valamint csökkenthetők a fogvatartási és visszaesési kockázatok. A csoportdinamikai törvényszerűségek pedig megmutatják, hogy ezen fogvatartottak hatással tudnak lenni a környezetükre, tehát további fogvatartottakra.

A vizsgálat eszközeként felhasználtam az eddig publikált kutatásaimat, a korábban feldolgozott szakirodalmi források mellett újabbakat, a vizsgálat alapját azonban egy kérdőíves kutatás adta, amelybe önkéntes alapon börtönlelkészeket vontam be 2022. december 19-e és 2023. január 9-e között. Bár a kitöltők száma alacsony, az adott időszakban aktív börtönlelkészek közel 2/3-a küldte vissza a kérdőíveket. A kutatási kérdéseket a korábbi tapasztalataim alapján állítottam össze, melyek egy informális longitudinális kutatásként értelmezhetők: az ország egyik legnagyobb és sok tekintetben kiemelt büntetés-végrehajtási intézetében végzett eddig több mint 10 éves börtönlelkészi szolgálatom során szerzett tapasztalataim kiegészülnek a Magyarországi Evangélikus Egyház Börtönlelkészi Szolgálatának vezetőjeként (és egyúttal a büntetés-végrehajtási szervezet evangélikus egyházi koordinátoraként) eltöltött eddigi 9 év, valamint a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezetének elnökeként párhuzamosan eltöltött 6 év tapasztalatával. A kérdésekre adott válaszok adják az alapját annak a pillanatfelvételnek, amely az adott időszakban a börtönlelkészek szubjektív személyes megélése a vizsgált témakört illetően.

A kérdőív kérdéseire adott börtönlelkészi válaszok, a felhasznált releváns szakirodalmi támpontok és a saját tapasztalataim alapján az alábbi megállapításokat fogalmazom meg.

A hatályos jogszabályi keretek kifejezik a bő két évtizeddel ezelőtti állami és egyházi szándékot a Börtönlelkészi Szolgálatra és a fogvatartotti vallásgyakorlásra vonatkozóan.

A büntetés-végrehajtási szervezet e jogszabályi kerettel összhangban alakította ki a Börtönlelkészi Szolgálat feladatellátásának keretrendszerét. A feladatellátás gyakorlati megvalósulására vonatkozóan csupán a kialakított keretrendszer következetes megtartása szükséges, amely kisebb kivételektől eltekintve generálisan megvalósul.

Az egyházi szempontok különbözősége megjelenik a gyakorlati feladatellátásban – ennek jellemzően olyan teológiai okai vannak, amelyek messze túlmutatnak a Börtönlelkészi Szolgálat keretein, így ebben nem várható érdemi változás. Az egyházak által delegált börtönlelkészek személyes attitűdje is jelentős szórást mutat, több esetben az is tettenérhető, hogy a börtönlelkészek nem kapnak megfelelő szakmai támogatást az egyházaiktól.

A börtönlelkészek jogállásukat tekintve egyházi és állami kettős kötelékben vannak, az előzőekben alkalmazott sorrend jelentős: egyházi delegálás alapján alkalmazza őket a büntetés-végrehajtási szervezet, tehát az egyházi kötődés az elsődleges. Ennek hangsúlyozására jogszabályi szinten is sor került: a 2015. évi XLII. tv. több helyen külön rendelkezik a börtönlelkészekről éppen a sajátos jogállásuk miatt.

Az egyházak a börtönlelkészek többségére más egyházi területen is számítanak. Ez lévén egyházi szolgálat, ugyan nem minősül másodállásnak, viszont gyakran olyan megterhelést jelent egyes börtönlelkészeknek, amely mellett nem tudnak hiánytalanul megfelelni a munkáltató büntetés-végrehajtási intézetben megfogalmazott elvárásoknak. Fontos ismét pontosítani: a hatályos jogszabályi keretek alapján bár a börtönlelkészek esetében a munkáltató a büntetés-végrehajtási szervezet, csak olyan munkáltatói elvárásokat és döntéseket fogalmazhat meg, amelyek nem állnak szemben a delegáló egyház szempontjaival.

A börtönlelkészeknek a büntetés-végrehajtási szervezethez történő organikus kapcsolódása mérsékelt. Ennek okai egyrészt a kettős kötelék megvalósulásában, másrészt a teológiai okokban, harmadrészt a személyes habitusukban keresendők. A teológiai okoktól eltekintve ezek feloldható feszültségek, amelyhez minden érintett szándéka mellett tiszta viszonyrendszer is szükséges, amelynek megvalósítása magasabb jogi szabályozók aktualizálásával érhető el.

Összegzés

A jogszabályi keretek alakítják a büntetés-végrehajtási szervezet működését. A hatályos jogszabályok egyértelművé teszik a fogvatartottak részére a vallásgyakorlás biztosításának kötelezettségét, valamint annak módját is keretezi. Ebben a jogalkotó szándéka szerinti egyházak vesznek részt, amelyek börtönlelkészeket delegálnak a büntetés-végrehajtási intézetekbe. A büntetés-végrehajtási szervezet szempontja az

eredményes fogvatartotti reintegráció, ebben minden szakterületnek megvan a maga feladata – ehhez illeszkedik a vallásgyakorlás lehetőségét biztosító börtönlelkész is. Azonban a közreműködés során is prioritás számára az egyháza által ráruházott szerep, amelyből nem léphet ki. E szempontokat figyelembevéve került kialakításra a börtönlelkészi feladatellátás keretrendszere bő 20 éve. Javaslatként keretrendszer újragondolásának szükségességét fogalmazom meg, amelynek aktualitást ad a büntetés-végrehajtási szervezet közelmúltbeli szervezeti átalakulása is.

Felhasznált irodalom

- Bízik László (2002): A börtön a templomunk. Lelkipásztor 77. p. 97-99.
- Erdélyi Csaba (2022): Az egyes felekezetek börtönlelkészi gyakorlatának és eredményeinek bemutatása. Belügyi Szemle 70. (4. ksz.) p. 47-61.
- Erdélyi Csaba (2022-2): Kereszténység a börtönviszonyok között. Lelkipásztor 97. p. 378-382.
- Forgács Judit (2019): A fogva tartás és reintegráció fogalmi megközelítése. In: Czenczer O., Ruzsonyi P. (szerk.): Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, p. 37-53.
- Hajdú Miklós (2006): A börtönpasztoráció lehetőségei a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle 2006/1. p. 33-36.
- Kovács Mihály (2021): A börtönlelkészek szerepe a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának tevékenységében. Börtönügyi Szemle 2021/2. p. 9-18.
- Schmehl János (2021): 20 éves a Börtönlelkészi Szolgálat. Börtönügyi Szemle 2021/2. p. 6-8.
- Stift Zoltán (2021): Börtönlelkészként a közjó szolgálatában. Börtönügyi Szemle 2021/2. p. 22-26.
- Stift Zoltán (2022): A bírói ítélet börtönlelkészi szempontból történő értelmezése. Belügyi Szemle 70. (4. ksz.) p. 62-77.
- Szilassy Roland (2022): A fogvatartottak vallásgyakorlásának aspektusai. Belügyi Szemle 70. (4. ksz.) p. 78-95.
- Tihanyi Miklós (2018): A Börtönlelkészi Szolgálat működése. Iustum Aequum Salutare, 16 (3), p. 203-218.
- Tihanyi Miklós (2020): Bűn – Hit – Szabadulás. Alapítvány a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kultúráért, Budapest
- Tihanyi Miklós (2021): A Börtönlelkészi Szolgálat jellemzői és eredményei. Börtönügyi Szemle 2021/2. p. 37-53.
- Vallerand, Robert J. (1997): Toward A Hierarchical Model Of Intrinsic And Extrinsic Motivation. In: Zana, Mark P. (Szerk.): Advances In Experimental Social Psychology. Academic Press, San Diego, p. 271-361.
- Vári Krisztina (2008): A börtönlelkészség hét éve Magyarországon, Börtönügyi Szemle 2008/1. p. 48-62.
- Várkonyi Zsolt Kristóf – Rutkai Kata – Szabó Martin (2021): „Hitével szolgál, tetteivel nevel” – Gondolatok a 20 éves Börtönlelkészi Szolgálatról. Börtönügyi Szemle 2021/2. p. 27-35.
- Veres András (2021): A börtönpasztoráció teológiai dimenziói. Börtönügyi Szemle 2021/2. p. 19-21.

Hezam Leila Melinda

A VALLÁS MINT A REINTEGRÁCIÓS TÖREKVÉSEK MOTIVÁCIÓS ALAPJA A FOGVATARTOTTAK KÖRÉBEN

Religion as a motivational basis for prisoners' reintegration efforts

A társadalmi normák betartása iránti igény az ember olyan belső gondolkodási metódusaival találkozik, amelyek az életkor előrehaladtával egyre inkább válnak autonóm módon működő magatartás-befolyásoló tényezőkké. Ebből következően a környezet befolyásoló képessége folyamatosan csökken. A vallásgyakorlás következménye éppen az lehet – feltéve, ha az a belső meggyőződés integráns része –, hogy az egyén döntési mechanizmusai új morális alapokra kerülnek. A vallásgyakorlás lélektani aspektusból szemlélve következménye lehet az ún. horizontális (ember-ember közötti) és a vertikális lelkiismeret (Isten-ember közötti) egyidejű működtetése. A hívő számára a viselkedés mögött rendszerint egy folyamat húzódik, amelyben az ember döntési pontjait a vertikális lelkiismeret metszi át. Jóllehet, a döntések megtörhetnek a vertikális dimenzióban, a vallás protektív hatása a tudományos pszichológia által már felismert tézis, ezért annak helye van a reintegrációra vonatkozó tudományos szakmai diskurzusban.

Kulcsszavak: személyiségváltozás, attitűd, reintegráció, megküzdési stratégia, kriminogén tényezők

The need to conform to the norms of society is fulfilled by one's internal thought processes, which become increasingly autonomous behavioural influences as one ages. As a consequence, the ability to influence the environment is steadily decreasing. The consequence of the practice of religion may be precisely that, in so far as it forms an integral part of one's inner convictions, the individual's decision-making mechanism is placed on a new moral basis. From a psychological point of view, the consequence of the practice of religion may be the simultaneous functioning of the so-called horizontal conscience (man-human) and the vertical conscience (God-human). For the believer, there is usually a process behind the behaviour in which the vertical conscience intersects with one's decision points. Although decisions may be interrupted in the vertical dimension, the protective effect of religion is a thesis already recognised by scientific psychology, and religion therefore has a place in the scientific professional discourse on reintegration.

Keywords: personality change, attitude, reintegration, coping strategy, criminogenic factors

Bevezető

A tudományos pszichológiának, valamint a kapcsolódó tudományágainak személyiségvizsgálatra vonatkozó kutatásai fő áramában ma már kiemelt helyet foglalnak el azok a területek, amelyek az ember pszichés egyensúlyáért és mentális jóllétéért felelősek. A vallásgyakorláshoz kapcsolódó széles körű tudományos érdeklődés mögött éppen az a vizsgálati szándék áll, amely a személyiségváltozásban tetten érhető eredményeket a vallásgyakorlás hatásaival hozza összefüggésbe.

A nem büntetés-végrehajtási környezetben végzett, személyiséget vizsgáló empirikus kutatások eredményei a büntetés-végrehajtási intézetek számára is hasznosítható tudást jelenthetnek. A mára interdiszciplináris reintegrációs eszközöket alkalmazó büntetés-végrehajtás ilyen irányú érdeklődésének elméleti háttérében egyfelől a bűnismétlés megelőzésének szándéka (azaz a preventív szemlélet), másfelől a fogvatartottak személyes növekedésére és fejlődésére irányuló fókusz áll.

A társadalmi visszailleszkedés sikerét növelni kívánó prevenciós elméletek nem elhanyagolható része egyrészt a környezeti tényezők megváltoztatásában keresi a megfelelő reintegrációs választ (kifejezve ezzel a körülmények átalakításából eredő személyiségváltozás melletti állásfoglalást), másrészt a kognitív ismeretek növeléséből származó viselkedés modifikálásában. A börtönkörnyezet szabad társadalmi léthez való reális közelítésének és a kognitív ismeretek bővítésének kétségkívül döntő szerepe van, nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a szabadságvesztés joghátrányából következő depriváció, a társadalomtól való elszigeteltség, vagy éppen a családi és szociális háló gyakran előforduló meggyengülése a reintegrációs törekvések hatékonyságát is gyengítheti és egyéni megküzdési stratégiák alkalmazását hívja életre. Ezért az eredményes reintegráció érdekében a harmadlagos bűnmegelőzés területét új kérdés megfogalmazásával érdemes vizsgálat alá vonni: mely reintegrációs eszköz(ök) képes(ek) előidézni a fogvatartottakban a társadalmi normakövetést – a hosszú távú eredményesség érdekében oly módon, hogy azt a társadalmi minimumnormákkal való azonosulás indukálja – és egyúttal felülírni a deprivációból származó nehézségeket? Alapvető követelmény a keresett reintegrációs eszközzel szemben, hogy alkalmazása kizárólag a büntetés-végrehajtási intézetek biztonsági szempontjainak érvényesülése mellett történhet.

A reintegrációs programok kapcsán gyakran megfogalmazott elvárás, hogy azok kedvező hatásai mind egyéni, mind társadalmi szinten megmutatkozzanak.¹ A belső meggyőződéses vallásgyakorlásban lévő potenciál éppen az egyénileg sikeres, társadalmilag hatékony reintegrációs képességben rejlik. A fentiek alapján jelen tanulmány

célja a vallásgyakorlás lehetséges következményeinek számbavétele, egyúttal az arra való figyelemfelhívás, hogy a belső meggyőződésből táplálkozó vallásgyakorlással áthidalhatóak a normakövetési hajlandósághoz kapcsolódó morális hiányosságok.

A vallásosság hatása az emberi magatartásra

A valláspszichológia kutatói a büntetés-végrehajtási rendszeren kívüli fórumokon a megtérés jelenségének olyan, a személyes növekedést előidéző hatásait (úgy mint öröm, megbocsátás, lelki és fizikai egészség) látják bizonyítottaknak, amelyek megalapozzák a vallásgyakorlás emberi magatartásra gyakorolt hatásainak átfogó vizsgálatát a büntetés-végrehajtás keretein belül is.² A komplex reintegrációs szemlélet kétségkívül a modern büntetés-végrehajtás sajátja, amelynek megfelelő integrálása hozzájárulhat a társadalmi normakövetési hajlandóság növeléséhez. Kiváltképp igaz lehet az interdiszciplináris szemlélet érvényesítésének szükséglete a bűnismétlő fogvatartottak körében, mivel kriminalizációs életútjuk a személyiségfejlődésben és az egyéni fejlődési krízisekben való elakadást feltételezheti. Néhány évtizede már a tudományos pszichológia is eljutott annak a felismerésére, hogy a vallásgyakorlás a fejlődési kríziseken való túljutást és a mentális egészség kedvező irányú változásait idézheti elő az egyén számára.

Mindemellett fontos megjegyezni, hogy a depriváció igénybe veszi a fogvatartottak környezeti adottságokhoz való gyors alkalmazkodóképességét is, amelynek küzdelmei megnyilvánulhatnak a fogvatartás alatti magatartásproblémákban. Tekintettel arra, hogy a vallásgyakorlás a megküzdési stratégiákra is befolyással lehet, pozitív hatásai nem csak a társadalmi visszailleszkedési hajlandóság alakulásában, hanem már a fogvatartás ideje alatti viselkedésminták megváltozásában is tetten érhetők.

A XXI. század büntetőpolitikájának üdvözlendő előrelépése, hogy a szabadságvesztés jogkövetkezményei mellett a harmadlagos bűnmegelőzés szempontjai is érvényesülnek.³ A preventív funkció köré szerveződő szakmai diskurzus jelentős része azonban a büntetés-végrehajtási intézetekkel szemben olyan elvárásokat támaszt, amelyek a biztonsági szempontok egyidejű érvényesítését jelentősen megnehezítik, hatékonyságvizsgálattal mindaddig nem alátámasztottak, vagy éppen a külső körülményeket ruházzák fel motivációs erővel. Ez idáig azonban többnyire figyelmen kívül hagyták – de legalábbis marginalizálták – a vallásgyakorlás protektív hatásait.

¹ Pusztai L. (1996)

² Kézdy A. et al. (2010)

³ Szabó J. (2012)

A vallás hatása a mentális egészség egyes tényezőire

A személyiségváltozás börtönkörnyezet ellenére is megvalósuló folyamata tehát döntő jelentőségű lehet a társadalmi visszailleszkedés tekintetében. A reintegrációs programoknak a börtönkörnyezetből következően nehezített terepen kell hatást kiváltania, így érdemes megvizsgálni azokat az eszközöket, amelyek képesek figyelmen kívül hagyni a deprivációs hatásokat, illetve kialakítani a társadalmi visszailleszkedési hajlandóságot, a büntetés egyidejű érvényesülése mellett. A belső meggyőződésig ható személyiségváltozás büntetés-végrehajtási intézetben belül történő bekövetkezése azért rendkívül fontos, mivel a személyiségváltozás társadalmilag kedvező irányba való elmozdulásának hatására, a szabadulást követően a jogkövető vagy bűnismétlő magatartás közötti választás már nem attól függő tényező lesz, hogy a fennálló szociális környezetben melyik magatartás kifizetődőbb.

Cann és szerzőtársai (2005) rávilágítottak arra, hogy az, hogy a bűnelkövető hogyan gondolkodik a világról, milyen értékend mellett éli az életét, miként oldja meg problémáit és hogyan viszonyul másokhoz, szoros összefüggésben áll a kriminális magatartásával.⁴ Jelen tanulmány ennek alapján az életvitelszerűen, belső meggyőződésből megélt vallásgyakorlás (ún. intrinzik vallásgyakorlás) magatartásra gyakorolt hatásainak vizsgálata segítségével kívánja a társadalmi visszailleszkedés sikerét prognosztizálni. Tekintettel a jelen munkát megelőző kutatásra, a vizsgálat a keresztény vallásgyakorlás hatásait veszi górcső alá.⁵ Felmerülhet azonban a kérdés, hogy a transzcendens hatásainak vizsgálata nem feszíti-e szét a tudományos kereteket. Az alábbi eredmények feloldják a tudományos kutatás és a világnézet között húzódó látszólagos konfliktust.

Napjainkban egyre több kutatás vizsgálja a mentális egészséget – mint a személyiség egyik komponensét – a vallás lelki egészségre gyakorolt hatásainak elemzésén keresztül. Kézdy és szerzőtársai (2010) azt vizsgálták, hogy a serdülők és a fiatal felnőttek esetében kimutatható-e kapcsolat a vallásos attitűd, a megküzdési stratégiák és a lelki egészség között. Kutatásukba – ami az anonim kérdőívkitöltés módszerét alkalmazta – mintegy

190 budapesti középiskolást (átlagéletkor: 17 év) és 213 egyetemistát (átlagéletkor: 21 év) vontak be. Az eredmények azt mutatták, hogy:

- a transzcendens elfogadása mindkét mintában erősen összefüggött az érzelmi-adaptív típusú – azaz a krízis által kiváltott negatív érzelmek enyhítését célzó – megküzdéssel,
- nem önmagában a vallásosság következménye a jobb lelki egészség, hanem azoké a megküzdési módoké, amelyeket a vallási tanítások segítenek elsajátítani, valamint
- a vallásosság folyamatos fejlődése és változása miatt annak különböző tényezői járulnak hozzá a megküzdési stratégiák kiválasztásán keresztül a lelki egészséghez is.⁶

A fenti eredményeket vizsgálva megfigyelhető, hogy a vallásnak egyfajta közvetítő (mediátor) szerepe van a lelki egészség kapcsán, azaz nem közvetlenül hat a mentális jólétre, hanem „üzenethordozó” a megküzdési stratégiák és a kríziskezelés módszereinek kiválasztásában.

Felmerülhet a kérdés, hogy a vallás rendelkezik-e további protektív hatásokkal? Good és Willoughby (2006) kutatásai arra utalnak, hogy a vallásos attitűd (szintén serdülő korosztályban vizsgálva) jobb pszichológiai alkalmazkodóképességet eredményez, csökkenti a veszélyeztetettséget a szuicid cselekmények elkövetéséhez kapcsolódóan, valamint mérsékli a túl korai szexuális kapcsolatok létesítése tekintetében.⁷ Wright és szerzőtársai (1993) rámutattak továbbá arra, hogy azok a serdülőkorúak, akik rendszeresen járnak gyülekezetbe, kevésbé veszélyeztetettek a depresszióval szemben, és úgy érzik, hogy a vallás értelmet ad az életüknek.⁸ Barry és Nelson (2005) tézise szerint pedig a vallásosság ellentétes irányú kapcsolatot mutat a negatív következményekkel járó kockázatvállalási hajlandósággal, vagyis azok, akik vallásos attitűddel rendelkeznek, kerülnek a mértéktelen alkoholfogyasztást és a kábítószer-használatot.⁹

Pikó és Fitzpatrick (2004) magyar mintán hasonló következtetésekre jutott. A szerzők a vallási közösségek hatásait vizsgálva azt állapították meg, hogy a rendszeresen templomba járó középiskolások körében alacsonyabb az előfordulási valószínűsége a függőséget okozó szerhasználatnak, így a dohányzásnak, az alkoholfogyasztásnak és a kábítószer-használatnak. Pikó és Fitzpatrick kutatása rávilágított arra, hogy a vallás és a függőségek közötti összefüggés különösen a fiúk esetében erős.¹⁰ A jelenség hátterében feltételezhetően a vallás nyújtotta morális értékrend állhat, mindemellett

⁴ Cann, J. et al. (2005)

⁵ A szerző 2019. évben végzett előzménykutatása során három narratív mélyinterjú keretében került vizsgálatra a keresztény megtérés személyiségre gyakorolt hatása. A kvantitatív vizsgálat során megállapításra került, hogy a keresztény megtérés pszichológiai dimenzióban is értelmezhető változást eredményezett, a személyiség radikális, gyors megváltozását eredményezte mindhárom bűnelkövető esetében. A vizsgálat alá vont három személy 2, 5, valamint 30 évig tartó szabadságvesztés-büntetését töltötte a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben. Az általuk elkövetett bűncselekmények széles körűek, így a vagyon elleni bűncselekménytől az életellenes bűncselekményig terjednek. Jelen tanulmány megírásának napjára már mindhárom volt fogvatartott szabadult, normakövető életvitelt élnek, rendszeres jövedelemmel és rendezett családi háttérrel rendelkeznek, tevékenységüket a keresztény egyház szolgálatában (is) végzik, amelyben a még büntetésüket töltő fogvatartottak felé szolgálnak börtönmissziós céllal.

⁶ Kézdy A. et al. (2010)

⁷ Good, M., Willoughby, T. (2006)

⁸ Wright, L. S. et al. (1993)

⁹ Barry, C. M., Nelson, L. J. (2005)

¹⁰ Pikó B., Fitzpatrick K. (2004)

a gyülekezetbe járás gyakorisága összefügghet a családi kohézióval és a szociális kapcsolatok megtartó erejével, amelyek a szerhasználatától való távortartást segítik.

Miller és Kelley (2005) a vallási közösségek nyújtotta szociális háló jelentőségére mutatott rá mint protektív tényező. A szerzők tézise szerint a vallásos közösségek által biztosított szociális háló a stresszel való megküzdésben és a megküzdési stratégia kialakításában különösen fontos tényező lehet.¹¹ A fenti kutatási eredmények – annak ellenére, hogy a vizsgálati adatok nem atipikusnak számító szabad társadalmi környezetből származnak, valamint annak dacára, hogy azok a fiatalok számára szorítkoznak – a társadalomkutatók figyelmét a vallás szerepének vizsgálata felé irányítják, de legalábbis a reintegráció szakmai diskurzusában résztvevő, komplex stratégiában gondolkozó szaktekintélyek számára kikerülhetetlen tényezővé teszik azt.

A vallásgyakorlás azonban – akárcsak maga a reintegráció – összetett jelenség, amelynek motivációja két szemponton alapulhat. James (2002) pszichológiájában a vallásos tapasztalatok és megtérések interjúk vizsgálatai során – nem büntetés-végrehajtási környezetben – két típusú vallásosságot különböztetett meg: az ún. „egyszer született” és a „kétszer született” személyek vallásosságát. Amíg előbbiekhez James azokat a személyeket sorolta, akik krízismentes személyiségfejlődési folyamatokon estek át, életükben komolyabb lelki megterheléssel járó események nem történtek, felnőttkorukat pedig érzelmi stabilitás jellemzi, addig utóbbiak esetében gyakori a gyermek- és ifjúkori traumatikus tapasztalat, felnőttkorban pedig az érzelmi instabilitás és a szorongás. Ők voltak azok, akik James szerint a megtérés hatására pszichológiai értelemben is újjászülettek.¹² Szellemi örököse, Gordon Allport a vallásosság lényegét és annak hatásait az érett vallásosságon keresztül tartotta megmutathatónak.

Allport meghatározza elméletében az érett vallásossággal bíró személy hat tulajdonságát, amelyek a következők:

- komplexitás jellemzi,
- önálló motivációs dinamikával rendelkezik,
- hiteles erkölcsiség fakad belőle,
- átfogó életfilozófia jellemzi,
- az emberi gondolkodás ellentétes irányainak integrációjára törekszik és
- nyitott a változásra.¹³

A fenti kutatások alapján a vallásosság a szociális háló, a megküzdési stratégiák, a pozitív érzelmek megjelenése, az érzelmek kezelése és a szenvedélybetegségektől

¹¹ Miller, L., Kelley, B. (2005)

¹² James, W. (2002)

¹³ Kézdy A. et al. (2018)

való távortartás útján képes hatni a lelki egészségre. Felmerülhet tehát a kérdés, hogy a büntetés-végrehajtás rendszerében is kimutatható-e a rendszeres vallásgyakorlás hatására hasonló attitűdváltozás, és megjelennek-e adaptív megküzdési stratégiák.

A hit szerepe a kognitív értékelési folyamatokban

A valláspszichológiai kutatások egybehangzóan verifikálják azt a hipotézist, amely szerint a vallás pozitív és koherens világképet ad, egyúttal olyan kognitív értelmezési keretként is működik, amely segíti az események egészséges kiértékelését. Az értelmezés szempontjából három területet érdemes kiemelni, amelyek az alábbiak:

• Önértékelés

A vallás az egyéni teljesítménytől, képességektől, külső megjelenéstől, a másokkal való kapcsolatoktól és az anyagi javaktól független önértékelési alapot kínál, így a személy az ezekkel kapcsolatos veszteségeit is kevésbé fenyegetőként élheti meg a saját boldogságára nézve.

• A kontroll érzése

A vallás szerint Isten egy személyhez hasonlatos (szerető, gondoskodó, hatalmas, mindenhol jelen lévő), aki válaszol az imákra és kinek akarátán kívül semmi nem történhet. Ebből következik, hogy a hívő ember Istenhez imádkozva úgy érzi, hogy befolyással bír saját helyzetére, hiszen közvetlen kapcsolatban áll minden irányítás forrásával. Az a hit tehát, hogy Isten a megfelelő időben megválaszolja az imákat – akár a helyzet megváltoztatásával, akár azáltal, hogy segíti az alkalmazkodást és a személyes növekedést –, csökkenti azt a nyomást, hogy mindenáron kontrollálni akarjuk a helyzetet, ezáltal mérsékeli a szorongást, az eredmények miatti aggodást, a reménytelenség érzését, valamint megkönnyíti a kontrollálhatatlan életeseményekhez való adaptációt is.

• Szenvedés

A vallásos tanítások azt az álláspontot képviselik, hogy a szenvedés szükséges velejárója az életnek, nem csak szükséges rossz, de hasznos is lehet, sőt értelme és célja van. Ez a látásmód megkönnyíti a szenvedés elviselését is.¹⁴

A kognitív folyamatok hatással lehetnek a fiziológiai állapotra (éppen ezt vizsgálja a pszicho-neuroimmunológia), és közvetett vagy közvetlen formában befolyásolhatják a jóllétet is.¹⁵ A fentiek alapján megállapítható, hogy a kognitív értékelési folyamatok-

¹⁴ Kézdy A. (2010)

¹⁵ Kézdy A. (2006)

ban erőforrásként jelenik meg a vallás, amely egyúttal hangsúlyt helyez a megküzdést segítő faktorokra, így az egészségre, az iskolázottságra és a szociális kapcsolatokra. Jóllehet a vallásosság gyakran fordítottan arányos az iskolai végzettséggel és a jövődelemmel, a vallásos elköteleződés a tanulást és a szakmai előmenetelt egyaránt segítheti a kriminalizálódás esélyét növelő magatartásminták kerülésének támogatása által. A vallásos egyén számára fontos a személyiség fejlesztése és a felelősségvállalás, amelyek az eredményes társadalmi visszailleszkedés esélyét is növelik. Mindemellett azok, akik aktívan részt vesznek a vallásos közösség életében, nagyobb eséllyel építenek ki támogató szociális kapcsolatokat, ami az egyén (re)integrációját segíti, egyúttal csökkenti a fogvatartott társadalmi elidegenedését.

A megtérés jelenségének tudományos vizsgálatai

A teológia a megtérést Isten olyan szuverén kegyelmi tényéből eredezteti, amelyhez az ember akarata is szükséges.¹⁶ Egy valláslélektani kutatás korai szakaszában megállapította, hogy az egyénben a megtérés előtti életszakaszban negatív érzelmek túlsúlya jelenik meg, gyakran jellemzi tanácstalanság, düh, levertség, elkeseredettség, meg nem értettség és elutasítottság. A megtérés után azonban ez megfordul, és megjelennek a pozitív érzelmek, úgymint az öröm, a felszabadultság, valamint a megbocsátás érzése, annak ellenére, hogy a külső körülmények változatlanok maradnak.¹⁷

A megtérés személyiségre gyakorolt hatásait vizsgáló korai kutatások sorában megjelent az az aggály, amely szerint a személyiségben végbemenő változások nem feltétlenül a megtérés eredményeként alakulnak ki, a megtértek függetlensége és objektivitása pedig megkérdőjelezhető a megtérésre való visszatekintés során.¹⁸ A legújabb kutatások azonban már alkalmasak a személyiségváltozásokkal kapcsolatos hasonló jellegű aggályok cáfolatára, mivel ezek nem kizárólag a megtérők saját beszámolóira és önértékelésére, hanem közeli hozzátartozók visszajelzéseire egyaránt építenek.¹⁹ A valláslélektani kutatásokban közel harminc éve megjelent tézis, hogy a megtérés az egyén átalakulása, egy olyan folyamat, amelyben az átalakulás egyénenként ugyan változó – így lehet hirtelen esemény vagy fokozatos lefolyású folyamat eredménye –, de semmiképpen nem az egyén személyiségét érintő természetes fejlődési folyamat következménye.²⁰

A megtérés jelenségének vizsgálatára vonatkozó kiterjedt kutatások hatására mára a spiritualitás a tudományos pszichológiában a személyiségszerkezet önálló tétele.

¹⁶ Sebestyén J. (1994)

¹⁷ Horváth Kárai Á. (2019)

¹⁸ Meadow, M., Kahloe, R. (1984)

¹⁹ Halama, P., Lacna, M. (2011)

²⁰ Hood, R. et al. (1996)

A mai pszichológia az ember személyiségét egy háromrészes személyiségmodellben foglalja össze:

- fizika személyiségjellemzők dimenziója,
- pszichikai dimenzió (ide tartozik a gondolkodás, az érzelm és a motiváció), valamint a
- spirituális dimenzió (ide tartozik a transzcendenssel való kapcsolat keresése).²¹

A modell sajátossága, hogy a három dimenzió egyes területei között átfedések vannak, így a fizikai és a pszichikai dimenzió a pszichoszomatikus átfedő területben találkozik, a pszichikai és a spirituális dimenzió pedig az ún. noetikus területben kapcsolódik össze. Minden egyes dimenzióhoz és átfedő területhez kapacitások, képességek és sajátos szükségletek társíthatók.²² A megtérés pszichológiai alapú vizsgálata során megállapítást nyert, hogy a személyiségváltozás kimutatható az ún. „Big Five” személyiségmodell faktorcsoportjaiban is, amelyek az extraverzió (vagy szociabilitás), a barátságosság, a lelkiismeretesség, az érzelmi stabilitás és a kultúra/intellektus. A megtérés a „Big Five” személyiségmodellben elsősorban az érzelmi stabilitás, az extraverzió, a barátságosság, valamint a lelkiismeretesség területein eredményezett pozitív változást.²³ A megtérés jelenségének egyik legkiemelkedőbb kutatása – amely az elmúlt tíz évben napvilágot látott – közel három éven keresztül vizsgálta csaknem félezer alany vallásosság hatására kialakult személyiségváltozását. A kutatás azt igazolta, hogy a (korábban nem) hívők személyisége, társadalmi értékrendje, lélektani sajátosságai nem jelzik előre a megtérést, valamint rávilágított arra, hogy nem mutatható ki a megtérés előrejelzésére szolgáló más esemény sem.²⁴ A megtérés tehát nem személyiségjegyekből ered, és nem környezeti vagy társadalmi megfelelésen alapuló vonzódás eredményére alakul ki. A megtérésre hajlamosító tulajdonságok hiánya jelentős kutatási eredménynek tekinthető, mivel egyúttal „kizárja a megtérésre való hajlam személyiségjegyekkel történő magyarázatát”. Ennek alapján bárki megtérhet, függetlenül a jellemvonásaitól, a társadalmi helyzetétől, a szociális kötődéseitől és a személyiségét ért traumáitól, a megtérés következményeként pedig megkezdődik a személyiség különböző rétegeinek változó mértékű és jellegű átalakulása.²⁵

A fentiek alapján a személyiségformálódás hatásmechanizmusaival foglalkozó interdiszciplináris kutatások igazolják Pál apostol szavait: „*mi pedig, miközben fedetlen arccal, mint egy tükörben szemléljük az Úr dicsőségét mindnyájan, ugyanarra a képre formálódunk át az Úr Lelke által dicsőségről dicsőségre.*”²⁶ A kutatások tehát egyfelől

²¹ Wong, P. (1998)

²² Wong, P. (1998)

²³ Halama, P., Lacna, M. (2011)

²⁴ Hui, C. H. et al. (2017)

²⁵ Horváth Kárai Á. (2019)

²⁶ 2Kor 3:18

rámutatnak arra, hogy a megtérés következménye a hivatkozott páli kijelentés beteljesülése, másfelől arra, hogy a megtérők személyiségének alapjait képező jellemvonások változnak meg, és minél hamarabb kezdődik ez a folyamat, annál inkább megvalósul a páli átformálódás.²⁷

A vallásgyakorlás mint a belső motiváció lehetséges alapja

A megtérést a bibliai Ószövetség két héber szóval, a „naham”, azaz a megbánni, valamint a „sub”, azaz a visszafordulni kifejezéssel jellemzi, az Újszövetség pedig a görög „metanoia”, azaz megfordulni, illetve az „episztrófé”, azaz megváltozni szavakkal írja körül. Amíg előbbi annak az igazságnak az elméleti felismerése, hogy Krisztus hiányzott az ember életéből, utóbbi ennek a felismerésnek a gyakorlati átültetését jelenti. A megtérés bibliai példáját a Lukács evangéliuma szerinti tékozló fiú története adja, aki felismerte bűnét, hogy elhagyta az atyai házat, „magába szállt”²⁸, szembefordult régi életével, és hittelt tért vissza elhagyott atyjához. A megtérés személyiségformáló, magatartásban kifejeződő jellegéről Pál apostol ír: „és ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmetek megújulásával, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes”²⁹.

A felismerésnek a cselekedet formájában való megnyilvánulása vonatkozásában azonban fontos megjegyezni az írás azon üzenetét – amelyet maga Luther számos alkalommal hangsúlyozott, nevezetesen –, hogy az embert nem a morálisan helytelen cselekedetei teszik bűnössé, hiszen Ádám óta az ember születéssel örökölt természete a bűn. Az ember bűnös mivolta tehát (morális és nem jogi értelemben) nem a bűnös cselekedetek következménye, hanem a természetének a része. Éppen ezért a keresztény tanítás szerint nincs olyan technika vagy módszer, amely – morális értelemben – a bűnös természettől és annak következményeitől megtérés nélkül mentesítene.³⁰ Ezt erősíti meg Jakab levele második bekezdésének tizennegyedik verse: „*Testvéreim, mit használ, ha valaki azt mondja, hogy van hite, de cselekedetei nincsenek? Vajon üdvözítheti-e őt egyedül a hit?*” A megtérés tehát olyan eseményt jelent, amelynek során más lesz az ember addigi gondolkodásának iránya, megnyílik az értelme a bűn meglátására, bűnbánatra jut, végül megváltoznak a cselekedetei és a motivációs bázisa is.³¹

A szakmai diskurzus kriminogén tényezők visszaszorítására tett intézkedési javaslatok figyelemre méltó megállapításokat tesznek, ugyanakkor felmerülhet a kérdés, hogy

27 Horváth Kárai Á. (2019)

28 „Ekkor magába szállt és ezt mondta: Az én apámnak hány bérese bővelkedik kenyérben, én pedig itt éhen halok! Útra kelek, elmegyek apámhoz, és azt mondom neki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened.” Biblia, Lukács ev. 15:17-18

29 Biblia, Pál apostol Rómabeliekhez írt levele 12:2

30 Cseri K. (1994)

31 Csia L. (2007)

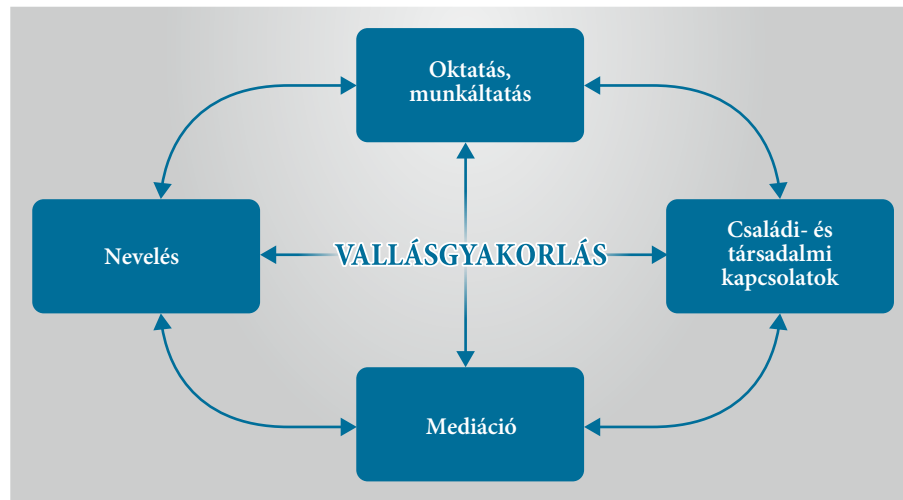
a személyiség olyan változását, amely távol tartja a fogvatartottakat az újabb bűncselekmény elkövetésétől, azt milyen hatékonysággal idézhetik elő. Fontos megjegyezni, hogy a vallásgyakorlás lehetséges pozitív hatásai természetesen nem jelentik azt, hogy a visszailleszkedést segítő foglalkozások (oktatás, munkáltatás, nevelési eszközök) nem alkalmasak a reintegrációs célok elérésére (éppen ellenkezőleg), arra azonban mindenképpen felhívják a figyelmet a vallás hatásaival foglalkozó pszichológiai kutatások, hogy a megtérés következménye a hit morális értékeivel való természetes azonosulás, amely – ha nem is közvetlenül, hanem elsősorban az oktatás és a munkáltatás értékhordozóján keresztül – a társadalmi visszailleszkedést segítő programok legfontosabb célja.

A reintegráció folyamata tehát a vallás és más reintegrációs eszközök útján is megindulhat, a fogvatartottak elsajátíthatják a (re)szociabilitás helyes folyamatait, alkalmazkodhatnak a társadalmilag elfogadott normákhoz és viselkedésmintákhoz, hosszú távon azonban akkor lehet sikeres ez a tanulási folyamat, ha az elsajátítandó normakövetési elvek – kilépve elméleti dimenziójukból – interiorizáció útján a belső meggyőződési rendszer integráns részévé válnak.

Reintegrációs stratégia a vallás tükrében

A foglalkoztatás és más reintegrációs eszközök számottevő előnye mellett nem hagyhatóak figyelmen kívül a vallásgyakorlás személyiségre és magatartásra gyakorolt hatásai, amelyeket nem atipikus kutatási környezetben vizsgált empiriák sora igazol. Ez olyan komplex reintegrációs modell működtetését hívja életre, amelyben helye van a vallásgyakorlásnak. Hivatkozva a vallás fentiekben említett hatásaira, a vallásgyakorlás a reintegrációs eszköztár metszéspontjaként pozícionálható, mivel pozitív hatásai – közvetett vagy közvetlen módon – kiterjedhetnek a többi reintegrációs eszközre is. Jelen tanulmány keretein túlterjeszkedik a mediáció szerepének és lehetőségei kiterjesztésének bemutatása, tekintettel arra, hogy az jogalkotói kompetencia, a reintegrációs modellbe azonban bevonásra került, mivel jelenleg – jogszabályi feltételek fennállása esetén – a fogvatartottak egymás közötti vitás ügyei intézésére igénybe vehető módszer. Ezzel a tanulható és fejleszthető konfliktuskezelés sajátos eszközeként hozzájárulhat a közösségben való működés feltételeinek elsajátításához.

1. ábra: Komplex reintegrációs modell³²

A vallásgyakorlásra vonatkozó kutatások alapvető vizsgálati célja annak értékelése, hogy a hit hatására az emberben milyen személyiségfejlődési folyamat zajlik le, valamint az milyen esetleges életfordulati következményekkel jár. A vallási tanítások közvetítői (lelkészek, keresztyén lelkigondozók) egyfelől az evangélium tanításával és megtérésre hívással – amelyben a saját bizonyágtétel is helyet kaphat –, másfelől pszichoterápiás lelkigondozással segíthetik a fejlődési folyamatában, életszakaszában elakadt embert. Előbbi a személyiség pozitív irányú megváltozását az igehirdetésben látja, így a közvetítő személy feladata az, hogy „hagyja Istent szóhoz jutni”. A lelkigondozás e típusának sajátossága, hogy az ember minden életproblémájának az elérhető legjobb kezelését a hit-kérdések tisztázásában látja. Ezzel szemben a pszichoterápiás megközelítés az ember igei alapú gondozására, mint pszichológiai diakónia tekint.³³ A magas hatékonyságfokkal rendelkező reintegrációhoz pedig nélkülözhetetlen a kettő irányzat, tehát a diakóniai szemlélet és az igehirdetés feladatának összekapcsolása annak érdekében, hogy a pozitív irányú nevelés megvalósulhasson. A kérügmaticus és a pszichoterápiás jellegű foglalkozások (együtt: pasztorálpszichológia) létjogosultságát igazolja Jung analitikus pszichológiája, amely szerint a személyiségnek van egy irracionális területe, amit csak Isten érthet meg, s őrá figyelve léphetünk a gyógyulás irányába. A pasztorálpszichológia célja tehát az értelmet adó tartalom nyújtása, a felelősség előmozdítása, az ember önmagán való túllépésének támogatása, a fatalisztikus szemlélet korrigálása, illetve a belső üresség és a motivátlanság értelemmel való feltöltése, melyek így módon hatékony reintegrációs módszerként szolgálhatnak.³⁴

³² Forrás: készítette a szerző

³³ Németh D. (2012)

³⁴ Németh D. (2012)

Összegzés

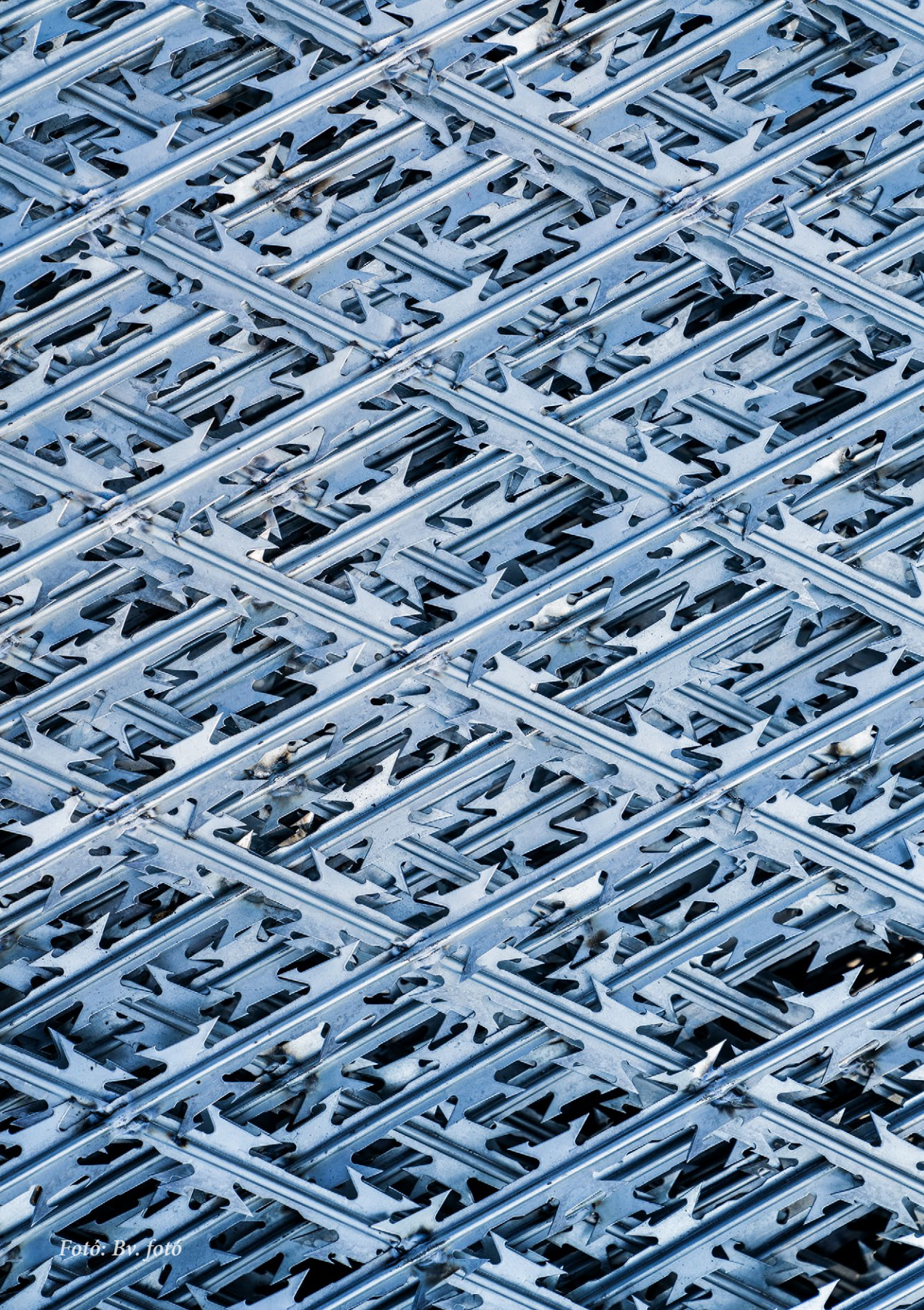
A hatékony reintegrációs stratégia kialakításához nélkülözhetetlen a fogvatartottak egyedi kriminogén tényezőinek feltárása, azaz azokat az egyéni tulajdonságokat, kapcsolatokat és életkörülményeket szükséges azonosítani, melyek a bűnelkövetés valószínűségét fokozzák. Kétségtávol növelheti a társadalmi visszailleszkedés sikerét a szabad társadalmi léthez közelítő körülmények kialakítása – a büntetési cél szem előtt tartása mellett –, valamint a kognitív ismeretek bővítése. A börtönártalmak lehetséges hatásai azonban akadályozhatják az egyes reintegrációs programok hatékonyságát, a börtönkörnyezet tehát kemény próba elé állítja a büntetés-végrehajtás szakembereit és a fogvatartottakat egyaránt, mivel nehezíti a normakövetést támogató programok elfogadását, interiorizálódását. Ezért érdemes a reintegrációs politika eszköztárához új, interdiszciplináris módon szemlélni, mindezt oly módon, hogy a vizsgálatba – a pszichológiai empiriával való elemzése révén – a vallásgyakorlás is bekapcsolódjon.

Felhasznált irodalom

- Barry, Carolyn McNamara – Nelson, Larry J. (2005): The role of religion in the transition to adulthood for young emerging adults. *Journal of Youth and Adolescence*, p. 245-255.
- Cann, Jenny – Falshaw, Lousie – Friendship, Caroline (2005): Understanding „what works”: Accredited cognitive skills programs for young offenders. *Youth Justice*, 5. p. 165-179.
- Cseri Kálmán (1994): Újonnán kell születnetek. Budapest, ISBN: 963-450-514-7
- Csia Lajos (2007): A kegyelem. Új Berea Kiadó Kft., Budapest
- Good, Marie – Willoughby, Teena (2006): The role of spirituality versus religiosity in adolescent psychosocial adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, p. 41-55.
- Halama, Peter – Lačná, Mária (2011): Personality change following religious conversion: Perceptions of converts and their close acquaintances. *Mental Health, Religion and Culture*, 14/2011., p. 757-768.
- Horváth Káyai Árpád (2019): A megtérés hatása a személyiségre. Egyházfórum 2019/3. Online: <https://www.egyhazforum.hu/a-megterez-hatasa-a-szemelyisegre> (Letöltés ideje: 2023. május 1.)
- Hood, Ralph – Spilka, Bernard – Hunsberger, Bruce – Gorsuch, Richard (1996): The Psychology of Religion. An Empirical Approach. New York, The Guilford Press, p. 274-275.
- Hui, C. Harry – Cheung, Sing-Hang – Lam, Jasmine – Lau, Esther Yuet Ying – Yuliawati, Livia – Cheung, Shu Fai (2017): In search of the psychological antecedents and consequences of Christian conversion: A three-year prospective study. *Psychology of Religion and Spirituality*, 9/2017., p. 220-230.
- James, William (2002): The Varieties of Religious Experience. New York, The Modern Library
- Kézdy Anikó (2006): A hit hatásai. In: Hámori E. (szerk.), *Pszichológiai eszközök az ember megismeréséhez – Korszerű ismeretek viselkedésszempontokból*, Bölcsész Konzorcium, Budapest, p. 108-123.
- Kézdy Anikó – Martos Tamás – Urbán Szabolcs – Horváth-Szabó Katalin (2010): A vallásos attitűdök, a megküzdési módok és a lelki egészség összefüggései serdülő- és fiatal felnőttkorban. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 11/2010., p. 1-16.
- Kézdy Anikó – Urbán Szabolcs – Martos Tamás (2018): A vallásos orientációk mérésére kidolgozott 12 tételes Életkorfüggetlen I-E Skála (Age-Universal I-E Scale) magyar változata. In: Torgyik Judit (szerk.): *Néhány társadalomtudományi kutatás és innováció*, p. 239-249.
- Meadow, Mary Jo – Kahoe, Richard (1984): *Psychology of Religion. Religion in Individual Lives*. New York, Harper and Row, p. 110.
- Miller, Lisa – Kelley, Brian S. (2005): Relationships of religiosity and spirituality with mental health and psychopathology. In: Paloutzian, R. F., Park, C. L. (Eds.) *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, Guilford. New York, p. 460-479.
- Németh Dávid (2012): Gyökössy Endre pasztorálpszichológiája. Online: https://regi.reformatus.hu/data/siteattachments/2/2013/2/19/NemethDavid_gyokossyendrepasztoralpszichologiaja.pdf (Letöltés ideje: 2023. május 1.)
- Pikó Bettina – Fitzpatrick, Kevin (2004): Substance use, religiosity, and other protective factors among Hungarian adolescents. *Addictive Behaviors*, p. 1095-1107.
- Pusztai L. (1996): Bűnmegelőzés: fogalom, cél, dimenziók. In: *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 1-20., p. 197-211.
- Sebestyén Jenő (1994): Református dogmatika. Gödöllő, Iránytű, p. 47.
- Szabó Judit (2012): A bűnismétlés megelőzését célzó rehabilitációs programok tapasztalatai: mi működik, és mi nem. *Alkalmazott Pszichológia*, 2012/3., p. 49-60.
- Wong, Paul T. (1998): Spirituality, meaning and successful aging. In: Paul T. Wong – Prem S. Fry (eds.): *The human quest for meaning*, Erlbaum, London, p. 359-394.
- Wright, Loyd S. – Frost, Christopher. J. – Wisecarver, Stephen J. (1993): Church attendance, meaningfulness of religion, and depressive symptomatology among adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, p. 559-568.

Fotó: Bv. fotó

Szilassy Roland

A FOGVATARTOTTAK VALLÁSGYAKORLÁSÁNAK ASPEKTUSAI II. – A 2023. ÉVI KITERJESZTETT KUTATÁS TAPASZTALATAI

*Aspects of the exercise of religion by prisoners II.
– Experiences of the extended research in 2023*

A tanulmány egy 2022-es előkutatás kiterjesztett változata, mely a Börtönlelkészi Szolgálat szerepét vizsgálta a fogvatartottak hitélete tükrében, továbbá azt, hogy a bűn felismerése és a bűnbánatra jutás miként jelenik meg az elítéltek életében és mindezek hogyan hatnak vallásosságukra. Ezen kívül kíváncsiak voltunk arra is, hogy a jogfosztottság elviselésében milyen szerepet kap a börtönlelkészekkel való kapcsolattartás. Kérdőíves felmérésünket 12 bv. intézetre kiterjedően 320 fő fogvatartott bevonásával végeztük.

Kulcsszavak: börtönlelkészi tevékenység, bv. intézeti hitélet, bűnbánat, kérdőíves felmérés, Börtönlelkészi Szolgálat

This study is an extended version of a preliminary study conducted in 2022, in which the role of the Prison Chaplaincy Service is examined in the light of the prisoners' faith life, how the recognition of sin and repentance are reflected in the lives of prisoners and how this affects their religiosity, and also the role of the contact with prison chaplains in the endurance of disenfranchisement. We conducted our questionnaire survey involving 320 prisoners in 12 prisons.

Keywords: prison chaplaincy, prison faith life, repentance, questionnaire survey, Prison Chaplaincy Service

Bevezető

A Belügyi Szemle 2022/4. különszámában „A fogvatartottak vallásgyakorlásának aspektusai” címmel megjelent tanulmány eredményeinek kiértékelésekor felmerült egy további, az előzőre épülő kutatás igénye. A téma folytatását az indokolta, hogy kíváncsiak voltunk arra, hogy egy szélesebb megismerési talapzatra épülő felmérés (több fogvatartott bevonásával, jobban megkonstruált, több adekvát választ biztosító kérdőívvel) elvégzése vajon hasonló, az első kutatás eredményeit megerősítő megállapításokat szolgáltat-e? Dr. Veres András püspök beszédéből idézettek szerint¹ a bűnelkövetők, az elítéltek köréből csekély számban jutnak el a (bűn)cselekményük felismerésére és a valódi bűnbánatra. Az első kérdőív direkt módon ugyan nem tartalmazott kérdést a bűnbánattal összefüggésben, ugyanakkor a fogvatartottak részére adott volt a lehetőség, hogy az azzal kapcsolatos gondolataikat megjelenítsék. A bűn, a bűnbánat felismerésének szükségessége csupán két fő fogvatartott mondatai között jelent meg, ezért az okok feltárását a kibővített, módosított kérdőíves felmérés révén próbáljuk megválaszolni. Az első kutatás során szerzett nem várt eredmények közül kiemelendő, hogy a megkérdezett fogvatartottak 19,68%-a szerint nem biztosított a büntetés-végrehajtási (a továbbiakban: bv.) intézeten belüli vallásgyakorlás. Közülük a döntő többség a bv. intézetben jelen nem lévő vallás vagy felekezet foglalkozásain venne részt. A fentiek vonatkozásában a férfi és a női populáció tekintetében még élesebb kontrasztot tapasztaltunk, míg a férfiaknak 9,29%-a, addig a nőknek 24,44%-a elégedetlen a bv. intézeti hitélettel. Itt kell rámutatnunk, hogy a „Századvég vallásosság és annak megítélése” címmel végzett 2017. évi felmérésében² a vizsgálatba vontak 27,1%-a volt vallásosnak nem tekinthető. A fentiekkel összhangban további különbségek fedezhetők fel a férfiak javára azzal összefüggésben, hogy a bekerülést követően milyen irányba változott a vallásosságuk. A férfiak vallásossága mind a saját halmazukhoz képest, mind a teljes halmazhoz viszonyítottan jobban elmozdult az intenzívebb vallásosság irányába. A nemi különbségek elemzése során rávilágítunk arra, hogy ez – meglepő módon – eltér az előzetesen vártaktól és más, civilek közt korábban mértéktől.

A kutatást 2022-ben nyolc bv. intézetben³ 200 fő fogvatartott bevonásával végeztük el. A kitűzött 200 db kérdőívből 188 db kiértékelhető érkezett vissza. A felvett kérdőívek száma a felsorolt bv. intézetek befogadási kapacitásával arányosan, differenciáltan 20 és 30 db között került meghatározásra. A kibővített kutatásba 12 bv. intézetet céloztunk

meg úgy, hogy valamennyi agglomerációs központ bevonásra kerüljön, a bv. intézetek befogadási kapacitásával arányosan a kitöltött kérdőívek száma 10 db-tól 40 db-ig terjedt. Az öt agglomerációs központ vonatkozásában egységesen 40 db kérdőívvel számoltunk, a többi, területi besorolású bv. intézet⁴ tekintetében a létszámadatok alapján differenciálva 10 és 30 db kérdőív került eljuttatásra.

Az előzetesen kalkulált 320 db kérdőív hiánytalanul – és pontosabb kitöltöttséget produkálva a 2022. évihez képest – felterjesztésre került. A fentiek eredményeként a minta (N) nagysága = 320. Így az előző évi felméréshez képest 70%-kal több feldolgozásra alkalmas kérdőív állt a rendelkezésünkre. Hasonlóan az előző kérdőívek bv. intézetekbe történő megküldésével ezúttal is kértük, hogy 50-50%-os arányban vonják be a vallási alkalmak iránt érdeklődő fogvatartottakat és azokat, akik tartózkodnak, vagy elzárkóznak ezektől. A súlyozást a korábban hivatkozott Századvég 2017. évi felmérésében tett megállapítás igazolja, miszerint „a felnőttek valamivel több, mint fele vallásos ugyan, de transzcendencia iránti igényeit inkább a „maga módján” éli meg”⁵ – a teljes minta 48,6%-a törekszik valamilyen mértékben arra, hogy egy adott vallás tanításait kövesse.

A felmérés eredményei a demográfiai adatok tükrében

A 2023. évi felmérésbe bevont női fogvatartottak aránya 7%-kal csökkent (17,92%, azaz 57 fő), ezzel az aránnyal csökkentettük a valós, országos létszámadatokat tükröző arányok felé, ugyanakkor elegendő számú kérdőív még így is biztosított volt a reprezentatív mintavétel számára. A férfiak aránya: 82,08%, azaz 261 fő töltötte ki a kérdőíveket, 0,63%, azaz 2 fő pedig nem válaszolt.

A nemi különbségek vonatkozásában a kutatások általánosságban arra a megállapításra jutottak, hogy a nők vallásosabbak, mint a férfiak. Ez több ponton is tetten érhető, így a templomba járás és az imádkozás gyakoriságában, Isten fontosságában, a vallás iránti pozitív attitűd terén, továbbá a vallási és misztikus élmények területén. A különbségekből adódóan számolnunk kell azzal, hogy a nemek között eltérések adódnak mind a személyiség, mind a szociális attitűdök terén. Miller és Hoffmann (1995) vizsgálatában azt találta, hogy „a vallásos emberek kockázatkerülőbbek, mint a nem vallásos társaik, [...] a nők vallásosabbak és egyúttal kockázatkerülőbbek is, mint a férfiak”.⁶

¹ Veres A. (2021)

² Századvég (2017)

³ Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Balassagyarmati Fegyház és Börtön, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Márianosztrai Fegyház és Börtön, Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Szegedi Fegyház és Börtön, Váci Fegyház és Börtön

⁴ Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Váci Fegyház és Börtön, Sopronköhídei Fegyház és Börtön, Márianosztrai Fegyház és Börtön, Balassagyarmati Fegyház és Börtön, Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, Kalocsai Fegyház és Börtön

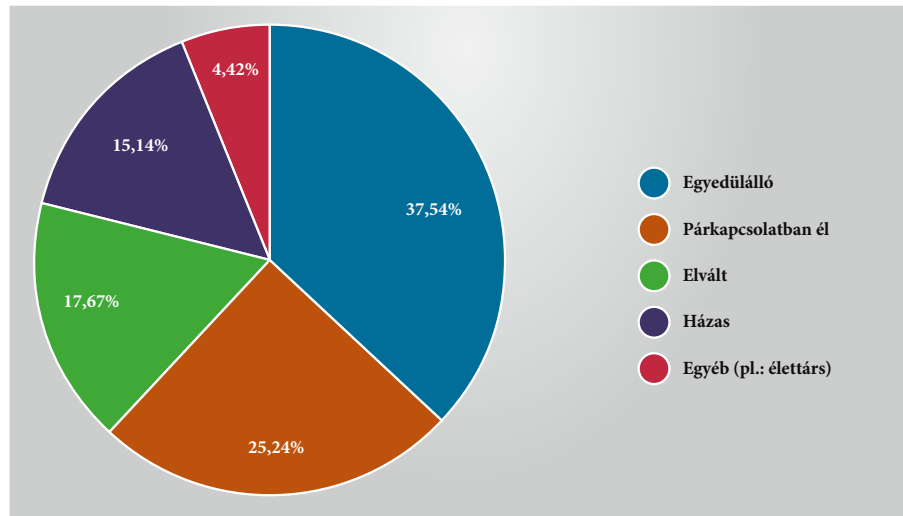
⁵ Századvég (2017) p. 4.

⁶ Saroglou, V., Jaspard, J.-M. (2003) p. 97.

A demográfiai adatoknál az előző évi felmérés hibáiból tanulva a megkezdett iskolatípusokat külön vettük, ezek szerint nem fejezte még be az általános iskolát: 21 fő (6,60%), általános iskolát végzett 112 fő (35,22%), középiskolát végzett 155 fő (48,74%), valamint főiskolát/egyetemet végzett 30 fő (9,43%).

A családi állapotról 317 fő válaszadó alapján megállapítható, hogy nagy részük, 119 fő egyedülálló, 80 fő párkapcsolatban él, 56 fő elvált, 48 fő házas és 14 fő élettársi kapcsolatban él. A fogvatartottak több mint felének (67,187%) van gyermeke.

1. ábra: Családi állapot⁷

A válaszadók átlagéletkora 41 év, ami megegyezik az első kutatás eredményeivel. A 2022. évben a „Vallásos neveltetésben részesült-e?” kérdésre igen-nemmel válaszolhattak a kitöltők, de részletezhették is. Mivel csekély számban válaszoltak a kérdésre, ezért a kérdőív ez évi módosításával megadtuk a lehetséges opciókat. Erre a kérdésre 315-en válaszoltak, melyből 67 fő volt, akit nem neveltek vallásosan; 12 fő pedig meg van keresztelve, de nem neveltek vallásosan. A többség tehát valamilyen vallásos neveltetésben részesült (hittanoktatás, elsőáldozás, bér mátkozás, konfirmáció, mise), a legtöbben (197 fő) pedig meg is lettek keresztelve.

Az előző évihez képest (32% felelt úgy, hogy nem kapott vallásos nevelést) az újonnan és nagyobb populáción (320 fő) végzett vizsgálatban kevesebben, a kérdezettek 24%-a jelezte azt, hogy nem nevelték vallásosan. A mostani átfogóbb kutatásban a nagykorúságot követően a vizsgáltak több mint fele, 199 fő (62,58%), valamilyen vallási alkalmon rendszeresen részt vett, 37%-uk évente többször, míg 22%-uk heti gyakorisággal. Tehát

⁷ A tanulmányban szereplő ábrákat a szerző készítette.

megállapítható, hogy a vizsgált fogvatartotti populáció 76%-a úgy került bv. intézetbe, hogy vallásos útra történő rávezetése valamilyen szintre már eljutott.

A korrelációs vizsgálatokból leszűrhető, hogy minél idősebb a vizsgált személy annál valószínűbb, hogy vallási neveltetésben részesült, a nagykorúságot követően valamilyen formában gyakorolja a vallását, valamint a bv. intézetbe történő bekerülést követően igényli és aktívan bevonódik a bv. intézeti hitéletbe. Ugyanakkor pusztán a vallási neveltetés nem mutat szignifikáns korrelációt azzal kapcsolatban, hogy a bv. intézetben a fogvatartott mutat-e aktivitást vallásának gyakorlását illetően. A kutatás a felnőttek között került elvégzésre, a felnőtt fogvatartottak vallásosságát vizsgálja, azonban a felnőtt fogvatartottak vallásossága nem vezethető le minden további módon a gyermekkor érzelmi alapokra épülő vallásosságából, hanem szükségszerűen igényli annak kognitív dimenzióit. Ennek a tipológiának két vetülete a vallásos érettség és a vallásos nevelés⁸. A vallásos vonások feltérképezése során W. James (1945) tipologizálása szerint is próbálunk választ adni, hogy a fogvatartottak „egyszer született” lelki alkatok, akiknek nincs szükségük megtérésre, és akik vallásos fejlődése valamiképpen lineáris utat tudhat a hátuk mögött, vagy ún. „kétszer születettek”, azaz „beteges alkatok”, akiknek szükségük van a megtérésre.⁹ Tehát önmagában a vallásba, a vallásos létbe történő „beleszületés” nem jelent automatikusan zöld utat a bv. intézetben belüli vallásgyakorlási alkalmak követéséhez. Susan Kwiecki vallástudományok professzora négy csoportba – engedelmes, bűnbánó, pásztor és felkent – osztotta fel a felnőttkori vallásos típusokat aszerint, hogy milyen istenkép vezérli, illetve milyen állást foglal el a személy Istennel szemben. Ezek a tipológiák talán nem is annyira önmagukban érdekesek, hanem inkább elméleti síkon, melyet így foglal össze a szerző: „Minden elmélet, mely a vallásos fejlődéssel, kibontakozással foglalkozik, szükségszerűen visszamutat a személyiség élettörténetére.”¹⁰ Kapcsolódva a korábbi dolgozat egyik vezérfonalához, megpróbáljuk felfejteni a bűnbánó típusú fogvatartottak lelkiességével összefüggő jellemzőket.

A kutatásokból levonható az a következtetés, hogy a vallásosság kibontakozása nem követi az általános fejlődés-lélektani törvényeket. Az érzelmi alapok árnyalják a felnőttkor vallásosságát, de önmagukban nem elegendők annak értelmezéséhez, mivel a felnőttkor vallásossága minőségi átváltást igényel. Az egyénnek szembe kell néznie személyes problémáival, egzisztenciális kudarcaival – az esetünkben a büntetőjogi felelősségre vonással és annak következményeivel –, az érett felnőttkori vallásosság segítséget, értelmezési kódrendszert biztosít a fentiek feldolgozásához és megküzdési stratégiák kidolgozásához. Elengedhetetlen feltétel a kognitív dimenzió kívül a társadalmi felelősségvállalás. A bv. szervezetben ez az egyházak által delegált börtönlelkészek

⁸ Szentmártoni M. (2001)

⁹ Szentmártoni M. (2001)

¹⁰ Szentmártoni M. (2001) p. 72.

és börtönmissziók jelenlétében és tevékenységében nyilvánul meg.¹¹ A bv. intézetben megtért, hitét gyakorló fogvatartottat a lelkiség kapcsolja a börtönlelkészek által nyújtott szolgálathoz, mely személyes elkötelezettséget is magában hordoz. „A kiscsoportos foglalkozások esetében már sokkal nagyobb az elköteleződés mértéke, ugyanis itt nem csupán a „nézőtérén” lévő közönség van jelen, hanem egy, az Isten ígéjére figyelő, imádkozó közösség...A hit erősödését segítő további „terepek” a bv. intézetekben az ún. vallási részlegek, ezek közül a legnagyobb létszámú fogvatartottat érintő az APAC betűszóval leírt program.”¹² Szentmártoni Mihály tanulmányában rámutat a vallásosság kettős arculatára: „Ronald A. Knox, angol vallásos publicistának van egy érdekes megjegyzése a felnőttkor vallásosságára vonatkozóan: Az ember úgy érzi, hogy nem ő birtokolja a vallásosságát, hanem megfordítva, a vallásossága birtokolja őt.”¹³ Megmarad a kérdés, hogy mikor és hogyan történik ez az átváltás?

Vallásgyakorlás a bv. intézetben

Azon kérdésre, hogy milyen módon szereztek tudomást a börtönön belüli vallásgyakorlás lehetőségeiről, a legmagasabb számban a fogvatartott társaktól értesültek: 214 fő (67,3%) – ellenben a 2022-es vizsgálatnál, ahol a börtönlelkésszel való személyes kapcsolat jelent meg első helyen. Ezt követően a börtönlelkésztől és a reintegrációs tisztától 88-88 fő (27,67-27,67%) és csak harmadsorban tájékozódtak a faliújságról (2022-es vizsgálatban ez a 2. leggyakoribb csatorna volt). A belső zártláncú televíziós rendszert 28 fő (8,81%), és a tavalyi eredményhez képest ugyancsak végső soron a Befogadási és Fogvatartási Bizottság ülését 18 fő (5,66%) jelölte meg hírforrásként.

A tavalyi eredményekhez képest a kiterjesztett kérdőív is megerősítette, hogy a fogvatartottak többsége, 200 fő (62,89%) szerint a bv. intézet lehetőséget biztosít a vallásának megfelelő hitélet megélésére. Közel azonos számban azonban nemmel válaszoltak (57 fő), illetve nem tudják megítélni (56 fő), hogy milyen lehetőséggel élhetnek. A nemmel válaszolók úgy találják, hogy nincsen számukra megfelelő egyház, missziós szervezet, illetve lelkész, aki jelen lenne a bv. intézetben.

Az elmúlt évi kutatás egyik meglepetésként nem erősítette meg a jelen kutatás. Akkor az elégedetlenség mérlege sokkal jobban eltolódott a női fogvatartottak irányába, míg a férfiaknak 9,293%-a, addig a nőknek 24,444%-a volt elégedetlen a bv. intézeti hitélettel. A 2023. évi felmérés alapján az elégedetlen női fogvatartottak száma 10 fő (17,543%), a férfi fogvatartottak száma 47 fő (18,007%) volt, ez összesen 57 fő, ami jóval nagyobb a 2022. évben mért 37 főhöz képest.

¹¹ Erdélyi Cs. (2022)

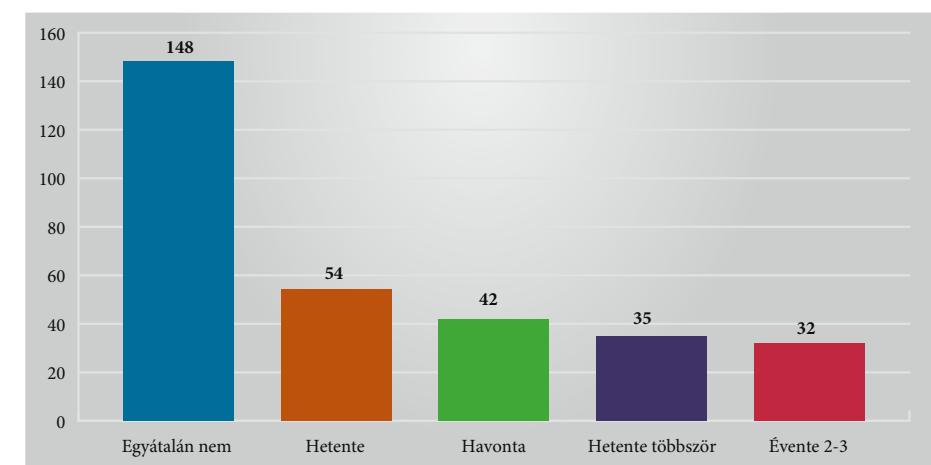
¹² Erdélyi Cs. (2022) p. 56.

¹³ Szentmártoni M. (2001) p. 79.

A befogadást követően a hitéleti hozzáállásuk változásáról megállapíthatjuk, hogy 154 fő (48,43%) szerint erősödött, közülük 123 fő férfi, 29 fő női fogvatartott, 2 fő nemét pedig nem lehetett beazonosítani. A saját csoporthoz viszonyítva különbség figyelhető meg a tavalyi adatokhoz képest: 2022-ben a női fogvatartottak csupán 41,222%-a nyilatkozott úgy, hogy erősödött a hite, míg most 50,877%. A férfiak esetében tavaly ez az arány 55,944% volt, míg most kevesebb 47,126%. Összességében 116 fő (36,25%) szerint nem változott, 12 főnél (3,75%) pedig gyengült a hit. A korábbi kérdőívhez képest most lehetőséget adtunk arra is, hogy jelezze, ha valaki nem tudja megítélni pontosan ezt a változást, ezzel 38 fő (11,95%) volt így.

A bv. szervezet kiemelten kezelt vallási programjait a kutatás fókuszába helyezve azt látjuk, hogy istentiszteleten, szentmisén 136 fő vesz részt. E mellett közel azonos arányban 134 fő nem vesz részt hitéleti programokon. Börtönmissziós foglalkozáson 44 fő, fogvatartotti imanapon 33 fő, börtöncursillon 17 fő, családi istentiszteleten 9 fő vett részt. A családi istentisztelet száma jóval kevesebb a tavalyi adathoz képest – ezzel kapcsolatban a fogvatartottak jelezték is, hogy szeretnék, ha erre gyakrabban nyílna lehetőségük. Egyéb lehetőségként 20 fő osztott meg válaszokat velünk (nem volt rá lehetősége, de szeretne 4 fő, Hit gyülekezete 3 fő, Bibliaszakkör 2 fő, hittanoktatás 1 fő, APAC 1 fő, zárkában imádkozik 2 fő).

A vallási alkalmak látogatása mellett azok gyakoriságára is rákérdeztünk. A megkérdezettek közül 148 fő egyáltalán nem látogat semmilyen vallási foglalkozást – ez 20%-kal több mint a tavalyi eredmény! 54 fő hetente egyszer jár vallási foglalkozásra – ez az érték kevesebb, mint fele a tavalyinak –, 42 fő havonta egy vagy több alkalommal, 35 fő hetente többször jár, évente pedig (pl. a nagyobb vallási ünnepeken) 32 fő vesz részt ilyen foglalkozásokon.

2. ábra: Vallási alkalmak látogatásának gyakorisága

Kíváncsiak voltunk arra is, vajon a fogvatartottak mennyire segítik a hitéleti lehetőségek abban, hogy konfliktusmentes legyen az élete a bv.-ben. Erre a kérdésre 306 fő adott választ. Közülük több mint egynegyedük (86 fő) véli úgy, hogy egyáltalán nem nyújt segítséget a vallásgyakorlás ebben. Ezzel majdnem megegyező arányban vélekednek úgy, hogy nagyrészt segíti (84 fő) a konfliktusmentes mindennapokban az, hogy hitét megélheti. 71 fő esetében teljes mértékben segítséget ad a vallásgyakorlás a fogvatartottak számára, míg kicsit segíti 64 fő esetében. Ahhoz képest, hogy 148 fő egyáltalán nem látogat semmilyen vallási alkalmat, mégsem látják ennyien szkeptikusan ezt a kérdést, hiszen „csak” 86 fő vélte úgy, hogy egyáltalán nem lehet a vallásban lelki fogódzót találni.

A Börtönlelkészi Szolgálat szerepe az utógondozásban témát illetően azt tapasztaljuk, hogy a legtöbb fogvatartott számára nem világos az utógondozás jelentősége. Arra a kérdésre, hogy szabadulását követően az utógondozásban szeretne-e támaszkodni a Börtönlelkészi Szolgálatra, az előző évhez képest a válaszadók aránya jelentős mértékben javult, 2023-ban csupán 4 fő nem adott választ, míg egy évvel korábban 17 fő. Markánsan változott a börtönlelkészek – utógondozásban igénybe vehető – szerepének a megítélése is a fogvatartottak körében, míg tavaly úgy ítélték meg 51%-ban, hogy támasztékot nyújt a Börtönlelkészi Szolgálat a szabadulást követően, addig ez az arány 23,73%-ra apadt, 167 fő kategorikusan visszautasítja a lehetőséget (ez korábban 74 fő volt). 4 fő nem válaszolt a kérdésre, 74 fő pedig bizonytalan. Fontos megjegyezni, hogy a bizonytalanok között van 14 fő, aki a következő kérdésben – „Ha szabadulását követően támaszkodna a Börtönlelkészi szolgálatra, akkor miben kérne segítséget?” – szereplő konkrét példák közül azonban választott! Továbbá található 9 fő, aki nemleges választ jelölt meg, azonban a következő kérdésre konkrétan felelt, ezért válaszaikat igen válaszként értelmeztük.

Nézzük, miben kérnének segítséget a Börtönlelkészi Szolgálattól! A válaszadók fele, 166 fő az alábbiakban látja a segítségnyújtás lehetőségét a szabadulást követő időszakra:

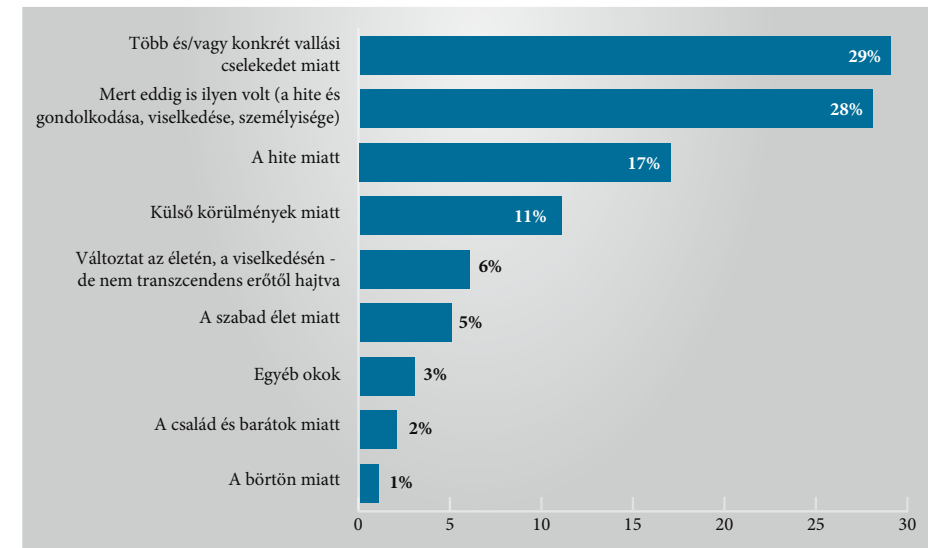
- munkahely keresés terén 54 fő (16,98%),
- beilleszkedés vallási közösségbe, gyülekezetbe 47 fő (14,78%),
- visszailleszkedés a családba 32 fő (10,06%),
- lakhatás biztosításában 31 fő (9,75%) lát segítséget, valamint
- egyéb okokat 7 fő (2,19%) jelölt meg.

Az elemzések alapján az is megállapítható, hogy minél inkább teljes családban él (stabil párkapcsolat, házasság) egy fogvatartott, annál kevésbé tart igényt a szabadulást követően a Börtönlelkészi Szolgálat támogatására.

Nyilván nagyon nehéz a büntetés letöltésének ideje alatt azt mérlegelni, hogy a szabadulást követően hogyan változik a hitéletük (pl. járnak-e misére, betartják-e a vallási

törvényeket stb.), de jellemzően azt tapasztaltuk, hogy a többség, 143 fő úgy ítéli meg, hogy erősödni fog a hite és 108 fő szerint nem fog változni. Csupán 2 fő hiszi azt, hogy gyengülni fog. 62 fő jelenleg az ítélet tartamát töltve mindezt nem tudta megítélni.

Azok, akik valamilyen változást prognosztizáltak a következőképpen indokolták (3. ábra).

3. ábra: Szabadulást követő hitéletváltozás indoklása

A legtöbben – 48 fő – úgy vélik, hogy egy konkrét és/vagy több különböző vallási cselekedet miatt (pl. gyülekezetbe járás, Bibliaolvasás, hitéleti törvények betartása) fog hitük változni (alapvetően erősödni). A válaszok között többféle fogadkozással találkozhatunk. Például van, aki abban lát majd fejlődést, hogy a családjával tart a misére, mert ezt korábban nem tette.

„Többet fogok istentiszteletekre járni, templomba, szent helyre, zarándoklatra. Első és legfontosabb, hogy a Biblia tanítása szerint éljek! Illetve a gyerekeimet is ebben a hitben neveljem és erősítsem a szabadulásomat követően is!” (31 éves női fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„többet tudok járni templomba illetve misére és gyülekezetbe járni és a családommal erősebb fogjuk váltani és a gyermekeimet is szeretném részesíteni benne” (20 éves férfi fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Teremtményi alázattal és hiteles étellel előadásokat fogok tartani fiataloknak, útkeresőknek a valóban helyes út követésének elengedhetetlenségéről és mibenlétéről, és a valós tettekben történő mindennapokban jelenvalóvá tevés

gyakorlatáról, mert óriási igény és szükség van erre.” (52 éves férfi fogvatartott, Váci Fegyház és Börtön)

„Párommal és lányommal fogom gyakorolni a hittel kapcsolatos dolgokat együtt fogunk járni misére és sok időt fogunk adni a beszélgetéseknek” (31 éves férfi fogvatartott, Budapesti Fegyház és Börtön)

„Gyermekeimmel és unokáimmal együtt tudunk Istentiszteleteket tartani, szolgálni, dicsőíteni; a rászorulóknak segítséget nyújtani, utcai evangelizációkat tartani. Valamint az otthonaikban a Családdal Isten elvárásai szerint élni és közösen dicsérni az Urat, és imádkozni.” (47 éves férfi fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

Valamivel kevesebben – 46 fő – a „megszokásra” hivatkoznak, mert eddig is olyan volt a hite, a gondolkodása, a viselkedése, amilyen. A szabadulás ezen az „alaphelyzeten” nem változtat majd. Közülük több mint a fele (18 fő) érvként az ateizmusát használta, azonban a válaszadók között találhatók vallásos lelkiületűek is.

„Vallási életem ugyanúgy lesz rendszeresen fogok járni istentiszteletre a hitközösségen belül tiszta... életet élni, segíteni másokat, törvényeket betartom részt veszek a gyülekezet hitéletében - foglalkozásokon stb. ismét a szabad életben” (43 éves férfi fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„A hitem a gyermekkoromban alakult ki bennem. A börtön nem változtat meg a hitemet illetően, ugyan az az ember vagyok, ugyan olyan hittel, szeretettel Isten iránt!” (50 éves férfi fogvatartott, Sopronköhida Fegyház és Börtön)

„Soha életemben nem voltam vallásos, nem tartozom a bv-ben az »álszent« vallásosok közé, és ezután sem fogom egyik vallást sem gyakorolni, főleg nem templomban.” (37 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„Megítélésem szerint, az a személy aki megfelelő önismerettel rendelkezik, annak sem a hitélete, sem a személyisége nem változik (nem szabadna) függetlenül attól, hogy éppen hol tartózkodik.” (48 éves férfi fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

27 fő kizárólag a (meglévő) hite miatt véli úgy, hogy szabadulását követően tovább erősödik a hitélete.

„Kizárólag csak a hitemmel bírom ki, hogy nyugot higgat legyek és el tudjam kerülni a konfliktusokat. A hitemmel bírom ki, hogy el szakadtam

a gyermekeimtől, az unokáktól a férjemtől. Jézusra a Szűzanyára bízom az életüket. Még egy esélyt kaphatunk, hogy újból együtt legyünk.” (51 éves női fogvatartott, Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Erősödni fog, mert a börtön nehéz éveiben a hitem segített hogy kibírjam a bezártságot. Ezért szabadulásom után még erősebb lesz a hittem hogy isten velem van.” (34 éves férfi fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„A társadalomból kirekesztve az ember önismeretet gyakorol, sokat gondolkodik, hogyan és miért kerül börtönbe. Rájön, hogy végeredményben így kellett legyen. A hit megerősít, új távlatokat nyit...” (49 éves férfi fogvatartott, Fővárosi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

18 fő nem tudja megítélni, de valamilyen külső körülménytől tesz függővé egy esetleges változást majd. Ez fedi a Századvég megállapításait: „A Nem tudja/Nem válaszol opciót alig néhány fő választotta, ami azt sejteti, hogy bár vannak vallásosságukban bizonytalanok, az emberek többsége kialakít valamilyen viszonyt a vallással, akár úgy, hogy egy adott felekezet tanításait kezdi követni, akár úgy, hogy alternatív utakat keres transzcendens iránti igényének kielégítésére, vagy úgy, hogy kategorikusan elutasítja azt.”¹⁴

„Szabadulásom esetén még nem tudom előre milyen külső impulzusok és ingerek érnek, így nem tudom megítélni” (45 éves férfi fogvatartott, Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Nem tudom mennyire sodor majd el a munka és a megélhetésért tartó hajsza” (50 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„Minden attól függ hogy sikerül a visszailleszkedés, mennyire lesznek elfogadóak az emberek, ha meghalják hogy börtönben voltam” (47 éves férfi fogvatartott, Budapesti Fegyház és Börtön)

„Mert az életben a napi megélhetés problémái uralják a gondolkodást.” (47 éves férfi fogvatartott, Budapesti Fegyház és Börtön)

9 fő saját viselkedésváltozásával indokolja, önálló döntés miatt, nem pedig valamely transzcendens erőttől hajtva.

¹⁴ Századvég (2017) p. 11.

„Hiszek benne hogy tanulok a hibáimból mert nagyon megbántam és képtelen vagyok a Gyerekeim és a Családom nélkül élni mindent helyre hozok! És nem keveredek többet semmibe!” (21 éves női fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Eddig sem jártam ilyesmikre, ezután sem tartom valószínűnek de azon leszek hogy jobb ember legyek” (24 éves férfi fogvatartott, Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Erősödni fog egészen biztos mert meg tanultam dönteni nem csak sajnálni lehet bizonyos ember csoportot” (62 éves férfi fogvatartott, Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

Önmagában a szabadulást elegendő oknak tartja 8 fő ahhoz, hogy hitéletében változás történjen, mert így több alkalmuk és lehetősége lesz a szabadon választott hitéleti tevékenységre. 3 fő a család és a barátok megtartó ereje miatt véli úgy, hogy valamelyest változni fog a hitélete, és csupán 1%-uk, mindössze 2 fő tulajdonítja a börtönlétnek (ideértve a börtönpasztorációt is) a hitéleti változását.

Az összes hitélettel kapcsolatos kérdés, a változók korrelálnak egymással, és ez érthető. Például nyilván gyakoribbá vált a hitélete annak, aki hetente jár misére és minden missziós programon részt vesz. Akik intenzívebb hitéletet élnek a börtönben, megtértek, kevesebb konfliktust élnek át! Ez bizonyítja a börtönmiszió hatékonyságát. A fogvatartottak nyugodtabbak, ha lehetőségük van hitéletet élni, ugyanakkor a korrelációs vizsgálatok azt támasztották alá, hogy a vallásos neveltetés nem mutat kapcsolatot azzal, mennyire vonódik be a börtön hitéletébe (nincs semmivel szignifikáns korreláció).

A bűncselekmény súlya és jóvátétele

Tihanyi Miklós azt írja, hogy a kegyelem feloldozás a bűn terhe és legsúlyosabb következménye, a kárhozát alól, amihez nélkülözhetetlen a bűnvallás. „A keresztény teológia számára az ember bűnös, és minthogy önmagától ebből a helyzetéből kiutat nem találhat, megváltásra, kegyelemre szorul. A megváltott ember azután már megszabadul a bűn terhe alól. A kegyelemben részesült ember megtapasztalja az Isten közelségét, azt az állapotot, ahonnan a bűn folytán kiesett. [...] Nem azt jelenti, hogy többé nem vétkezik, de azt igen, hogy ha bűnét felismeri, akkor azt azután már elhagyja. [...] Ennélfogva a bűn–bűntudat–bűnvallás–kegyelem folyamata az ember saját tetteivel szembeni erkölcsi felelősségvállalás erősödését eredményezi. Az egyházak ezt az utat hirdetik az elítélteknek, azt közvetítik feléjük, hogy ha bűneikkel leszámolnak, akkor van más út is. Ezt a kegyelmet érdemeinkből nem szerezhettük meg, mert Krisztus érdeme által lehet

a mi életünk része, érdemteleniséggel emiatt nem is tudjuk elveszíteni azt a kegyelmet, ami ingyen adatott meg; ha nem ingyen lenne, akkor nem kegyelem lenne”.¹⁵

Korábbi kutatásunkhoz képest új szempontokkal bővítettük vizsgáldásunkat, hogy árnyaltabb képet kaphassunk az elkövetők bűnbánatáról és a jóvátételről való gondolkodásukról. Szerettük volna látni, vajon saját szavaikkal megjelenő reflexióikban helyet kap-e – és ha igen, hogyan – a hitből fakadó attitűdváltozás.

Megkérdeztük, hogy saját bűncselekményének súlyát mennyire ismerte fel egy 6-os skálán? (Ahol az 1: egyáltalán nem ismerte fel és a 6: teljes mértékben felismerte.) Ennek átlaga a válaszok alapján 4,331 pont összértéket eredményezett és 8 fő kivételével mindenki értékelte. Azért tartottuk ennek a kérdésnek direkt és pontozással súlyozott megválaszolását, mert a korábbi kérdőívben – ámbár közvetlenül nem került megfogalmazásra – csupán két fő fogvatartott szöveges válaszaiban merült fel a bűncselekményével történő szembenézés és az abból fakadó bűnbánat felismerése.

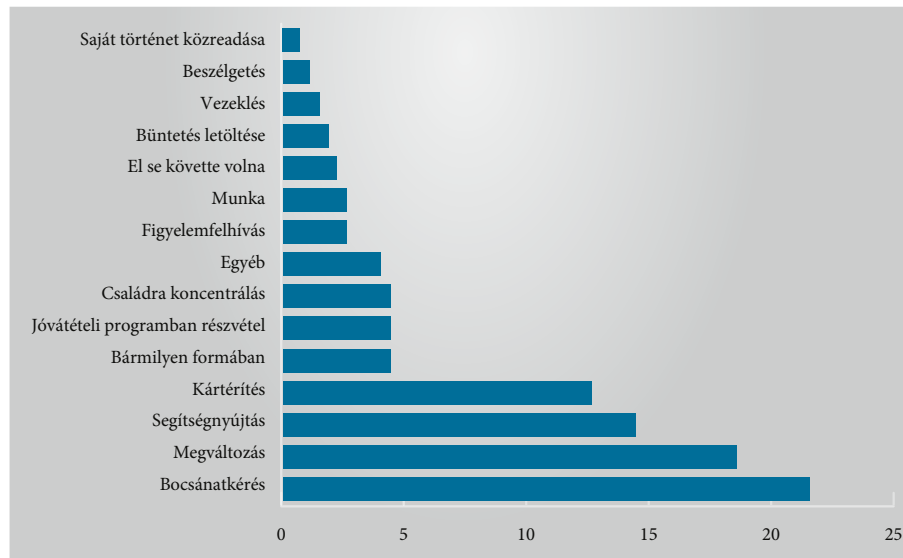
„A felismerést követően érzett-e (bűn)bánatot?” Erre a sarkalatos, kényes kérdésre a vizsgált populációból 307 fő (95,937%) adott választ. Az előző kérdőív eredményéből nem vártan 259 fő (84,364%) igennel, 48 fő (15,635%) nemmel felelt. „A bűnnek az egyénben való tudatosulása a bűntudat, amely az ember erkölcsi lényéből fakad. A bűntudat az etikai elkötelezettség megsértéséből jelentkező erkölcsi felelősség jelentkezése az ember lelkiismeretében. A bűntudat egyben a bűn elutasítását is jelenti, vagyis azt az állapotot, amikor az egyén szembeáll bűneivel, és ő maga elítéli azokat. A bűntudat már önmagában véve büntetés, minthogy annak beismerésének jele, hogy amit az ember tett, az ellentétes az Isten rendelkezésével.”¹⁶

„Amennyiben gondol arra, hogy jóvátegye bűneit, azt milyen formában tenné?” – tettük fel a kérdést, amelyre a kitöltők nagy része 270 fő (84,375%) válaszolt. 22,592%-uk úgy ítéli meg, hogy nem teszi, vagy nem teheti jóvá, amit elkövetett. A fennmaradó 205 fő (64,062%) pedig változatos jóvátételi formákra gondolt, amelyet 15 típusba kategorizáltunk. Nézzük, meg, hogy milyen változatos formákban tenné jóvá bűnelkövetését a fogvatartottak döntő hányada. (A %-os értékeket a kitöltő 270 főhöz képest adtuk meg, de a fogvatartottak általában többféle lehetőséget is felsoroltak.)

¹⁵ Tihanyi M. (2022) p. 115-116.

¹⁶ Tihanyi M. (2022) p. 114.

4. ábra: A jóvátétel formája

A legtöbben, 58 fő (közel 21,5%-ban) bocsánatkéréssel tenné jóvá, amit elkövetett. Fele-fele arányban a sértettől és/vagy annak hozzátartozóitól kérnének bocsánatot, illetve imával és Istentől nyert bűnbocsánattal. Békés István (1996) szerint¹⁷ éles különbség van bocsánatkérés és bűnvallás között. A bűnvallásban megjelenik az önbíráskodás, önítélet, amit az egyén sokszor szeretne elkerülni, pedig az ember akkor van igazán a maga helyén, amikor Isten színe előtt őszintén megítéli önmagát, és megvallja bűneit. Ez a teológiai gondolat jelenik meg a 32. zsoltárban: „Megvallottam neked vétkeket, bűnömet nem takargattam. Elhatároztam, hogy bevallom hűtlenségemet az Úrnak, és te megbocsátottad bűnömet, amit vétettem.” és köszön vissza a válaszádoónál is.

„Bocsánatot kértem a sértettől már elítélésemkor és Istentől teljes mértékben bűnbocsánatot nyertem, mert szólt hozzám és megmondta, hogy imáim meghallgattatik és bűneim megbocsátotta. Dicsőség Istennek” (40 éves női fogvatartott, Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Megbocsátást kérnék mind az áldozattól, mind magamtól, mert nem lett volna helye a bűnnek az életembe.” (26 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„Elsősorban a bűneimet Jézus Krisztus elé vittem, ő váltott meg engem, az Ő vére megtisztít minket minden bűntől. János 1,7.” (44 éves férfi fogvatartott, Budapesti Fegyház és Börtön)

¹⁷ Tihanyi M. (2022)

50 fő (18,5%) megváltozna és a hátralevő életét helyes mederbe tartaná, többet nem bűnözne.

„Nem követném el ugyanazt a hibát, minden bűnömet megvallanám, gyónnám, és a bünt kerülném, gondolatban, szóban, cselekedetben.” (40 éves női fogvatartott, Kalocsai Fegyház és Börtön)

„Rossz döntést hoztam, rossz céghez mentem el dolgozni. A kimagaslóan nagy fizetést, amit kaptam a munkámért nagy árat kellett fizetnem érte. Sokat dolgoztam, napi 12-14 órát, mezőgazdaságban. Volt más lehetőségem és nem vettem észre Isten figyelmeztető hangját. Elvakított a jó fizetés, az anyagiak. Ma már nem így gondolkodom. 11 év alatt megtanultam Isten kezében a kicsi is sok!” (51 éves női fogvatartott, Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Rövid távon közeli imerettségi körömon belül az önismeret, önfogadás, mások elfogadása elvek tanítása, terjesztése, mások lelki békéjének segítése, hosszabb távon életvitelszerűen ezen elvek tanítása, terjesztése a Jó terjedése értelmében” (49 éves férfi fogvatartott, Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

39 fő (14,4%) említett valamilyen nem anyagi segítségnyújtást, többek között árva vagy beteg gyerekek segítségével, illetve önkéntes, társadalmi munkával.

„Segíteném a hozzátartozókat és a gyermekét amiben csak kell igaz ez nem hozná vissza de az én lelkemnek jó lenne, hogy segíthetnek rajtuk” (47 éves férfi fogvatartott, Budapesti Fegyház és Börtön)

„Segítenék azoknak az embereknek hogy ne kerüljenek bele olyan környezetbe ami bűnözésre veheti rá őket!” (28 éves férfi fogvatartott, Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Segítségemet ajánlanám egyházi szervezetnek... (pl. ételosztás, elesettek segítése...)” (49 éves férfi fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet)

34 esetben (12,6%) anyagi kártérítéssel orvosolnák a bűnelkövetést.

„Gondoltam rá még jóval korábban. 2 évvel ezelőtt a sértettek felé jóvátételi lehetőséggel éltem. Kb. 6 millió forint erejéig!” (57 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„Visszafigettem azt a pénzösszeget, amit elvettem. Életem végéig fizetni fogom.” (58 éves női fogvatartott, Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„a keresetem egy részét felajánlanám az egyháznak / börtönmissziós szolgálatnak” (31 éves női fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

12-12-12 esetben (4,4%) bármilyen formában, vagy jóvátételi, bűnmegelőzési programban való részvétellel, vagy a családra koncentrálással tennék jóvá.

„Amit életemben valóban elkövettem azt mindent mélyen megbántam. Bármilyen lehetőséget megragadnék.” (52 éves női fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Jóvátételi program külső civil helyen. Csak a civil dolgokhoz pld. egyház, iskola, közintézményeknél végzett karitatív tevékenység tudja az elitált elmélyét megváltoztatni. Minden más amit a börtönben végeznek kidobott pénz. Iskolákban bűnmegelőzést tanítani, tudatosítani a gyerekekben a bűn nem kifizetődő!” (50 éves férfi fogvatartott, Budapesti Fegyház és Börtön)

„Segíteni szeretnék másokon szabadulásom után károsultakat is, de ugyanúgy olyanokat kik bünt követtek el. Szabadulásom után beilleszkedésben segíteni őket a szervezetekkel, NGO, baptista stb. és alapítványokkal összedolgozva. Mármint bűnmegelőzésbe. Már tervezet kész platformokra, podcast, blog és közösségi teremcsoport” (43 éves női fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Normális életet akarok élni és rendezni a gyerekemmel, és a szüleimmel a kapcsolatunkat és bepótolni az elveszett éveket” (48 éves női fogvatartott, Kalocsai Fegyház és Börtön)

11 esetben (4,1%) egyéb ötlettel találkozunk.

„indulatkezeléssel” (42 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„szeretnék zarándokútra menni, majd a szabadulásom után. Szeretnék megtisztulni.” (30 éves férfi fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet)

A válaszadók 2,592%-a figyelemfelhívással és szintén ugyanennyi százalékuk munkával érné el a jóvátételt.

„Nyilvánosan hirdetném, ne bízzanak senkiben, mert akitől azt hisszük becsületes (barát) az szúr hátba minket!” (70 éves női fogvatartott, Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Fiatalabb generációkat segítenék, a felismerésben, hogy hova vezet az ösvény amin járnak. Ha már egyet sikerül eltántorítanom már megérte.” (40 éves férfi fogvatartott, Sopronköhídei Fegyház és Börtön)

2,222%-uk el se követte volna, közel 2%-uk a büntetés letöltését elegendőnek tartja a jóvátételhez. Majdnem 1,5%-uk vezekléssel érné el, 1,111%-uk beszélgetéssel (nem derül ki, hogy kivel) és 0,740%-uk a saját történetének közreadásával:

„A történetemet megírom, közreadom, aminek a mondanivalója: jobban megéri nem bűnözni, tanulni, család...” (58 éves férfi fogvatartott, Balassagyarmati Fegyház és Börtön)

„A bünt szerintem nem lehet jóvátenni, megbocsátást lehet kérni. Minden embernek kötelessége segíteni a bajba jutottakon, hátrányos helyzetben lévőkön, nem pedig azért, hogy jóvátegyük a bűneinket. Viszont tehetnék azért, hogy más ne rontsa el saját és más életét. A tapasztalatokat megosztásával ez megvalósítható lenne könyv vagy előadás formájában.” (42 éves férfi fogvatartott, Sopronköhídei Fegyház és Börtön)

Összefoglalóan megállapítható, hogy fordított arányossági tényező fedezhető fel a stabil családi élet és a bűncselekmény súlyosságának felismerése között, ebbe a halmazba tartozók kisebb arányban jutnak el a bűnbánatra, valamint törik a fejüket a bűncselekményük jóvátételének lehetőségeivel összefüggésben.

A bűncselekmény súlyosságára magasabb pontszámot adó fogvatartottak több, releváns ötlettel álltak elő a jóvátétel lehetséges módjait illetően. Azonban a megtérés, a vallásos tevékenységek sokfélesége, intenzív, gyakorló megélése, nem korrelál azzal, mennyire ismerte fel a bűnei súlyát. A kétféle T-próbából az látszik, hogy a vallásosság minden mutatója (neveltetés, hitélet intenzitása, bevonódás, igénybe veszi-e a szolgáltatásokat...) szignifikánsan magasabb a bűnbánók csoportjában. A vallási alkalmakon való részvételek száma, bevonódás a bv. intézetben változó csak tendenciaszinten különbözik ($p < 0,1$): ez is különbséget mutat, de nem annyira számottevően, mint a többi. A bűnbánók jobban bevonódnak az intézet hitéletébe. Még azt is látjuk, hogy ők korábban nem jártak többet vallásos közösségekbe, tehát valószínűleg a börtönben tapasztalt hitéleti dolgok nagyban hozzájárultak a bűnbánat érzésének kialakulásához. Az, hogy korábban járt-e közösségbe, nem mutatott összefüggést azzal, hogy felismerte-e tette súlyát. Érdekes, hogy a korrelációknál azt láttuk, hogy

a bűnei súlyának felismerése nem mutat összefüggést a vallási élményeitől, a vallásgyakorlástól. Az, hogy a vallásos neveltetés nincs igazán hatással a bűnelkövetőre, vagy, hogy felismerte-e bűne súlyát, összefügghet azzal, ahogyan a börtönlelkész beszélget a fogvatartottal, ahogyan beemeli, felelevenítetteti építőként a fogvatartott életében meglévő tapasztalati tudást, esetleg kellemes élményeket a gyermekkori vallásos élményekből. Ezen élményekről beszélgetve érezheti úgy a börtönlelkész, hogy könnyebb ezekkel a fogvatartottakkal dolgoznia. Azonban a fogvatartott szemszögéből lehetséges, hogy sokkal inkább az számít, amit ott és akkor neki a lelkész mond, ahogyan vele viselkedik, és hogy végre valakivel lehet beszélgetnie lelki témákról, tehát ez az élmény felnőttfejjel sokkal jelentősebb lehet, mint az, hogy kisgyermekként néhány éven át járatták vallási alkalmakra vagy sem.

A tárgyalt hitéleti szokások mind együtt járnak egymással, és ezek mind nagyon jól hatnak a fogvatartottakra: a vallásosak megértik és bánják a bűnüket, felismerik a tetteik súlyát, szeretnék jóvátenni és ehhez több segítségük is van (külső-belső támogatók, misszió, transzcendens erők). Az intézetben kevesebb a konfliktusuk, nyugodtabbak ezen hívő fogvatartottak.

A jogfosztottság elviselése

Az elítéltek sajátos jogi helyzete – az ún. büntetési kényszerjogviszony – miatt Magyarország Alaptörvényében nevesített alapvető jogok egy része az esetükben szünetel, más részükkkel pedig korlátozottan vagy módosultan élhetnek. Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy a lelkiismereti és vallási jogaik csak annyiban korlátozhatók, amennyiben az elítélt magatartása veszélyezteti az intézet rendjét vagy biztonságát. A fogvatartottak mentális állapotát és büntetettükhez való viszonyuk alakulását nagyban befolyásolja, hogy ki az, akihez fordulva úgy érzik, támaszra, támogatásra lelnek. Vajon a börtönlelkési szolgálatot ehhez milyen igényben veszik segítségül?

Arra a kérdésre, hogy „Kikhez fordul segítségért azért, hogy feldolgozza, hogy a szabadságtól megfosztott helyzetben van?” 286 fő válaszolt. A válaszolók legnagyobb arányban (125 fő) a családtagok szerepét emelték ki.

„Az édesanyám és a többi hozzátartozóm segítenek erősnek maradni, és mellettem mindvégig” (25 éves férfi fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Jelenleg a Családom aki tartsa bennem a Hitet és támogatnak mindenhogyan! Nélkülük nem bírom ki!” (21 éves női fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet)

Több mint egynegyedüknek, 79 fő a transzcendens (pl. istenhit, ima) jelent kapaszkodót.

„A börtönfalakon belül töltött idő és az Úrral való találkozás számomra minden reggel olyan helyzetet ad amikor az Úrhoz imában és a családomhoz fordulok segítségért ha szükség van rá.” (Nevét és korát meg nem adó, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

42 fő nem fordul senkihez segítségért, még önmagához sem – vagy azért, mert nem akar, vagy azért, mert úgy véli, nincs, aki ebben segíteni tudna számára.

Ezt követi 29 fővel azok száma, akik egyházi szakemberhez, a börtönlelkészhez fordulnak, majd 21-21 fő pszichológushoz és önmagához, azaz egyedül, magában próbálja megoldani ezt:

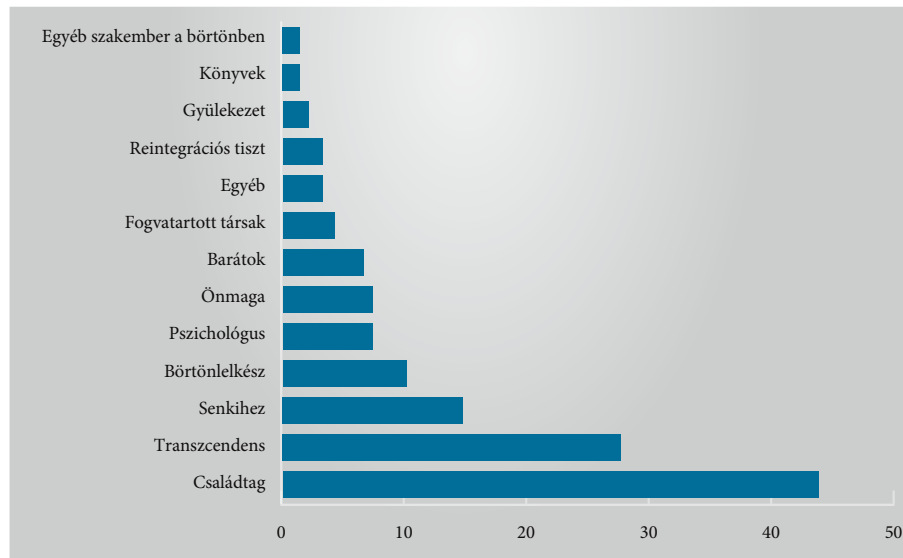
„Befelé fordulok, csak magamban bízhatok. Saját értékrendem szerint kell felülkerekednem ezen.” (40 éves férfi fogvatartott, Sopronkőhidai Fegyház és Börtön)

„A saját elmémet használom a feldolgozáshoz a felismerések által” (26 éves férfi fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

19 fő barátokhoz fordul, 12 fő pedig a fogvatartott társakat nevezte meg. A reintegrációs tisztekhez és egyéb dolgokhoz, személyekhez (pl. „okos emberek”, edzés, tanulás, hittársak, törvény, szakszolgálat) 9-9 fő fordulna. Elenyésző, alig több mint 2% (6 fő) azoknak a száma, akik a gyülekezetben jutnak valamilyen segítséghez, vagy a könyvekben lelnek válaszokra, vagy egyéb börtönben dolgozó szakemberhez (nevelő, pártfogó, felügyelő) fordulnának (4 fő).

A börtönben dolgozó segítők aránya érdekes: a 63 szakemberből (a pszichológuson át a nevelőig) legnagyobb részt 46,031%-ban, azaz 29 esetben említették a börtönlelkészt.

5. ábra: Kikhez fordul segítségért

A családtagok, hozzátartozók szerepe óriási, közel 50%-os jelentőséggel bír az elítélt mentális jóllétét, lelki stabilitását illetően. A kutatás eredményei alapján a transzcendensbe vetett hit és a börtönlelkészi szolgálat együttes hatása sem éri el a családba vetett bizalmat, megtartó erőt a fogvatartás biztonságának lelki tényezőivel összefüggésben.

Rákérdeztünk a jogfosztott élet megélésére is, hogy pl. a gyerekeit nem nevelheti, szülői felügyeleti jogát elvették, házastársi élettől megfosztották, közügyekben nem vehet részt stb. A 240 főtől kapott válaszok értelmében azt tapasztaltuk, hogy a kérdést többségük úgy értelmezte, hogy milyen lelkiállapotban éli meg jogfosztottságát, kisebb részük pedig úgy, hogy mit tesz jogfosztott helyzetében. A megkérdezett fogvatartottak több mint fele, 158 fő alapvetően nagyon rosszul és nehezen viseli a körülményeket. A válaszok hangvétele sokszor pesszimista, gyakran visszatérő kifejezések a „fájdalmasan”, „tragikusan” és az „elkeseredetten”.

„Nem tudom megélni. Egyszerűen szólva vegetálok, tompulok, stresszelek. Várom, hogy vége legyen ennek az értelmetlen kivitelezésű intézkedésnek.” (57 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„Nincs akivel megbeszélhetném, így nehezen. A bezártság a napi 1 óra nyitva tartás olyan stresszhelyzetet teremt egyes elítéltnél, ami csak gyűlik, így szabadulás után robban, általában a gyengébb iskolázottaknál jellemző. A feszültség az intézeteknél egyre gyakoribb, a személyzetten is látható, vannak kivételek, csak egyre kevesebben. A feltételes kizárása tovább rontja a helyzetet.

Nincs támasz, a szabaduláskor, az erőszakos bűncselekményt elkövetőkel szemben.” (50 éves férfi fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Nagyon nehezen, mert egyre távolibbnak tűnnek ezek a civil élethez kapcsolódó dolgok, mert egyre jobban elszigetelődünk a társadalomtól önhibánkon kívül. -pedig nagyon fontos lenne a fogvatartottak számára a megfelelő érdemi reintegráció, a civil társadalommal való gyakorlati együttműködés.” (42 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„Sokal nagyobb probléma számomra lelkileg, hogy nem tudok a fiaim szemébe nézni, mert szégyellem magam.” (58 éves női fogvatartott, Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

Közülük 51 fő kifejezetten a család, a gyermekek érintésének, nevelésének hiányát emeli ki és nevezi elviselhetetlennek.

„A lehetséges leges leg rosszabbul, mivel a gyermekem nem tudom átölelni, és felköszönteni születésnapján vagy ünnepnapokon, csak bv-s telefonon és Skype útján. Ez nekem nagyon nagy fájdalom, hogy még meg puszipni sem tudtam őket.” (41 éves férfi fogvatartott, Szombathelyi Fegyház és Börtön)

„... és az, hogy elveszítettem mindenkit, a családomat, kegyetlenebb, mintha ütnének, vágnának! Számomra ennél pokolibb érzés nincs!” (43 éves női fogvatartott, Kalocsai Fegyház és Börtön)

„A gyermeknevelés hiánya egyszerűen leírhatatlan érzést vált ki a szívemben és mindennap többször is akár kérem az Úr segítségét, hogy vigyázzon az én kis családomra és tartcsa meg őket erőben, egészségben, így egy kicsit jobb. A másik rossz dolog az az, hogy a sok idő alatt rengeteg közelálló személyt veszítettünk el, amelyeknek a hiánya a mai napig fáj.” (34 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„Kifejezetten nehezen, családtagok ölelése nélkül, érintése nélkül.” (34 éves férfi fogvatartott, Balassagyarmati Fegyház és Börtön)

„Elég rosszul. Hiányzik a feleségem és a kislányom, ezért ha kikerülök innen biztos hogy nem csinállok olyat még egyszer hogy visszakerüljek!” (35 éves férfi fogvatartott, Balassagyarmati Fegyház és Börtön)

„Nagyon nehezen. Mindent felülír az a lelki fájdalom, hogy látom a gyerekeim életében a keserűséget a fájdalmat, hogy a családuk életében nem vagyok

jelen. Látni az Ő szenvedéseiket amiatt, hogy én a bv-ben vagyok ez a kínok-kínja egy család anyának.” (51 éves női fogvatartott, Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Nehezen, főleg azt hogy a gyerekeimet nem nevelhetem, nem ölelhetem magamhoz őket, keveset látom őket és hallom, sajnós a heti 50 perc telefonálás és 2 Skype lehetőség kevés. És az is nehéz, hogy a férjem mindent egyedül csinál, dolgozik, anya-apa szerepe van, neveli a gyerekeinket, nagyon nehéz ez lelkileg” (31 éves női fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

Paul Zak pszichológus, a Neuroökonómiai Tanulmányok Központjának (Center for Neuroeconomics Studies) kutatója azt a központi kérdést fogalmazta meg, hogy van-e a moralitásnak kémiai alapja, van-e az erkölcsösségért felelős molekula?¹⁸ Rájött arra, hogy ez lehet az oxytocin, amely csak az emlősökben található meg. A rágcslók esetében arról ismeretes, hogy az anyák ennek köszönhetően gondoskodnak utódaikról, és némely élőlény esetében emiatt tolerálják az odútársakat. Emberek esetében a nők számára a szülést és a szoptatást teszi lehetővé, és szexuális együttlét közben mindkét nem termeli ezt a hormont az agyban és a vérben. Ma már tudjuk, hogy a bizalom kialakulásában és fennmaradásában nagyrészt az oxytocinnak van szerepe. Zak rávilágít arra, hogy az oxytocin szint megváltozása előre vetíti az empátiás készségünket, ahogyan másokkal bánunk, és az empátia tesz bennünket erkölcsössé. A magas fokú stressz azonban gátolja az oxytocin termelődését. Amikor kapcsolatban vagyunk másokkal (akár élőben, testi érintés útján, akár a szociális média felületein keresztül) oxytocin szintünk megemelkedik, és akiknek magasabb az oxytocin szintje, azok boldogabbak – mert mindenfajta kapcsolatuk jobban működik. Zak kutatásaiból, a fogvatartottak családi istentiszteletek iránti kimagasló igényeiből, valamint abból, hogy a megfosztások terén a családi kapcsolatok és szülői jogok korlátozása jelenti számukra a legnagyobb büntetést, azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy az ösztönző eszközök vonatkozásában a családi istentiszteletek, családi beszélők jelentősége hatványozott.

Van 30 fő, akik reménytelen, a jövőbe vetett hittel és tervezéssel küzdenek meg a helyzettel. Bízunk abban, hogy szabadulásuk után jobb lesz:

„Nem érzem magam jogfosztott embernek mert valójában a testem be van zárva de a lelkem szabad. Egy múltó állapotnak fogom fel ezt a büntetést amit kiszabtak rám. A család erősítésével és kitartásával az elvesztett idő is pótolható.” (Nevét és korát meg nem adó, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

¹⁸ Zak, P. (2011)

„Az embernek nem azon kell siránkoznia, ami nincs neki, hanem abból kell kihozni a legtöbbet, ami van.” (45 éves férfi fogvatartott, Sopronköhídei Fegyház és Börtön)

„Vezeklésként fogom fel, mert idő kell a változáshoz fejben, lélekben egyaránt. Hiszem hogy jobb emberként térek vissza a társadalomba.” (49 éves férfi fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Nehezen, rengeteg akadályt raknak ezzel elénk, de mindenre van megoldás, nem szabad csüggedni. Minél hamarabb tudjuk építeni az életünket és helyre hozzuk amit elrontottunk” (24 éves férfi fogvatartott, Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Először nehezen ment ez a dolog, mintha »mozgáskorlátozott« ember lennék - ami így is volt. Most már több év bentlét után, erőt ad, hisz az aki kitart mellettem, gyermekeim, nagynéném, exem. A tisztánlátást, az erőt a hit adta. Mostmár tervezek a jövőre!” (53 éves női fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

14 fő egyfajta transzcendencia révén törekszik a helyzet jobb megélésére, amelyhez különféle lelkigyakorlatok végzésével próbál közelebb kerülni.

„A hitemből merített erőből, reményből és kegyelemből el tudtam engedni az ilyen dolgokat.” (48 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„Katona ember lévén rendíthetetlen erővel, ami Istenben források és reményt táplállok a valóban jóindulattal felvértezett intézményi segítség iránt, ami a Szeretti kötelékek valódi ápolásának lehetőségét hozhatja el” (52 éves férfi fogvatartott, Váci Fegyház és Börtön)

„Nagyon hiányzik a gyermekeim és a testvérem és családjá. De Istenbe vetett hitem erőt ad Nekem. Nélküle még nehezebb lenne. Sokszor ha szomorú vagyok imádkozom, és a zárkatársaim támogatnak lelkileg.” (36 éves női fogvatartott, Kalocsai Fegyház és Börtön)

12 fő elfogadással van a helyzet iránt.

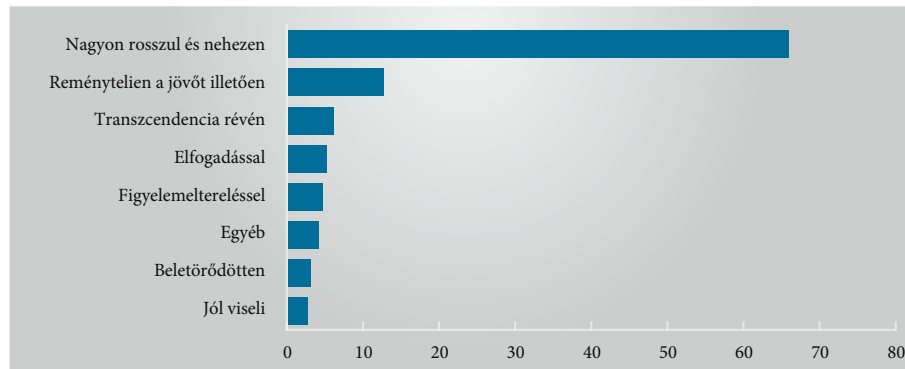
„Egyre nagyobb elfogadással. Egy szükséges megtapasztalás az életemben.” (52 éves férfi fogvatartott, Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„Ez egy tanulság, megerősíti az életemet, változtatott sokat jó irányba a személyiségemen, felfogásomon.” (26 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

„A múltban elkövetett bűneim, jogos következményei amiket elfogadok.” (40 éves férfi fogvatartott, Sopronkőhida Fegyház és Börtön)

11 fő figyelemeltereléssel birkózik meg, pl. munka, olvasás, sport. 10 fő egyéb módon, pl. fegyelmezetten, átlagosan, türelmesen. 8 fő beletörődötten és végül 6 fő elmondása szerint jól viseli.

6. ábra: Hogyan éli meg jogfosztott életét

Fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy milyen alternatív elképzelései vannak a fogvatartottnak, ha nem élheti azt a hitéletet, amit szeretne. Ebben az esetben milyen más lehetőségeket igényelne a bv. intézetben? Összesen 212 fő választát kategorizáltuk.

A válaszadók közel fele, 97 fő nem igényel más lehetőséget, vagy azért, mert ateista, és/vagy azért, mert a rendelkezésre álló lehetőségek kielégítőek számára. Közülük 10 fő kifejezetten arra hivatkozott, hogy a hitéletet nem lehet mással kiváltani számára, ha nem lenne más lehetőség, akkor is hinne.

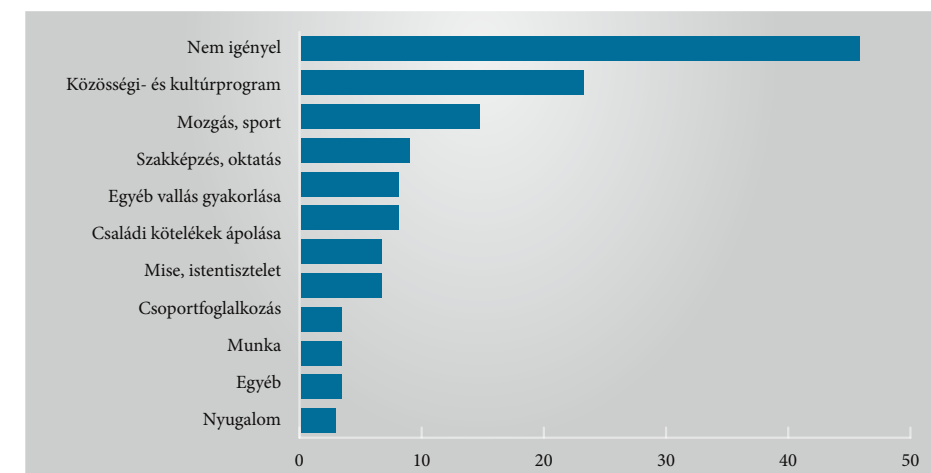
„A hitem a szívemben van azt pedig csak az veheti el akitől kaptam. Az Úr!!! Szóval szerintem a hit gyakorlásához nincs szükség másra csak hitre.” (28 éves férfi fogvatartott, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet)

„A hitéletet önmagamban élem. A hit lélekbul, szeretetből adódik, táplál. Ezt tanítani nem lehet, csak az utat lehet megmutatni. Az utat megtaláltam gyermekként.” (50 éves férfi fogvatartott, Sopronkőhida Fegyház és Börtön)

„Az én hitem mindennél erősebb a bv - nem tud biztosítani hitet a számomra, mivel a hitet érezni kell.” (26 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön)

Közel negyedük, 49 fő a közösségi- és kultúrprogramban látna lehetőséget. A következőket sorolták fel: könyvtár, tévézés egész nap, rejtvény, kvíz, társasjáték (monopoly, activity, sakk, kártya), szakkörök (dráma, kultúr, mese, énekkar, olvasó, kézműves). Figyelemre méltó, hogy az egész napos tévézésen belül megjelent a kifejezetten keresztény filmek vetítése, „ami nevelő szándékú, segít közelebb kerülni Istenhez, illetve rajta keresztül megérteni az élet problémáit és látni azt, hogy Istennél mindenre van megoldás” (51 éves női fogvatartott, Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet).

31 fő több(féle) mozgási, sportolási lehetőséget szeretne: foci, pingpong, terembiciklizés, jóga, napi többszöri séta. 19 fő a szakképzés, oktatás terén fejlődne és szívesen tanulna tovább. 17 fő egyéb vallás gyakorlásával pótolná, pl. mohamedán, muszlim, ökumenikus, szabad keresztény, buddhista csoportos terápia révén vagy misszió gyakorlásával. Ugyancsak 17 fő a családi kötelékek intenzívebb ápolására kívánná több lehetőséget, pl. hosszabb családi beszélőt, családi istentiszteletet, APAC programba illesztett vallási alkalmakat szeretne. 14 fő mise, istentisztelet vonatkozásában szeretne változatosabb programokat, ideértve a hangszeres dicséreteket, a rendszeres hétvégenkénti miséket, kápolnába és a közeli templomba járást. Szintén 14 fő csoportfoglalkozást szeretne, ahol közelebb kerülhetne önmagához és másokhoz is, ahol irányított ugyanakkor mély beszélgetésekre is sor kerülne. 7 fő reintegrációs programok szélesítését és sokkal gyakoribb alkalmazását szeretné. Szintén 7 fő munkát vállalna, dolgozna. Ugyancsak 7 fő egyéb meglátásokat írt (orvosi segítség, pszichiáter, 3 személyes zárka, fűtés, internet, jobb élelmezés, megértés, meleg víz a fürdőben). Végül 6 fő nyugalomra, egyedüllétre vágyik, hogy senki más ne háborgathassa.

7. ábra: Más lehetőségek a hitéleten kívül

Összefoglalás

A 2022. évben a feltett „Vallásos neveltetésben részesült-e?” kérdésre csekély számban válaszoltak, ezért ezen kérdőív módosításával idén megadtuk a lehetséges választható opciókat. A fentiek szerint az előző évihez képest most a kiterjesztett reprezentatív vizsgálatban 10%-kal kevesebben 24% felelt úgy, hogy egyáltalán nem részesült vallásos alapon nyugvó nevelésben.

A fogvatartottak közel 70%-a értékelte úgy 2022-ben, hogy biztosítva érzi a vallás-szabadsággal összefüggő jogainak gyakorlását. Ez az eredmény a megismételt kutatás vonatkozásban 62,5%-ra csökkent. A megkérdezett fogvatartottak közül 20% gondolta úgy, hogy nem biztosítják a bv. intézetben belüli vallásgyakorlását, ez a módosított kérdőív által hozott eredmények szerint 18%-ra csökkent, bár a hezitálók („nem tudom”) hasonlóan magas arányt, 17,5%-ot eredményezett. Az okokat firtatva a teljes (N) halmazból 57 fő (17%) közel fele-fele arányban jelölte meg, hogy nincs az igényének megfelelő felekezetű egyház vagy missziós szervezet, valamint lelkész jelen a bv. intézetben.

Az előző kutatás egyik meglepő eredményét nem erősítette meg a mostani. Akkor az elégedetlenség mérlege sokkal jobban eltolódott a női fogvatartottak irányába, míg a férfiaknak 9%-a, addig a nőknek 24%-a volt elégedetlen a bv. intézeti hitélettel. A 2023. évi felmérés alapján az elégedetlen női fogvatartottak száma 10 fő, a férfi fogvatartottak száma 47 fő volt a kérdőívek feldolgozása szerint. Viszont a kettő együtt 57 fő jóval nagyobb 37 fő létszám a 2022. évihez képest.

Az első kutatás eredményei alapján a férfiak vallásossága mind a saját halmazukhoz képest, mind a teljes halmazhoz viszonyítottan jobban elmozdult az intenzívebb vallásosság irányába. Ez a megállapítás nem nyert megerősítést a kontroll-kutatás során, mind a két fogvatartotti populáció körében hasonló arányt, 50% körüli eredményt mutatott.

A bűnelkövetők, az elítéltek köréből csekély számban jutnak el a (bűn)cselekményük felismerésére és a valódi bűnbánatra. A bűn, a bűnbánat felismerésének szükségessége csupán két fő fogvatartott mondatai között jelent meg az előző évben. A kibővített kérdőívben három kérdés is foglalkozott a bűn, bűncselekmény, bűnbánat és jóvátétel témakörével. „Saját bűncselekményének súlyát mennyire ismerte fel egy 6-os skálán?” kérdésre adott válaszok alapján 4 pont összértéket eredményezett a felmérés. A bűnbánatra jutás kérdésével összefüggésben 307 fő adott választ. Az előző kérdőív eredményéből nem vártan 259 fő igen, 48 fő (16%) nem választ adott és csupán 13 fő nem válaszolt erre a sarkalatos, kényes kérdésre. Összefoglalóan megállapítható, hogy fordított arányossági tényező fedezhető fel a stabil családi élet és a bűncselekmény súlyosságának felismerése között, ebbe a halmazba tartozók kisebb arányban jutnak el a bűnbánatra, valamint törik a fejüket a bűncselekményük jóvátételének

lehetőségeivel összefüggésben. A bűncselekmény súlyosságára magasabb pontszámot adó fogvatartottak több, releváns ötlettel álltak elő a jóvátétel lehetséges módjait illetően. Azonban a megtérés, a vallásos tevékenységek sokfélesége, intenzív, gyakorló megélése, nem korrelál azzal, mennyire ismerte fel a bűnei súlyát. A kétmintás T-próbából az látszik, hogy a vallásosság minden mutatója (neveltetés, hitélet intenzitása, bevonódás, igénybe veszi-e a szolgáltatásokat...) szignifikánsan magasabb a bűnbánók csoportjában. A vallási alkalmakon való részvételek száma változó csak tendencia-szinten különbözik: ez is különbséget mutat, de nem annyira számottevően, mint a többi. A bűnbánók jobban bevonódnak az intézet hitéletébe. Még azt is látjuk, hogy a bűnbánók korábban nem jártak többet vallásos közösségekbe, tehát valószínűleg a börtönben tapasztalt hitéleti dolgok nagyban hozzájárultak a bűnbánat érzésének kialakulásához. Az, hogy korábban járt-e közösségbe, nem mutatott összefüggést azzal, hogy felismerte-e tette súlyát. Érdekes, hogy a korrelációknál azt láttuk, hogy a bűnei súlyának felismerése nem mutat összefüggést a vallási élményeitől, a vallásgyakorlástól. A fogvatartott szemszögéből lehetséges, hogy sokkal inkább az számít, amit ott és akkor neki a lelkész mond, ahogyan vele foglalkozik, beszélget vele, és ez az élmény felnőttfejjel sokkal jelentősebb lehet, mint az, hogy kisgyermekként néhány éven át járatták vallási alkalmakra.

A korrelációs vizsgálatokból leszűrhető, hogy minél idősebb a vizsgált személy, annál valószínűbb, hogy vallási neveltetésben részesült, valamint a bv. intézetbe történő bekerülést követően annál inkább bevonódik az intézeti hitéletbe. Ugyanakkor az is igazolást nyert, hogy a vallásos neveltetés nem mutat kapcsolatot azzal, mennyire vonódik be a börtön hitéletébe (nincs semmivel szignifikáns korreláció).

Markánsan változott a börtönlelkészek utógondozás keretében igénybe vehető szerepének a megítélése is a fogvatartottak körében. Míg tavaly úgy ítélték meg 51%-ban, hogy támasztékot nyújt a Börtönlelkészi Szolgálat a szabadulást követően, addig ez az arány 24%-ra apadt, 167 fő (53%) pedig kategorikusan visszautasítja a lehetőséget (ez az arány korábban 39% volt). Az elemzések alapján az is megállapítható, hogy minél inkább teljes családban él (stabil párkapcsolat, házasság) egy fogvatartott, annál kevésbé tart igényt a szabadulást követően a Börtönlelkészi Szolgálat támogatására.

A tárgyalt hitéleti szokások mind együtt járnak egymással, és ezek mind nagyon jól hatnak a fogvatartottakra: a vallásosak megértik és bánják bűnüket, felismerik a tetteik súlyát, szeretnék jóvátenni és ehhez több segítségük is van (külső-belső támogatók, misszió, transzcendens erők). Az intézetben kevesebb a konfliktusuk, nyugodtabbak ezen hívő fogvatartottak. Ez bizonyítja a börtönmisszió hatékonyságát.

A családtagok, hozzátartozók szerepe óriási, közel 50%-os jelentőséggel bír az elítélt mentális jóllétét, lelki stabilitását és a konfliktusmentes fogva tartást illetően. A kutatás

eredményei alapján a transzcendensbe vetett hit és a börtönlelkészi szolgálat együttes hatása sem éri el a családba vetett bizodalmat, megtartó erőt a fogva tartás biztonságának lelki tényezőivel összefüggésben. A fogvatartottak családi istentiszteletek iránti kimagasló igényeiből, valamint abból, hogy a megfosztások terén a családi kapcsolatok és szülői jogok korlátozása jelenti számukra a legnagyobb büntetést, azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy az ösztönző eszközök vonatkozásában a családi istentiszteletek, családi beszélők jelentősége hatványozott.

Záró gondolatok

A témában végzett két kutatás végső eredménye abban foglalható össze, hogy a bv. intézetben belüli vallásgyakorlásba történő bevonódás sokkal inkább függ a fogvatartott által megélt történetektől – kriminalizálódás, büntetőjogi felelősségre vonás procedúrája, szabadságtól való megfosztottság, családi kapcsolatok meglazulásának megélésétől – és ezen tapasztalatok lelki feldolgozásától, mint attól, hogy gyermekként vallási neveltetésben részesült-e vagy sem. Ronald A. Knox kérdésére, hogy mikor és hogyan történik meg az átváltás, a börtönlelkészek adhatják meg a választ, a lelki támaszt kereső fogvatartottak felé fordulás alkalmait vizsgálóan. Az egyéni elköteleződés a csoportos hitéleti alkalmakon erősödhet meg, melyet az APAC részlegek lelkisége még magasabb szintre emelhet. A stabil családi háttérrel rendelkezők igénye ezen vallási alkalmak irányába lényegesen csekélyebb súlyt képvisel. A jogfosztottságból származó frusztrációk, a fogvatartottak közötti konfliktusok feldolgozásához szükséges lelki támogatást a legnagyobb arányban a családtól várják, a reintegrációs szakterület, a pszichológiai szakterület, valamint a Börtönlelkészi Szolgálat által képviselt támogató struktúra együttesen nem ér fel a család által biztosított lelki-kondíciós potenciállal. Ezért a családi istentiszteletek, családi asztal mellett történő látogató fogadásokban rejlő ösztönző lehetőségek szerepe kimagasló, mellyel a bv. intézeteknek élni szükséges. A fogvatartottak közel 50%-a nem igényel más lehetőséget a bv. intézetben jelenleg biztosított hitéleti alkalmak helyett. A választ adók másik felénél elvégzett tipológiai munkák elvégzését követően megállapítást nyert, hogy igénylik azon alkalmakat, amelyek során olyan közösségben lehetnek a társaikkal, ahol a kialakuló interakciók során a személyiségük fejlődhet.

Felhasznált irodalom

- Erdélyi Csaba (2022): Az egyes felekezetek börtönlelkészi gyakorlatának és eredményeinek bemutatása. Belügyi Szemle, 70 (Különszám 4.), p. 47-61. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.SPEC.4.2>
- Saroglou, Vassilis – Jaspard, Jean-Marie (2003): A vallás pszichológiája és a személyiség az ötfaktoros modell nézőpontjából. In: Horváth-Szabó Katalin (szerk.): Valláspszichológiai tanulmányok. Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 83-112.
- Századvég Politikai Iskola Alapítvány (2017): Vallásosság és annak megítélése. Online: <https://szazadveg.hu/2022.%20j%C3%BAlius%2011-ig%20R%C3%89GI/tarsadalomtudomanyi-kutatocsoport/szazadveg-kutatas-vallasosság-es-annak-megitelese-2017.pdf> (Letöltés ideje: 2023. április 2.)
- Szentmártoni Mihály (2003): A felnőttkor vallásossága. In: Horváth-Szabó Katalin (szerk.): Valláspszichológiai tanulmányok. Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 65-81.
- Szilassy Roland (2022): A fogvatartottak vallásgyakorlásának aspektusai. Belügyi Szemle, 70 (Különszám 4.), p. 78-95. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.SPEC.4.4>
- Tihanyi Miklós (2022): A bűn és büntetés etikája. Belügyi Szemle, 70 (Különszám 4.), p. 103-119. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.SPEC.4.6>
- Veres András (2012): A börtönpasztoráció teológiai dimenziói. Börtönügyi Szemle, 40(2), p. 19-21.
- Zak, Paul (2011): Trust, morality – and oxytocin? Online: https://www.ted.com/talks/paul_zak_trust_morality_and_oxytocin#t-961527 (Letöltés ideje: 2023. április 2.)

Berze Iván Zsolt – Hülber Attila – Dúll Andrea

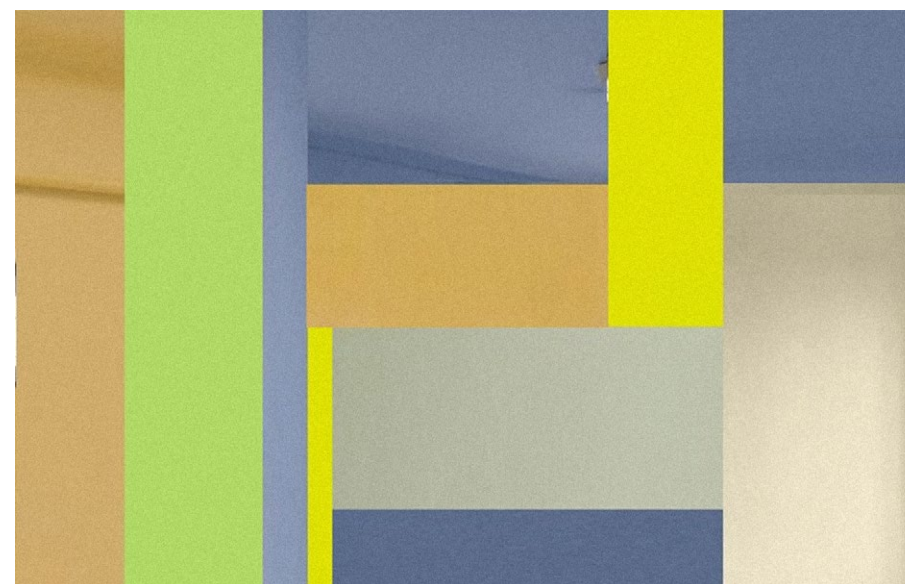
SZÍNDINAMIKAI KUTATÁSSOROZAT A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA ÉS AZ ELTE EMBER– KÖRNYEZET TRANZAKCIÓ INTÉZET EGYÜTTMŰKÖDÉSÉBEN

A kutatássorozat koncepciója

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Egészségügyi Főosztály megkeresése nyomán az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Ember–Környezet Tranzakció Intézete (a továbbiakban: ELTE EKT) 2021 nyarán egy környezetpszichológiai¹ színdinamikai² kutatássorozat tervezésébe kezdett, amely a BvOP egészségügyi célú és foglalkoztató helyiségei falának színezése és a fogvatartottak, illetve a személyi állomány pszichológiai állapota közötti lehetséges összefüggések feltárását tűzte ki célul. A nemzetközi szakirodalomban viszonylag szóróványosan, de találunk elméleti megfontolásokat és empirikus eredményeket a börtönök környezetpszichológiai szempontú vizsgálatára³, illetve a börtönök fizikai környezete és a pszichológiai folyamatok közötti összefüggésekre vonatkozóan⁴. A kutatássorozat hazánkban kétségtelenül úttörőnek tekinthető mind a témáját, mind pedig gyakorlati jellegét illetően: eredményei nem csupán a környezetpszichológia empirikus vizsgálatokon alapuló elméleti tudásanyagának bővüléséhez járulhatnak hozzá, hanem az együttműködés céljai szerint azok nyomán konkrét javaslatok fogalmazhatók meg a büntetés-végrehajtási egészségügyi helyiségek pozitív pszichológiai folyamatokat elősegítő falszínére vonatkozóan.

Az ember-környezet tranzakciótudományra, kvantitatív módszertanra és színdinamikára alapozott kutatási dizájn – amelyet az ELTE PPK Kutatásetikai Bizottsága minden kutatási szakasz előtt jóváhagyott – egyik fontos eleme, hogy a vizsgálatssorozatban mind a személyi állomány tagjai, mind pedig a fogvatartottak részt vesznek, mégpedig úgy, hogy személyük tényleges azonosítása nem lehetséges. Ezzel is összefüggésben számos módszertani megfontolást igényelt, hogy mely – viszonylag rövid idő alatt is érvényesen

mérhető és a falszínézéssel összefüggésbe hozható – pszichológiai folyamatok vizsgálata történjen meg: így a fogvatartottak esetében a büntetés-végrehajtási környezetben kiemelten fontos és a biztonságához is kapcsolódó érzelmi állapotok (pl. düh, feszültség, lehangoltság, élénkség, barátságosság), valamint a figyelmi folyamatok, a személyi állomány esetében pedig ezeken túl a kiegészítés és a munkakörnyezettel való elégedettség vizsgálata került kiválasztásra. A lehetséges összefüggések feltárásához – intézménylátogatások és a BvOP szakembereivel való egyeztetés után – olyan egészségügyi célra felhasznált helyiségek kerültek a vizsgálatba, amelyekben a fogvatartottak a személyi állománnyal együtt huzamosabb ideig tartózkodnak valamilyen terápiás beavatkozás céljából, valamint a helyiségekről készült fotók perspektíváját környezetpszichológiai-építészeti szakmai szempontok szerint is meghatároztuk. A szakmai indokok alapján kiválasztott büntetés-végrehajtási helyiségek fotóját eredeti és színdinamikai alapon digitálisan manipulált falszínű állapotukban mutatjuk be a vizsgálat résztvevőinek, a színek és a pszichológiai folyamatok összefüggéseinek mérését összekapcsolva a falszínpreferenciát a szakirodalom szerint⁵ befolyásolni képes általános színpreferencia feltárásával. A kutatási dizájn úgy került kialakításra, hogy a kutatássorozat esetleges jövőbeni lépéseiben viszonylag könnyen érvényesíthető legyen egyéb, tehát nem csupán egészségügyi vagy foglalkoztató helyiségek (hanem pl. zárkák) esetében, illetve mind a személyi állomány (pl. jogviszony szerinti), mind a fogvatartottak (pl. biztonsági kockázat vagy rezsimszerinti) alcsoportjainak vizsgálatához is illeszkedjen.

1. ábra: Illusztráció a kutatás során használt képanyagból

1 Dúll A. (2009) – a terület elnevezése újabban ember-környezet tranzakciótudomány. Dúll A. (2022)
 2 Nemcsics A. (2004)
 3 Pl. Haney, C. (2012)
 4 Fizikai/mentális egészségi fókusszal: Dyer, W. és mtsai (2021); Engstrom, K. V., Van Ginneken, E. F. (2022); színek kapcsán: Wu, D. (2018); Nadarevic, D., Macanovic, N. (2023)

5 Pl. Costa, M. és mtsai (2018)

A kutatássorozat első szakasza

A kutatássorozat első, feltáró (pilot) szakasza – az ELTE EKTÍ kutatóinak májusi intézménybejárását is tartalmazó kutatástervezési fázist követően – a Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központ új, berettyóújfalui épületében zajlott le 2021 szeptembere és 2022 májusa között. A pilot vizsgálati szakasz kutatási dizájnját meghatározta, hogy az épület akkor nemrégiben készült el (ami ideális nullapontot jelentett a hatásmérésekhez), továbbá már magába foglalt színezett falú helyiségeket. A vizsgálati szakasz három lépésből állt: míg az elsőben és a harmadikban személyi állományi tagok, illetve fogvatartottak is részt vettek, a válaszadás pedig személyes jelenléttel igényelt – az adatfelvétel standard voltát garantáló és az adatokat online rögzítő vizsgálatvezető pszichológus (az adatfelvételt a Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központ pszichológusai végezték) vezetésével –, addig a második lépésben csak a személyi állomány tagjait kérték fel válaszadásra, online módon.

Az első kutatási lépés célja az általános színpreferencia és falszínpreferencia feltárása volt nyomtatott ingeranyag (a színek lapjai és a kiválasztott helyiségek képei) segítségével, kiegészítve a színválasztáson alapuló személyiségteszt kitöltésével. E kutatási lépés legfontosabb eredményei:

1. az általános színpreferencia vizsgálatában a leginkább tetsző, azaz elsőként választott szín a legtöbb esetben a kék volt, a második legtöbb esetben pedig a fehér (az ember-környezet tranzakció folyamatainak jellemzői alapján felmerülhet a kérdés, mennyiben van ez utóbbiban szerepe a kórházi környezetben végzett munkának);
2. az általános színpreferencia vizsgálatában kapott erős kékpreferencia a falszínek esetében nem érvényesült: a megítélt helyiségeknél a legjobban tetsző és a második leginkább preferált falszín vagy az eredeti sárgás szín vagy a fehér volt;
3. a gyógyászati célú helyiségekben a fehér, a nem gyógyászati célúakban pedig az eredeti sárgás volt a leginkább tetszőként legtöbbször választott falszín.

A második lépés a személyi állomány munkahelyi környezettel való elégedettségének és a kiegészítés mértéke, valamint a színezett falú helyiségekben töltött idő összefüggésének feltárását célozta egy online is kitölthető kérdőív kétszeri – nem sokkal a kórház megnyitása után és 3-4 héttel az első kitöltést követően történő – felvétele révén. Minthogy a börtönkórház a kutatás ideje előtt és alatt kezdte meg működését, az ezzel járó és a mindennapos feladatok ellátása mellett nehéz volt megfelelő kapacitást és időkeretet találni a kutatási lépés ütemszerű lefolytatásához. Az eredmények szerint a munkahelyi kiegészítés és a munkahelyi környezettel való elégedettség észlelt mértékének első és a második tesztfelvétel közötti különbségében nem mutatkozott eltérés a színes szobá(k)ban (is) dolgozó és nem dolgozó munkatársak között, ugyanakkor – tekintettel

a terepen zajló adatfelvétel nehézségeire – a jelen szakaszban nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy valóban nem létezik összefüggés, vagy a kérdőívfelvétel tervezett ütemezésének zavarai állnak-e az eredmények mögött. A két kitöltés között eltelt ideális időtartam szerinti elemzések alapján ami mindenképp elmondható: találhatók arra utaló jelek, hogy összefüggés mutatkozik a színezett szobában történő munkavégzés és a kiegészítés csekélyebb, illetve a munkahelyi környezettel való elégedettség magasabb volta között – ez azonban mindenképpen megerősítést igényel. Erre vonatkozóan erősebb eredményeket hozhatnak a jelenleg folyó további kutatások.

A harmadik lépés a különböző falszínek és a vizsgált pszichológiai folyamatok összefüggésének feltárását célozta. Ehhez az érzelmi állapotok és a figyelemvédő hatás kapcsolatát mértük ugyanolyan funkciójú fehér és színezett falú szobában. A résztvevők fele a fehér, másik fele a színezett falú szobában vett részt a vizsgálatban. Az eredmények azt mutatják, hogy az érzelmi állapotok vonatkozásában nem mutatkozott különbség a fehér és a színezett szobában részt vevők között, az észlelt figyelemvédő hatást tekintve azonban igen: a színezett falú helyiségekben a résztvevők beszámolói szerint a figyelmi folyamatok jobbak voltak, és ez az összefüggés még erősebb volt a fogvatartottak esetében. Az észlelt figyelemvédő hatás általánosnak tekinthető: nem függött össze nemmel, életkorral és (fal)színpreferenciával sem. Az eredmények a további vizsgálatokkal ez esetben is megerősítésre várnak.

A kutatássorozat második szakasza

Minthogy a fentiekben bemutatott feltáró kutatási szakaszban – az említett nehézségek ellenére is – érdekes és előremutató, de sok esetben megerősítést igénylő eredmények születtek, 2022 második felében a kutatássorozat újabb, immáron második szakaszának tervezése kezdődött és zajlott le, amely szakasz egyszerre nyújtja a pilot eredmények megerősítésének, árnyalásának, illetve az eltérő kutatási beállítások révén újabb érvényes összefüggések feltárásának lehetőségét. A kutatássorozat 2023-ban megvalósításra kerülő második szakasza három alprojektből tevődik össze.

Az első alprojekt lefolytatására ismét a Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központban kerül sor, és lényegében az ott végzett, fent részletezett pilot kutatás megismétlését jelenti úgy, hogy az annak helyszíni lefolytatásáért felelős szakemberek különösen ügyelnek a kutatási ütemezés és beállítások szigorú betartására. Így ezen alprojekt elvégzése lehetőséget ad arra, hogy a pilot kutatásban kapott eredményeket árnyaljuk, és érvényesebb következtetéseket lehessen megállapítani a színezett falú szobák, illetve az azokban eltöltött idő kiegészítés, munkahelyi elégedettséggel, érzelmi állapotokkal és az észlelt figyelem-újraépítő/pihentető hatással való kapcsolatára vonatkozóan. Az első alprojektben e sorok írásakor az adatfelvétel már lezárult, az adatok értékelése folyamatban van.

A második alprojekt a Tököli Országos Bv. Intézetben és a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben zajlik 2023 áprilisától. Ezen intézetek egyes helyiségeiben a tervek között szerepel festési munkálatok elvégzése, így ez az alprojekt a festéssel egy időben tud megvalósulni, ideális módszertani alapokat, a hatásmérés érvényességét nagyobb mértékben biztosító „előtte-utána” dizájnt (a beavatkozás előtti és utáni mérés lehetőségét) nyújtva a színezés és a fent is említett pszichológiai folyamatok összefüggéseinek vizsgálatához mind a személyi állomány tagjai, mind a fogvatartottak körében. Az alprojekt megalapozó fázisában megtörtént az érintett intézetek kutatói bejárása (2023 januárjában), valamint lezajlott az alprojektben ingeranyagként, digitálisan módosított formában felhasznált és a személyes jelenléttel zajló lépések helyszínéként szolgáló, a felújítási munkákba bevont helyiségek szakmai alapon történő kiválasztása. Az első lépésben általános színpreferencia- és falszínpreferencia-vizsgálat zajlik, a második és harmadik lépésben pedig az érzelmi állapotok és az észlelt figyelem-újraépítő/pihentető hatás mérése történik ugyanabban a helyiségben, ám a második lépésben még a felújítás előtt, az eredeti falszínnel, míg a harmadik lépésben már a felújítás után színezett fallal. Ez az alprojekt lényegében az első alprojekt vizsgálatának kiterjesztését, illetve részbeni megismétlését jelenti azzal a lényeges előnnyel, hogy itt a vizsgált pszichológiai folyamatok tényleges beavatkozás előtti és utáni méréseiből származó adatok vethetők össze, ami módszertani és alkalmazhatósági értelemben még erősebb eredményeket jelent.

A harmadik alprojekt egy minden agglomerációra kiterjesztett online vizsgálatot jelent. Ebben az alprojektben már megtörtént a vizsgálatba kerülő helyiség kiválasztása az agglomerációs vezetők javaslata alapján. Az online kérdőív keretében általános színpreferencia- és falszínpreferencia-vizsgálat, illetve – az eredeti állapotot és egy digitálisan színezett falú verziót mutató kép segítségével elképzelt környezetben – az aktuális érzelmi állapotok és az észlelt figyelem-újraépítő/pihentető hatás mérése történik 2023 áprilisától. Ezen alprojekt előnye, hogy egy lépésben zajlik, nem szükséges hozzá nyomtatott ingeranyag, és ami a legfontosabb: viszonylag kis befektetéssel nagy létszámú minta érhető el. Ezek az előnyök hatékonyan érvényesítik az online vizsgálatot a valós környezetekben zajló kutatások mellett, egy teljes kép kirajzolása érdekében.

A kutatássorozat tervezését, kivitelezésének szakmai irányítását és eredményeinek elemzését az ELTE EKI kutatásban részt vevő szakemberei végzik. Az adatfelvételben valamennyi – bv. intézetben szolgáltatást teljesítő – pszichológus részt vett, a kutatássorozat koordinációját a BvOP Egészségügyi Főosztály vonatkozásában Szucsáki Melinda bv. őrnagy, a BvOP Hivatal Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály részéről pedig Várkonyi Zsolt Kristóf látja el.

Felhasznált irodalom

- Costa, M. – Frumento, S. – Nese, M. – Predieri, I. (2018): Interior color and psychological functioning in a university residence hall. *Frontiers in Psychology*, 9, 1580.
- Düll A. (2009): A környezetpszichológia alapkérdései: helyek, tárgyak, viselkedés. Budapest, L'Harmattan Kiadó
- Düll A. (2022): A környezetpszichológiától az ember-környezet tranzakció tudományig – áttekintés az elmúlt (majdnem) 30 évről. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 76(3-4), p. 727-745.
- Dyer, W. – Cassidy, K. – Ridley, L. – Biddle, P. – McClelland, N. – Brandon, T. (2021): The development of a prison mental health unit in England: understanding realist context(s). *International Journal of Forensic Mental Health*, 20(2), p. 101-117.
- Engstrom, K. V. – Van Ginneken, E. F. (2022): Ethical Prison Architecture: A Systematic Literature Review of Prison Design Features Related to Wellbeing. *Space and Culture*, 25(3), p. 479-503.
- Haney, C. (2012): Prison effects in the era of mass incarceration. *The Prison Journal*, 0032885512448604.
- Nadarevic, D. – Macanovic, N. (2023): Communication, Communication and Resocialisation Dimensions of Colours in Prison, *Media Dialogues / Medijski dijalozi*, Vol. 16, No. 1, p. 25-38.
- Nemcsics A. (2004): Színdinamika - Színes környezet tervezése. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Wu, D. (2018): Harmonious coexistence: Multi-values of prison environment color design to prisoners' psychological treatment. In 3rd International Conference on Contemporary Education, Social Sciences and Humanities (ICCESSH 2018) (p. 562-567), Atlantis Press

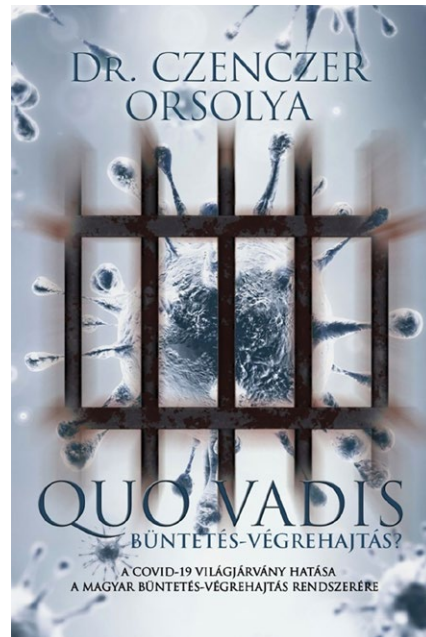

Bogotyán Róbert Lajos

RECENZIO CZENCZER ORSOLYA „QUO VADIS BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS? – A COVID-19 VILÁGJÁRVÁNY HATÁSA A MAGYAR BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS RENDSZERÉRE” CÍMŰ MONOGRÁFIÁJÁRÓL

A COVID-19 megjelenése az egész világot felforgatta, az élet minden területét beleértve. Ennek megfelelően a koronavírus-világjárvány különleges kihívás elé állította a szabadságelvönással foglalkozó intézmények, köztük a büntetés-végrehajtási intézetek, börtönök működését is. A magyar büntetés-végrehajtási szervezet már 2020 márciusában, a vírus megjelenésekor kiemelt feladatként kezelte a humánjárvány elleni védekezést. Ez idő tájt az Európa Tanács, az EuroPris és más nemzetközi szervezetek is állást foglaltak a szabadságuktól megfosztott személyek esetében a koronavírus-világjárvánnyal kapcsolatos kezelési elvek, illetve a bv. intézetek működési rendjének vonatkozásában. A magyar büntetés-végrehajtás ezzel párhuzamosan – sőt több alkalommal megelőzve a javaslatokat – gyorsan, hatékonyan és eredményesen intézkedett a járvány megfékezésére. Ennek köszönhetően nem alakultak ki gócpontok, tömeges megbetegedések. A bevezetett intézkedések, eljárásrendek és a sikeresen végrehajtott – az Operatív Törzs által koordinált – feladatellátás biztosította, hogy az intézetek, illetve az intézmények esetében a legszigorúbb elvárásoknak is megfelelő módon kerülhetett megakadályozásra a járvány terjedése.

Ma már tudjuk, hogy a járvány hatása a magyar és az európai büntetés-végrehajtási szervezetek működése, jogi keretei és nem utolsósorban a börtönpopuláció kapcsán olyan váratlan és strukturális változásokat indukált, amelyek rendszerszinten kérdőjelezték meg egyes jogintézmények működését, alakították át és reformálták meg mások alkalmazhatóságát és jogszabályi hátterét.

Dr. Czenczer Orsolya bv. alezredes, egyetemi docens ezt az időszakot végigkövetve végez „Quo vadis büntetés-végrehajtás?” című monográfiájában elemző és értékelő vizsgálatot az egyes jogintézmények vonatkozásában. Könyvében megállapítja, hogy a járványhelyzet okozta szükségállapot következtében történt változások vagy újítások nagy felismerésekhez vezettek. Elterjedt és bevált az online kapcsolattartás, kiszélesedtek az e-learning lehetőségek a börtönökben, jelentősen fejlődött a bv. intézetek egészségügyi ellátottsága és eszköztára, továbbá kiderült, hogy eredményesen és hosszú távon lehet csökkenteni a zsúfoltságot számos alternatív megoldással. Docens asszony álláspontja szerint „egy ilyen méretű világjárvány fejlődési lehetőségként történő felfogása magába hordozza a megújulás potenciális esélyét a büntetés-végrehajtás néhány szakterületén, valamint számos jogintézményében. Az európai börtönök között a magyar büntetés-végrehajtási szervezet koronavírus elleni védekezése a legsikeresebbek közé tartozott, a szervezet a járványügyi védekezésben önállóan, a polgári egészségügyi intézményektől függetlenül volt képes kialakítani és kezelni a saját koronavírus mintavételi rendszerét.”

Huller Ervin

RECENZIO A „PSZICHOPEDAGOGIA” CÍMŰ KÖNYVRŐL

RÖVIDEN

2023 márciusában jelent meg Dr. Takács István összeállításában a „Pszichopedagógia” című kötet, amely a szerkesztő szakmai életművének tekinthető. A teljesség jegyében készült el, és így a publikációs előzmények sorában elsőként karolta fel a büntetés-végrehajtási szakmai tapasztalatokat. A pszichopedagógia a gyógypedagógia egyik ága, egyben önálló szakma, amely – egy definíció szerint – a jelentős pszichoszociális vagy bio-pszicho-szociális hátrányokkal élő gyerekek és fiatalok pedagógiai bánásmódjának, fejlesztésének tudománya az érzelmi, személyiségi és alkalmazkodási zavarok enyhítésére, átítelve a pedagógiai és a pszichológiai tudást. A pszichopedagógia kéznyújtása a tudományos alkotómunka keretei között megtisztelő gesztus a büntetés-végrehajtási szakma felé, és figyelmet, választ is érdemel.

Ez a válasz előzetesen már megszületett, hiszen a kötet önálló fejezetben közli három felkért büntetés-végrehajtási szakember publikációját.

Sallai Katalin szakpszichológus (Békés Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet) „*Deviáns életút – a gyakorlatban*” című írása megmutatja a szomorú átmenetet a gyermekvédelem és pszichopedagógia, valamint a fogvatartás színterei között.

Gasteiger Nóra pszichopedagógus, kriminológus és művészetterápiás szakember (Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet) a „*Sajátos kezelési igényű fogvatartottak ellátása*” című írásában végigvezeti az olvasót azon az „ellátórendszeren”, amelyet a büntetés-végrehajtás épített ki, és amelyet a büntetés-végrehajtási szakemberek mégsem neveznek annak, mégha azonos szakmai elköteleződés hozta is létre, és érdemben meg is egyezik azzal. A speciális bűncselekmények elkövetőinek sajátos kezelési igény szerinti ellátása, a pszichológiai egyensúly fenntartása szempontjából

veszélyeztetett fogvatartottak monitoring rendszere, valamint a speciális elhelyezési részlegek a fogvatartás strukturális elemeivé váltak a hátrányos bio-pszicho-szociális háttér kapcsán keletkezett zavarok kezelése és a biztonságos elhelyezés érdekében.

Fibiné Babos Barbara a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében szolgáló szakpszichológusként „*A pszichopedagógia és a kriminálpedagógia kapcsolódása: a büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés kihívásai a gyakorlatban*” című írásában áttekintést ad a kriminálpedagógia kezelési eljárásairól, azok várhatóan eredményesebb, valamint kevésbé eredményes válfajairól.

A kötet forgatása során felmerül az egyes tanulmányokban más-más szerzőktől olvasható szakkifejezések pontos sajátosságainak és egymással történő egyeztetésének igénye. Miben különbözik a pszichopedagógia a szociálpedagógiától, a kriminálpedagógiától vagy a korrekciós neveléstől? Miben áll a büntetés-végrehajtási nevelés vagy a reintegrációs tevékenység ebben a kontextusban? A pszichopedagógiai kompetenciák lényegi megnyilvánulásai miként jelennek meg a börtön falai között a mindennapokban? E kérdések megválaszolása gondolati munkát követel. Ami e recenzió szűk keretei között megállapítható, az az, hogy a már idézett esettanulmány érzékletesen kapcsolja össze a pszichopedagógus és a büntetés-végrehajtási szakember mindennapi élményközösségét, ami alapot ad a szakmai közeledésre.

RÖVIDEN

Szucsáki Melinda

BESZÁMOLÓ A MAGYAR PSZICHOLÓGIAI TÁRSASÁG XXX. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS NAGYGYŰLÉSÉN ELHANGZOTT ELŐADÁSRÓL

2023. június 8-10. között került megrendezésre a Magyar Pszichológiai Társaság XXX. Országos Tudományos Nagygyűlése „*Találkozás a változásban – Változások a találkozásban*” címmel, a Pécsi Tudományegyetemen. A tudományos konferencián a plenáris előadásokon túl tematikus szimpóziumok által történhetett meg az ország különböző pontjairól érkező szakemberek találkozása, együttműködések kialakítása, új kutatások és eredmények bemutatása.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Ember–Környezet Tranzakció Intézetének együttműködésével megvalósuló környezetpszichológiai kutatássorozathoz kapcsolódóan a Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központban végzett „pilot” projekt tapasztalatainak ismertetésére 2023. június 10-én került sor „*Színezett helyiségek és használóik viszonyának vizsgálata büntetés-végrehajtási egészségügyi környezetekben*”¹ címmel az „*Újabb témák az ember-környezet tranzakció területéről*” elnevezésű tematikus blokkban, amely további két szakmai előadást foglalt magában („*Anyák a COVID-19 alatt az online térben 2020-2022*”, „*Díszes rácsok - Kolumbiai börtönök környezetpszichológiai vizsgálata*”).

A szimpózium hallgatósága 20 főből állt. Az előadásokat követően lehetőség nyílt további szakmai eszmecserére, így számos érdekes felvetés, kérdés hangzott el a „pilot” projekttel kapcsolatosan.

Összességében megállapítható, hogy az előadás felkeltette a hallgatóság érdeklődését, pozitív visszajelzések érkeztek a környezetpszichológiai kutatás „pilot” adatfelvételének ismertetésével kapcsolatosan. A vizsgálat kialakítása és megvalósítása innovatív szemléletnek számít a hazai büntetés-végrehajtásban.

¹ Szerzők: Hülber Attila, Berze Iván Zsolt, Várkonyi Zsolt Kristóf, Nemes Nagy Anna, Szucsáki Melinda, Düll Andrea

Várnagy Andrea

MISSZIÓS TALÁLKOZÁSOK A FALAK MÖGÖTT

A „*Tízparancsolat, avagy művészetterápiás eszközök alkalmazása büntetés-végrehajtási keretek között*” című pályázati program a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága támogatásával valósult meg tíz büntetés-végrehajtási intézetben, 2022-ben. Megtisztelő volt számomra a felkérés és a belém vetett bizalom, hogy művészeti mentorként tanácsaimmal segíthettem azt az alkotói folyamatot, amelynek fókuszában az elítéltek szabadidejének hasznos eltöltése és ezen túlmutatóan a társadalomba történő visszailleszkedésük előmozdítása állt.

A több hónapon át zajló próbafolyamat, a többszáz fogvatartottat és az állományt megérintő élmények, az elvesztett szabadságban született megindító dalok és színdarabok a művészet gyógyító erejével közelebb hozták a fogvatartottakat a Biblia tanításához és Isten üzenetéhez.

Inspiráló volt számomra, hogy a művészet által kapaszkodókat nyújthattunk egy szebb és jobb élet lehetőségéhez a börtönfalak mögött élőknek.

Zongoraművészként – a fiatal generációt megszólító „*ZeneVarázslat Mozgalom*” programjain keresztül – hosszú évek óta tapasztalom, hogy a különböző művészeti ágak bevonásával egyre többeket tudunk megszólítani a klasszikus zenében rejlő szépségek és értékek felfedezésére, ezáltal is kinevelve a jövő zeneművelő és zenekedvelő közönségét.

Hasonló tapasztalatok kísérték az elmúlt években – börtönökben – megvalósult programokat is, melyek során bizonyítást nyert, hogy a társművészetekkel karöltve pozitív hatásokat, javulást érhetünk el a befogadó életminőségében. Emellett a művészetterápia alkalmas arra is, hogy segítse a konfliktuskezelési és problémamegoldó készségek fejlesztését, a családtagokkal és más személyekkel való kapcsolatok erősítését.

Mindezek ismeretében az a szándék vezetett bennünket, hogy ezen módszerek hatékony alkalmazásával a személyiségfejlesztés, illetve az életvezetési és megküzdési technikák erősödése hozzájáruljon a reintegrációs célok eléréséhez, a társadalmi visszailleszkedés eredményességéhez, valamint a visszaesési kockázatok csökkentéséhez.

A program során a fogvatartottakon túl a velük rendszeresen foglalkozó szakemberekre is fontos és összetett feladat hárult, hiszen ez a projekt nagyban segítette az ő munkájukat is a fogvatartottak szabadulásra történő felkészítésében, a családi kötelek erősítésében, valamint az elítéltek egymás iránt tanúsított megértésében és elfogadásában, ezek pedig a szabadulás utáni beilleszkedés időszakában is pozitív hatást fejthetnek ki.

A misszióban való részvétel ugyanakkor minden közreműködő számára számos kérdést is rejtett magában. Mennyire érintik meg a rácsok mögött élőket Isten kijelentései, a művészet ereje? Lehet-e a program ír a sebekre? Változhat-e az elítéltek gondolkodásmódja, módosulhatnak-e a régi viselkedésminták, és milyen hatása van a művészet lélekgyógyító erejének?

Előzmények

A Tízparancsolat projekt előzménye 2019-ig, a Szent Adorján Millenniumi Emlékév rendezvénysorozatáig nyúlik vissza. Bőjte Csaba ferences rendi szerzetes kérésére ebben az évben látogattam el a Balassagyarmati Fegyház és Börtönbe és a szentmisét követően lehetőségem volt koncertet adni a fogvatartottak számára. Az előadásom alkalmával a fogvatartottak körében – a zene hatására – érezhető volt a lelki megnyugvás, mely megerősített abban, hogy a falak mögötti zenei missziónak van létjogosultsága.

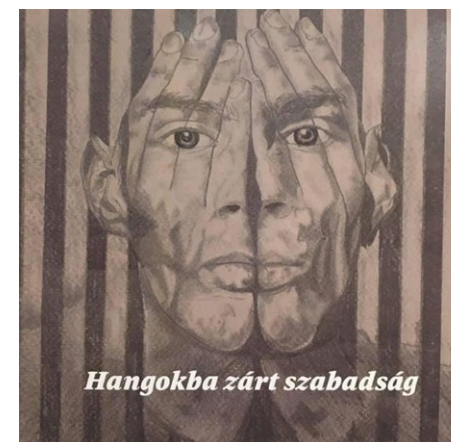
Hálás vagyok, hogy művészi életutamat különleges feladatok színezik, így szívesen kapcsolódtam be egy balassagyarmati fogvatartott által nagy érzékenységgel megírt színdarab születésébe, mely mű a börtönőrök védőszentjének, Szent Adorjának az életét és a halálát dolgozta fel. Számomra is rendkívüli kihívásokat rejtett, hogy zeneszerzőként, rendezőként és a színdarab női főszereplőjeként részesévé váltam az emlékévet lezáró nagyívű előadásnak elsőként Balassagyarmaton, majd a József Attila Színház színpadán.

Ezzel egyidőben született meg az az elhatározás, hogy a BvOP támogatásával a többi fegyház is kapcsolódjon a léleképítő misszióba, és így készülhetett el az a CD, amelyen tíz fegyház elítélte dalokban fogalmazhatták meg hangjegyek mögé rejtett üzeneteiket és karácsonyi üdvözlőleveleiket hozzátartozóik számára.

Műfajilag színes zenei anyag került a lemezre, minden résztvevő fegyház más-más stílusban komponált szerzeményeiben. A több száz elítélttel való próbák során tisztuló harmóniak, a dalok mélyén megbúvó könnyek és mosolyok pedig megelőlegezték, hogy az újrakezdés reménye egyszer valósággá válhat.

Ehhez az esélyhez azonban nagy erő kell és megdönthetetlen bizonyosság az új élet lehetőségére, amely remény a lemez záródalában is megfogalmazódott:

„Isten ma kinyitott egy ablakot nekünk, megmutatta azt, hogy szép is lehet az életünk...”

1. kép: A fotó forrása fogvatartotti alkotás, készítője nem ismert. Címe: Hangokba zárt szabadság, avagy rácsok mögött, de a művészet ereje által mégis szabadon

A projekt

A nagy sikerű, 2019-es misszió folytatását a koronavírus miatti lezárások sajnos nem tették lehetővé. Ahogy újra alkalom nyílt a falakon belül a reintegrációs programok folytatására, Kovács Mihály bv. ezredes úrral, a BvOP Fogvatartási Ügyek Szolgálatának vezetőjével kidolgoztuk a Tízparancsolat projektet, melynek témájaként Isten 10 parancsolatát választottuk, azt a fundamentumot, melyre építve életünk tartalmasabb, igazabb és jobb lehet.

A résztvevő fegyházak számára – néhol célzottan, néhol véletlenszerűen – kijelöltünk egy-egy parancsolatot, amelyet a fogvatartottak egy társadalmi érzékenyítést is magában hordozó színdarab formájában dolgoztak fel. Az önkéntesen részt vevő fogvatartottak motivációjának folyamatos fenntartása érdekében a színdarab alaptémájával azonos képzőművészeti és irodalmi alkotások is készültek, melyek bemutatására és a civil közönséggel való megismertetésére a „Tízparancsolat projekt” című kiadványban került sor.

A fegyházak által gondosan kiválasztott fogvatartottakkal történő első személyes találkozás teológiai és pszichológiai alapokra helyezett beszélgetés keretében zajlott, amelynek során közösen gondolkodva fejtegettük az adott parancsolat mögött rejlő mélységeket. A beszélgetést követően a résztvevőktől egyenként érdeklődtem részvételi szándékukról és motivációik okairól, a válaszok során tapasztalt lelkesedés és alázat számomra is nagy ösztönzést jelentett, mert nem csupán „igen”-t mondtak a lehetőség-re, hanem megköszönték, hogy egy ilyen léleképítő kezdeményezés részesei lehetnek.

Próbák

A fogvatartottakkal közösen ötleteltünk, milyen szituációba és koncepcióba helyezhetnénk a parancsolatok üzenetét. Elgondolkodtató volt a jelenbe ágyazott tanítások „miért”-je, amely rávilágított arra, hogy az elítéltek személyes sorsuk által kívántak megnyilvánulni mába helyezett történeteikkel.

A készülő színdarabok finomítását követte a szereplők közös kiválasztása, a szöveggönyv megírása, a zene komponálása, a rendezés, s megannyi munkafolyamat összehangolása.

A megvalósítás első szakaszában kérdésként merült fel a fogvatartottak részéről, hogy a börtönszínházi találkozókhoz hasonlóan lesz-e rangsorolás és mi alapján hirdetünk majd a program végén győztest. A válasz hatására – hogy az életüket megváltoztató, új irányt mutató tanításokkal mindannyian lelkileg gazdagodnak és ezáltal nyertesekké válnak – a résztvevő fegyintézetek között kialakult egyfajta együttműködés, például ahol nem volt annyira erős a zenei szekció, ott egy másik fegyintézet segített a dalok írásában, ahogy egymást támogatták a kellékek és díszletek gyártásában is.

A fegyintézetek abban is kreatívnak bizonyultak, hogy a szűkös költségvetés miatt a színpadkép kialakítását és a jelmezek gyártását saját kézzel, minimális költséggel oldották meg. Különleges ötleteivel minden fegyintézet rendkívüli rátermettségről tett tanúbizonyságot, a teljesség igénye nélkül jól példázzák ezt a Baracsán készült papírpoharak és tányérok, a szombathelyi festmények, a kalocsai gyönyörű papírvirágok, a varrodájuk által varrt jelmezek vagy a Tiszalökön rajzolt plakátok is.

A Tízparancsolat projekt egyik kuriózuma a színdarabok különbözőségében és sokszínűségében is rejlett: minden fegyintézet más és más műfajban vitte színre a parancsolatok üzeneteit. A tíz különálló alkotás bemutatására 2022. szeptember 29-e és október 28-a között került sor.

Az első előadás a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben került megrendezésre, a számukra kijelölt „*Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!*” parancsolat alapján. A rendkívül összetett mondanivalóhoz az elítéltek – burleszk (komédia) formájában – bámulatos érzékenységgel, a humor és a mélység között az egyensúlyt megtalálva és megtartva nyúltak hozzá, Kiss Júlia reintegrációs tiszt vezetésével.

Pár nappal ezután következett a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet előadása a Venyige utcában, az „*Isten nevét hiába ne vedd!*” parancsolat feldolgozásával.

Az Erdélyi Csaba és Simon Viktória lelkészek segítségével vezetett foglalkozásokon ebben az intézetben az a nehézség adódott, hogy a szereplők többször cserélődtek a fél év folyamán, így több alkalommal változott a darab struktúrája, amely folyamatosan alakította az előadás tematikáját és megújulásra készítette a résztvevőket. Ezt az előadást a fővárosi helyszínnek köszönhetően kiemelt érdeklődés kísérte más büntetés-végrehajtási intézetek lelkészei, reintegrációs tisztjei, szakemberei és a társrendvédelmi szervek által.

Ezt követően Baracsán folytattuk az előadások sorát, és a mintegy 20 férfi fogvatartottból álló, összetartó csapat munkájának eredményeképpen – „*Az Úr napját szenteld meg!*” parancsolat alapján, Dobó Gabriella segítségével – egy mély lelki üzenettel bíró mű született az ünnepnapok megszentelése mellett a mindennapok megbecsüléséről.

A Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben a programban való részvétel arra is inspirálta a fogvatartottakat, hogy a próbák mellett a nyár folyamán egy népdaléneklési versenyt is meghirdessenek házon belül, amely szintén lehetőséget adott arra, hogy egymás képességeit megismerjék és elismerjék. Katartikus pillanatként éltük meg július első napjának késő délutánján, hogy a mintegy 50 fogvatartott alkalmi kórust alkotva, közösen énekelte a „*Tavaszi szél vizet áraszt!*” című ismert, és mindenki szívéhez közel álló népdalt.

Ezután került bemutatásra Tökölön, a Fiatalok Országos Büntetés-végrehajtási Intézetében az az előadás, amely a társadalom számára is komoly figyelemztetést hordozott. Az „*Atyádat és anyádat tiszteld!*” parancsolat kibontásakor kérdésként fogalmazódott meg a börtönök falai mögött élő fiatalokban, hogy a támogató háttér nélküli gyermekkor után hogyan érezhetnének tiszteletet szüleik iránt. Megindító volt rátalálni arra a gondolatmenetre, hogy tisztelhetik édesanyjukat és édesapjukat azért, mert az élet lehetősége mellett döntöttek számukra, illetve azért is, mert – a negatív példát ellensúlyozva – ők majd támogató és szerető szülőként megmutathatják a felelősséggel övezett utat saját gyermekeiknek. A – fiatalok által kedvelt – rap stílusban íródott dalokkal színesített előadást Jokán Kata reintegrációs tiszt koordinálta szeretetteljes patronálással.

A Szegedi Fegyház és Börtön falain belül Benkó Ildikó és Nagy Dolóresz az elítélteket folyamatosan inspiráló, fáradhatatlan munkájukkal támogatták a „*Ne ölj!*” parancsolat feldolgozását, melynek súlyos mondanivalója mélyen megrendítette a közönség soraiban ülőket is. A „*Csillagok közt!*” című, átütő erejű dráma elementáris erővel világított rá a legsúlyosabb büntetésekre, az emberellenes cselekedetek legsötétebb formájára, ugyanakkor arra is ráirányította a figyelmet, hogy az emberi élet kioltásán túl hogyan ölhetjük meg a másik álmait, vágyait és hogyan pusztíthatjuk el az önmagunkba vetett hitünket és elképzelt jövőnket is.

Következő állomásunk helyszínén, Mélykúton, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a sajtó nyilvánossága előtt került bemutatásra a 6. parancsolat, a „*Ne paráználkodj!*”, amelyben a nő elítéltek saját sorsuk, elhagyatottságuk, megbántottságuk feldolgozását gyönyörű és szívfájdító dalok kíséretében építették a megírt színműbe, amit Gáspár Pocsai Erzsébet és Oláh László lelkészek odaadó segítsége kísért.

Mindennapjaink súlyos problémáját, egy család szétszakadásának történetét állította középpontba a Váci Fegyház és Börtön „*Ne lopj!*” című előadása, mely rámutatott arra, hogy az anyagi javakon túl, hogyan lehet álmokat, érzéseket, reményeket is elvenni, ellopni másoktól és önmagunktól is. A megrendítő dalokkal kísért alkotásnak Gottfried Richárd lelkész – a felkészítés mellett – Jézus szerepében aktív szereplőjévé is vált.

A feszített tempójú, egy hónapon keresztül zajló bemutatók sorát a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben folytattuk a „*Ne hazudj, és mások becsületében kárt ne tégy!*” parancsolat színrevitelével, melynek során az elítéltek munkáját István Károlyné és Deák Ferenc lelkész segítette inspiráló támogatással. A színdarabban súlyos mondatok fogalmazódtak meg, az elítéltek színjátékukkal jelenítették meg, ahogy a hazugságaik gúzsba kötik az életüket, és vannak köztük olyanok, akik szinte nagyobb szabadságban élnek benn a börtönökben, ahogy megszabadultak ezektől a kinti életükből származó béklyóktól. Megdöbbenő őszinteséggel néztek szembe ezekkel a gondolatokkal, tükröt tartva önmaguk számára is.

A Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben a „*Felebarátod házastársát ne kívánd!*” parancsolat feldolgozását állították színpadra, ahol különleges, saját készítésű díszletekkel tették feledhetetlenné a lélekig hatoló előadást, Palencsár Tímea és Darvas Szilárd lelkész elkötelezett segítségével. A több helyszínen játszódó, számos emberi sorsot és súlyos kérdéseket feldolgozó alkotásban a résztvevők személyes fájdalmaikat, elmagányosodó érzéseiket élték meg a művészet ereje által.

Az áldásokkal kísért, megannyi feledhetetlen élményt és pillanatot rejtő előadássorozat utolsó bemutatójára a Kalocsai Fegyház és Börtönben került sor, a „*Mások tulajdonát ne kívánd!*” parancsolat színre vitelével. Dr. Mészáros István atya állhatatos és szeretetteljes pártfogásával egy olyan színdarab született, amely nemcsak az elítéltek, hanem a közönség soraiban ülők számára is mélyreható érzéseket tolmácsolt. Úgy lehet béke a szívünkben, ha hálások tudunk lenni azért, ami a miénk, és meg tudjuk becsülni, hogy szeretünk és szeretve vagyunk.

A próbafolyamat során különösen motiváló volt a fogvatartottak számára az a tudat, hogy a bemutatókon majd hozzátartozóik is ott ülhetnek a közönség soraiban. Megindító pillanatoknak lehettünk tanúi, ahogy az elítéltek az előadásokba beleszöve, a szavak

és hangjegyek által közvetítették üzeneteiket, bocsánatkéréseiket és köszönetüket családtagjaik felé.

Az előadások nagy sikere a projekt folytatására inspirálja a program szervezőit és résztvevőit, ezért 2023-ban a megkezdett munka folytatódik. A Nemzeti Büntelmegelőzési Tanács támogatásának köszönhetően a hét főbűn kerül feldolgozásra, a projekt ezúttal is fogvatartottak közreműködésével kerül színpadra, továbbá újszerű elemként egy zenei anyag is készül az előadásokkal összhangban.

Tapasztalatok

A több mint fél évig tartó, több száz elítéltet elérő program során számos pozitív, előremutató tapasztalat született. A színdarabok jelenetei és karakterei által, az előadásokhoz született dallamok hangjegyeinek segítségével elmondhatóvá vált a kimondhatatlan, a zene és a társművészetek bevonásával könnyebbé vált a kommunikáció. Lélekhidak épülhettek önmagunk és egymás felé.

Megerősítést nyert, hogy a börtönök falai mögött élők is méltók lehetnek a társadalom bizalmának visszaszerzésére, amely a program egyik legfontosabb célkitűzése volt.

Számos eredményt értünk el a fogvatartottak körében; a közösen végzett munka során ösztönösen egyre erősebbé vált a csoportkohézió, létrejött a fogvatartottak között egyfajta bizalmi kötelék, mely erősítette bennük az egymás iránti tiszteletet, a másokra való odafigyelést, a közösséghez tartozást, és elindult egy másik felismerési folyamat is, egymás értékeinek meglátása, elismerése által.

A programban való részvétel feltétele a jó magaviselet és a maximális együttműködés volt, ami elősegítette a résztvevők indulatkezelési problémáinak enyhülését, hiszen bármely rendbontás a programból való kizárással járt. A projekt tartást és önbizalmat adott a résztvevőknek, akik fontos tapasztalásként élték meg a saját értékeikkel való szembesülésüket, tisztánlátásukat, mellyel önbecsülésüket is építették.

A fogvatartottak – az érzékenyítő program során fejlődő önismeretükkel – saját bűneiket más megközelítésbe tudták helyezni, és a művészet ereje által még inkább rádöbbenek tetteik súlyára. Bizonyossággként éltem meg, hogy a művészetterápiás eszközök felhasználásával erősíthető a pozitív énkép kialakítása, illetve támogatható a mentális vagy testi betegségekkel kapcsolatos félelmek kifejezése, mellyel a gyógyulás lehetősége és a rehabilitáció esélye is növelhető.

Fontos azt is leszögezni, hogy a fogvatartottak nem kaphatnak felmentést bűneik alól, azonban a művészet által a beléjük vetett bizalommal erősíthetjük az önmagukba vetett

hitüket, és ez kiemelten fontossá válik, mikor büntetésüket letöltve újra a társadalom, közösségeink tagjai lesznek.

Külön szeretném kiemelni a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága és a fegy-intézetekben szolgálatot teljesítő állomány elhivatott és ösztönző támogatását, mely az elítélteket is folyamatosan a darabok tökéletesítésére inspirálta, és akikkel együtt élhettük át az előadások katartikus pillanataiban a siker örömét.

A visszajelzések alapján elmondhatjuk, hogy a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács pályázati támogatásának köszönhetően – az abban résztvevő fogvatartottakkal, és az őket felkészítő reintegrációs tisztekkel, börtönlelkészekkel, EFOP-tanácsadókkal, nevelőkkel, a büntetés-végrehajtási intézetek valamennyi munkatársával (magamat is beleértve) és mindazokkal, akikkel lehetőségünk volt megtekinteni az előadásokat – együtt élhettük át az egyes parancsolatok mélységét és életünket átformálni képes csodálatos erejét.

A hosszú hónapok során a művészet által megrendítő mélységek tárultak fel, az elítéltek egy reményteli utat választva nyitottak kaput Isten tanításai felé. Ha a rácsok mögött élők egy része – kikben az elvetett mag jó földbe hullott és hajtani kezdett – a jó irányt választva, a tartalmasabb és igazabb élet felé indul el, akkor ottlétem és a közös munka pozitív kicsengéssel zárul, és azzal az örömteli tudattal, hogy volt létjogosultsága a Tízparancsolat projektnek.

A program rendkívüli módon gazdagított mint művészt, emberként azonban a megismert sorsok a lelkemre nehezettek, engem is folyamatosan tanítottak és formáltak a nagyívű, komplex program során. Mindvégig éreztem a feladat felelősségét és súlyát, de egyben az áldásokat ígérő lehetőségeket is, amelyek által ismét bizonyosságot nyert, hogy ezekért a megindító, felemelő, megismételhetetlen pillanatokért érdemes tennünk a jót.

Ebben a programban mindenki adott, s ezáltal kapott is: reményt keltő hitet, őszinte bizalmat, törődő és kitartó szeretetet, egymást segítő odafigyelést, mélységeket és magasságokat kifejező tartalmakat, önismerettel párosult összetartozást, továbbá megannyi csodát a zene és a színjátszás által. És bár a művészet eszközszerző sokrétű, célja viszont egy: hatással lenni a befogadóra, amely tézist egy – a projektben résztvevő – lelkész reményét keltően így fogalmazott meg:

„Nem lehet egy ilyen közös programot megvalósítani egyfajta lelki levetkőzés nélkül, amivel hatással vagyunk egymásra. A hatás pedig változást eredményez.”

Ára: 1250 Ft